

**PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA
UBÓSTWU I WYKLUCZENIU
SPOŁECZEMU**

**W WOJEWÓDZTWIE
MAZOWIECKIM**

NA LATA 2023–2026

Mazowsze.
serce Polski

Łączymy

Aktywizujemy

Wspieramy

Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w Województwie Mazowieckim na lata 2023–2026 został przygotowany na zlecenie Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej w okresie wrzesień–grudzień 2022 r. przez zespół ekspercki w składzie: prof. IRWiR PAN dr hab. Sławomir Kalinowski (kierownik i koordynator projektu), prof. UPP dr hab. Aleksandra Łuczak (koordynacja metodologiczna), Oskar Szczygieł (koordynacja badań terenowych), Stanisław Klimkowski, Łukasz Komorowski, Beata Paczek, Adrianna Wojciechowska, Dominika Zwęglińska-Gałecka.

SPIS TREŚCI

Wstęp	6
Rozdział I. Założenia polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu na Mazowszu.....	7
I. Misja i wizja polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu	7
II. Problemy definicyjne ubóstwa i wykluczenia społecznego	8
III. W kierunku włączenia społecznego i zaspokojenia potrzeb mieszkańców	11
IV. Wartości polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.....	12
V. Grupy docelowe polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu	14
VI. Systemowy wymiar włączenia społecznego na Mazowszu	15
VII. Kierunki interwencji.....	18
Rozdział II. Opis realizacji Programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu	20
I. Najważniejsze wnioski z diagnozy ubóstwa i wykluczenia społecznego na Mazowszu....	20
II. Podstawy prawne i odniesienia do innych polityk Mazowsza.....	21
III. Adresaci Programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu	24
IV. Cel główny oraz cele szczegółowe Programu	26
V. Oczekiwane rezultaty Programu.....	30
VI. Mierniki efektywności Programu i ich monitorowanie	31
VII. Finansowanie Programu	35
Rozdział III. Diagnoza ubóstwa na Mazowszu.....	36
I. Wprowadzenie.....	36
II. Ogólna charakterystyka województwa mazowieckiego	37
III. Tło badań	42
IV. Wyniki badań	57
Podsumowanie	84
Bibliografia	85

Wykaz używanych skrótów

AROP	at risk of poverty, wskaźnik zagrożenia ubóstwem
AROPE	at risk of poverty or social exclusion, wskaźnik ryzyka ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego
BDL	Bank Danych Lokalnych
CATI	computer assisted telephone interview, ankieta telefoniczna
CAWI	computer assisted web interview, ankieta online
CUS	centrum usług społecznych
DPS	dom pomocy społecznej
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	individual in-depth interview, indywidualne wywiady pogłębione
IPiSS	Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
IRWiR PAN	Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk
JOPS	jednostki organizacyjne pomocy społecznej
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
KRUS	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
MCPS	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej
MriPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
NBP	Narodowy Bank Polski
NGO	non-governmental organization, organizacja pozarządowa
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OZE	odnawialne źródła energii
OZPS	ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę sytuacji społecznej i demograficznej województwa mazowieckiego
PAPI	paper and pencil interview, bezpośredni indywidualny wywiad kwestionariuszowy
PES	podmiot ekonomii społecznej
POZ	podstawowa opieka zdrowotna
PUP	powiatowy urząd pracy

PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
RMR	region mazowiecki regionalny
RWS	region warszawski stołeczny
SMSD	severe material and social deprivation rate, wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej i społecznej
VLWI	very low work intensity indicator, wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy
UE	Unia Europejska
UMWM	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WSTĘP

Wspieranie osób potrzebujących, pozostających w trudnej sytuacji życiowej to obowiązek całego społeczeństwa. Samorząd Województwa Mazowieckiego dokłada wszelkich starań, by przeciwdziałać negatywnym konsekwencjom ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zapewniać ład społeczny i spójność wspólnoty regionalnej.

Wykluczenie społeczne, obok bezrobocia i ubóstwa, z którymi jest silnie związane, należy uznać za jeden z najpowszechniejszych problemów społecznych we współczesnym świecie, przede wszystkim ze względu na konsekwencje, jakie generuje. Dlatego właśnie tak ważne jest diagnozowanie problemów ludzi i środowisk doświadczających ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz analizowanie wpływu tych zjawisk na różne obszary życia społecznego.

Walka z ubóstwem i wykluczeniem musi opierać się na wzroście gospodarczym i zatrudnieniu oraz na nowoczesnej i skutecznej ochronie socjalnej. Bowiem tylko tak możliwa jest jednoczesna pomoc osobom doświadczającym tych negatywnych zjawisk oraz ochrona osób narażonych na marginalizację społeczną.

Jako Samorząd Województwa Mazowieckiego jesteśmy świadomi wyzwania, którym należy sprostać przeciwdziałając problemom i negatywnym następstwom ubóstwa i wykluczenia społecznego. Pamiętamy jednocześnie jak złożone i wielowymiarowe są te zjawiska. Mamy na uwadze potrzeby wszystkich grup mieszkańców na nie narażonych.

„Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w Województwie Mazowieckim na lata 2023–2026” (dalej: Program lub Program Przeciwdziałaniu Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu) ustanawia ramy strategiczne zarówno dla działań realizowanych w wymiarze regionalnym, jak i lokalnym. Umożliwia tym samym planowanie i realizację przedsięwzięć w obszarze przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, które mogą być finansowane tak ze środków krajowych, regionalnych, jak i ze środków funduszy UE z perspektywy finansowej na lata 2021–2027.

ROZDZIAŁ I

ZAŁOŻENIA POLITYKI PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU I WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU NA MAZOWSZU¹

I. Misja i wizja polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

Misją polityki społecznej Mazowsza jest dążenie do wzmocnienia kapitału ludzkiego, społecznego i kulturowego w regionie oraz zapewnienie większej spójności społecznej poprzez rozwój inwestycji społecznych. Jednym z ważniejszych elementów jest przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Misją polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu jest zapewnienie godnego życia wszystkim mieszkańcom województwa poprzez stworzenie możliwości realizacji ich potrzeb.

Misja ta jest realizowana przez Samorząd Województwa Mazowieckiego, samorządy gminne i powiatowe oraz ich jednostki organizacyjne, takie jak Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, centra usług społecznych.

Wizją tej polityki jest poprawa poziomu i jakości życia oraz wzrost dobrobytu mieszkańców Mazowsza.

W wyniku realizacji tej wizji:

1. Spadnie odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
2. Poprawi się jakość i zakres świadczonych usług społecznych.

¹ Jeżeli nie jest to wyraźnie zaznaczone, to dane (w tym infografiki) w obecnym rozdziale przedstawiają wartości za rok 2021, których źródłami są OZPS i BDL GUS.

3. Zmniejszą się nierówności społeczne w poszczególnych podregionach województwa mazowieckiego.
4. Zwiększy się integracja społeczna i ekonomiczna osób wykluczonych i pozbawionych szans realizacji potrzeb na oczekiwanym poziomie.
5. Nastąpi wzrost ukierunkowania świadczonych usług społecznych.

Dokumentem programowym opisującym realizację misji i wizji polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu na Mazowszu jest Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w Województwie Mazowieckim na lata 2023–2026 przedstawiający działania, które powinny być podejmowane przez samorząd województwa mazowieckiego, samorzady powiatowe i gminne, instytucje pozarządowe i sektor prywatny, wpływające na poprawę dobrobytu mieszkańców województwa.

Warunkiem skuteczności działań związanych z realizacją polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu jest konsekwentne ich wykonanie przez wszystkich realizatorów i partnerów, począwszy od samorządu województwa, powiatów i gmin oraz ich jednostek organizacyjnych (w tym ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, centrów usług społecznych), administrację rządową, policję, instytucje oświatowe i zdrowotne, skończywszy na organizacjach pozarządowych, instytucjach i organizacjach kościelnych oraz związkach wyznaniowych czy wolontariuszach.

87 463
tyle osób wchodzi w skład rodzin
objętych pomocą społeczną
z tytułu ubóstwa

II. Problemy definicyjne ubóstwa i wykluczenia społecznego

Ubóstwo i wykluczenie społeczne są zjawiskami wielowymiarowymi. W zależności od przyjętych definicji odsetek osób ubogich może się różnić, jednak rdzeń grup zwykle pozostaje niezmienny. Najogólniej można powiedzieć, że ubóstwo jest zjawiskiem społecznym polegającym na braku odpowiednich środków pieniężnych niezbędnych do zaspokojenia określonego poziomu potrzeb, akceptowanych przez społeczeństwo połączone z ograniczonym dostępem do dóbr i usług.

Wykluczenie społeczne jest natomiast pojęciem odnoszącym się do wzajemnych relacji społecznych. Polega na nierównym dostępie lub braku możliwości czy też perspektyw uczestnictwa w społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych aspektach życia zbiorowego, a także na braku możliwości uczestnictwa w innych aktywnościach charakterystycznych dla danego społeczeństwa. Nieuczestniczenie we wskazanych obszarach jest niezależne od samych jednostek. Wykluczenie społeczne cechuje się kumulacją różnych negatywnych zjawisk i czynników utrudniających normalne funkcjonowanie jednostkom. Można przyjąć, że ubóstwo jest stanem, zaś wykluczenie społeczne procesem. Obszary ubóstwa i wykluczenia społecznego w dużej mierze są wspólne, jednak nie są tożsame.

Trzy, brane pod uwagę w dokumentcie, wymiary ubóstwa to:

- ubóstwo względne (relatywne)
- ubóstwo obiektywne (absolutne)
- ubóstwo subiektywne.

Ubóstwo względne (relatywne)

Opiera się na odniesieniu poziomu zaspokojenia potrzeb jednostki w stosunku do pozostałych osób w społeczeństwie (średnia lub mediana dochodów, ewentualnie wydatków gospodarstw domowych). Wyznacza granicę, poniżej której poziom życia osób jest gorszy niż pozostałych członków danego społeczeństwa, stanowi odzwierciedlenie istniejących nierówności społecznych.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (AROPE) jest podstawowym miernikiem stosowanym w statystyce Unii Europejskiej; składa się z trzech wskaźników częściowych:

- **wskaźnika zagrożenia ubóstwem (AROP)** określającego odsetek osób, których dochody nie przekraczają 60% mediany dochodów ekwiwalentnych w danym kraju dla badań UE lub w przypadku badań GUS 50% kwoty, która jest miesięcznie wydawana przez gospodarstwa domowe
- **wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy (VLWI)** określającego gospodarstwa domowe, w których osoby zdolne do pracy (w wieku 18–64 lata) przepracowały mniej niż 20% swojego całkowitego potencjału pracy
- **wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej i społecznej (SMSD)** określającego wymuszony brak możliwości realizacji 7 spośród 13 wymienionych niżej niezbędnych człowiekowi potrzeb:
 - opłacenie tygodniowego wyjazdu członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku
 - spożycie mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień
 - ogrzewanie mieszkania odpowiednio do potrzeb

- pokrycie niespodziewanego wydatku (w wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości granicy ubóstwa relatywnego, przyjętej w danym kraju, w roku poprzedzającym badanie)
- terminowe regulowanie opłat związanych z mieszkaniem, spłatą rat i kredytów
- posiadanie samochodu
- wymiana zużytej odzieży na nową
- posiadanie przynajmniej dwóch par odpowiednio dopasowanego obuwia odpowiednio do pory roku
- wydawanie raz w tygodniu niewielkiej sumy pieniędzy na własne potrzeby
- regularne uczestnictwo w różnych formach spędzania czasu wolnego
- spotkanie się co najmniej raz w miesiącu z przyjaciółmi/rodziną na posiłku/drinku
- dostęp do internetu
- wymiana zniszczonych mebli.

Ubóstwo obiektywne (absolutne)

Opiera się na ocenie stopnia zaspokojenia potrzeb, zdefiniowanych ilościowo i wartościowo za pomocą koszyka dóbr i usług:

- **ubóstwo skrajne** – jego podstawą jest koszyk minimum egzystencji wyznaczający minimalny próg zaspokojenia potrzeb, poniżej którego zagrożone jest zdrowie i życie
- **ubóstwo ustawowe** – odpowiada wartościom progów dochodowych, które zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej i stosownymi rozporządzeniami uprawniają do ubiegania się o świadczenie pieniężne z pomocy społecznej
- **sfera niedostatku** – określa poziom zaspokojenia potrzeb, który jest oparty o minimum socjalne poniżej którego następuje ich deprivacja, wydatki powyżej minimum socjalnego pozwalają na prowadzenie „godnego życia”.

Ubóstwo subiektywne

Stanowi osobistą ocenę własnej sytuacji materialnej i społecznej respondentów.

Odzwierciedla rzeczywiste dochody badanych gospodarstw domowych na poziomie „wiązań końca z końcem” lub ledwo wystarczającym. Może być wyznaczane za pomocą szeregu pytań określających postrzeganie własnej sytuacji życiowej, czy też natężenia niezaspokojenia potrzeb.

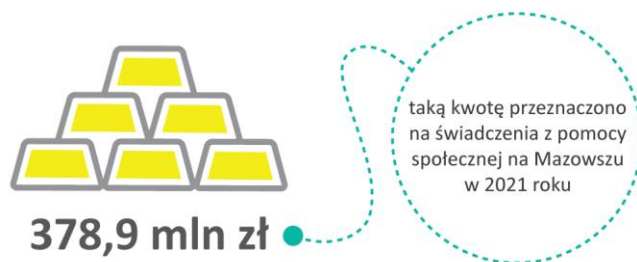
III. W kierunku włączenia społecznego i zaspokojenia potrzeb mieszkańców

Włączenie społeczne jest kluczowym wyzwaniem dla jednostek samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego zmierzającym do zaspokojenia potrzeb osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Jednym z podstawowych elementów polityki społecznej są więc działania na rzecz realizacji inicjatyw ukierunkowanych na włączenie do społeczeństwa osób doświadczających marginalizacji poprzez ich wielowymiarowe wsparcie, tworzenie nowych i utrzymanie istniejących miejsc pracy, zwiększenie dostępu do usług społecznych, edukację i integrację społeczną. Cele i kierunki działania polityki na rzecz włączenia społecznego mają wyraźny wpływ na poprawę dobrobytu ludności oraz na podnoszenie bezpieczeństwa socjalnego w województwie mazowieckim.

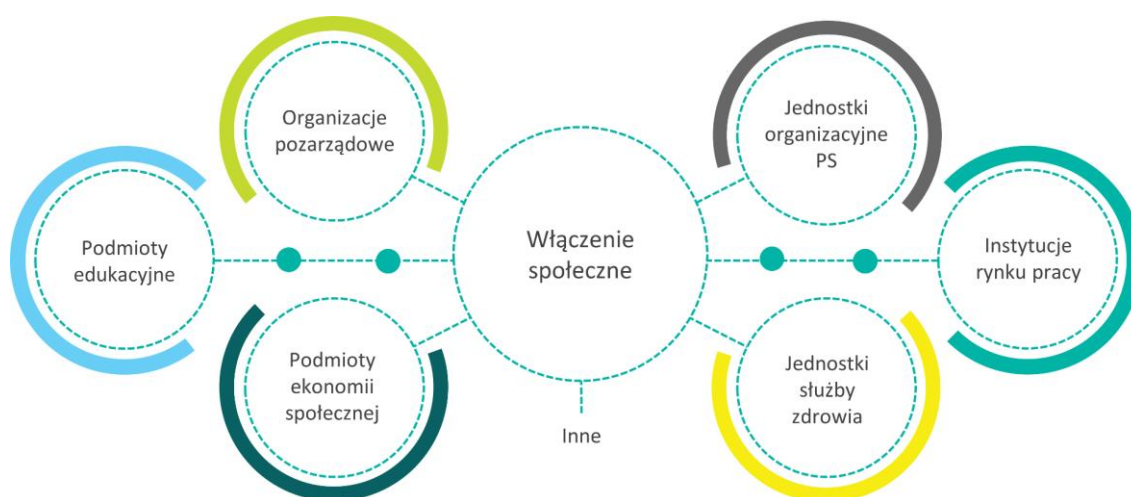
W efekcie świadomie i celowo realizowanych działań na rzecz włączenia społecznego:

- zostanie ograniczone ryzyko ubóstwa lub wykluczenia społecznego
- nastąpi poprawa poziomu i jakości życia mieszkańców województwa
- zostaną wsparte osoby i rodziny pozbawione możliwości realizacji potrzeb na określonym poziomie
- podniesione zostaną kompetencje i umiejętności mieszkańców oraz zwiększone motywacje do działania, w tym do aktywnego poszukiwania pracy (jako wynik aktywizacji społecznej, edukacyjnej i zawodowej)
- zwiększy się dostęp do usług społecznych (m.in. żłobków, przedszkoli, dziennych domów pomocy)
- zwiększy się aktywność społeczna, w tym udział mieszkańców w życiu społecznym w najbliższej okolicy
- nastąpi maksymalizacja efektywności programów społecznych oraz transferów społecznych
- wzmocniona zostanie odporność na niekorzystne sytuacje grup szczególnie narażonych na ubóstwo lub wykluczenie społeczne
- zostaną wsparte działania podmiotów ekonomii społecznej
- nastąpi adaptacja cudzoziemców (zwłaszcza uchodźców wojennych)
- zostanie wzmocniony potencjał, motywacja i poczucie sensu z wykonywanych zadań przez pracowników bezpośrednio zajmujących się realizacją działań na rzecz minimalizowania negatywnych skutków ubóstwa i wykluczenia społecznego.

W celu włączenia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym do życia w społeczeństwie niezbędny jest kompleksowy charakter świadczonych usług. Włączenie społeczne oznacza szansę korzystania z możliwości edukacyjnych, finansowych czy związanych z zatrudnieniem niezależnie od pochodzenia lub stanu. Proces ten jest trudny i wymaga przenikania się działań wielu jednostek, przy czym trudno jest oszacować znaczenie każdej z nich.

IV. Wartości polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

Polityka przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu opiera się na sześciu wartościach. U ich podstaw leży poszanowanie podmiotowości i równości potrzeb każdego człowieka zagrożonego wykluczeniem lub doświadczającego ubóstwa. Polityce tej przyświecają także współodpowiedzialność i sprawiedliwość społeczna. Ważna jest także dostępność do różnych zindywidualizowanych form pomocy.

Tabela 1. Wartości polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Wartość	Istota w kontekście polityki
Podmiotowość	Wspieranie samodzielności i zapewnienie osobom doświadczającym ubóstwa lub wykluczenia społecznego niezależności i prawa do decydowania o własnym życiu.
Zindywidualizowanie	Rozwijanie zróżnicowanych i szytych na miarę form wsparcia społecznego.
Równość	Przeciwdziałanie dyskryminacji. Zapewnienie równości w dostępie do świadczeń i usług publicznych. Realizacja potrzeb osób doświadczających marginalizacji i ubóstwa pozbawiona wartościowania występujących problemów społecznych.
Współodpowiedzialność	Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa osobom doświadczającym problemów. Wspólne działania podmiotów na rzecz osób ubogich bądź wykluczonych społecznie.
Sprawiedliwość	Bezstronność i obiektywność w realizacji potrzeb ludności. Zaspokajanie potrzeb jednostek z uwzględnieniem wszystkich dostępnych form wsparcia.
Dostępność	Gotowość systemu pomocy kształtowanego przez polityki społeczne do wspierania osób doświadczających problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przeświadczenie, że ludzie mogą oczekiwać pomocy w zaspokojeniu potrzeb w obrębie społeczności, w jakiej funkcjonują – szczególnie w sytuacjach trudnych. Eliminowanie lub minimalizowanie groźby społecznego odrzucenia.

Wskazane powyżej wartości powinny stanowić przewodnik działań różnych podmiotów świadczących pomoc tak, aby optymalnie kształtować warunki życia ludności. Powinny one także mobilizować podmioty na wszystkich poziomach (od krajowego do lokalnego) do działania na rzecz włączenia społecznego. Zapewni to spójność i dobre funkcjonowanie całego społeczeństwa. Wartości te obejmują przekonania i ideały, które pozwolą zaspokoić potrzeby jednostek i całych zbiorowości.

V. Grupy docelowe polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

Polityka przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu dotyczy niemal co czwartego mieszkańca regionu mazowieckiego regionalnego oraz co drugiego mieszkańca regionu warszawskiego. Adresatami są również pracownicy JOPS.

Grupami docelowymi polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu są:

- mieszkańcy województwa mazowieckiego w kontekście zmniejszania poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego wymienieni w art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
- grupy najbardziej zagrożone ubóstwem, czyli osoby utrzymujące się z niezarobkowych źródeł, biedni pracujący, rodziny wielodzietne, dzieci do lat 17, osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym oraz mieszkańcy wsi
- osoby wykluczone z rynku pracy na wielu poziomach takich jak niepełnosprawność, choroba własna lub członka rodziny, niskie wykształcenie, ograniczone możliwości podjęcia pracy
- osoby charakteryzujące się niską aktywnością w poszukiwaniu pracy,
- osoby o bardzo niskich dochodach i złej sytuacji materialnej, niemogących zaspokoić swoich potrzeb na oczekiwanym poziomie
- osoby zagrożone ubóstwem energetycznym (nieodpowiednie ogrzanie mieszkania, brak prądu)
- osoby nieświadome własnej sytuacji społeczno-ekonomicznej – mimo skrajnie niskich dochodów, niezauważające swojego krytycznego położenia
- pracownicy JOPS i PES działających na rzecz zmniejszenia ubóstwa i wykluczenia społecznego.

VI. Systemowy wymiar włączenia społecznego na Mazowszu

Instytucje centralne, w ścisłej współpracy z samorządami wojewódzkimi, powiatowymi i gminnymi, są odpowiedzialne za stanowienie prawa i działania na rzecz ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Tabela 2. Systemowy wymiar włączenia społecznego na różnych szczeblach państwa.

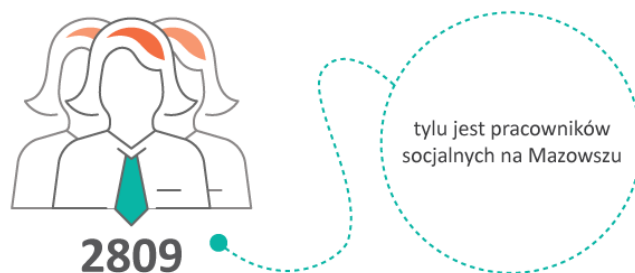
Poziom	Opis
Stanowienie prawa i kształtowanie polityki mającej na celu włączenie i integrację społeczną	Unia Europejska, instytucje centralne: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Finansów i Polityki Regionalnej, Ministerstwo Cyfryzacji, Ministerstwo Sportu, Ministerstwo Sprawiedliwości, Rzecznik Praw Obywatelskich, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.
Koordinacja regionalnej polityki mającej na celu włączenie i integrację społeczną, w tym ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego	Samorząd Województwa, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej – programowanie polityki w zakresie pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i narkomanii, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, polityki senioralnej, rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, przeciwdziałania przemocy, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, ekonomii społecznej, opracowanie i aktualizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej, rozpoznawanie przyczyn ubóstwa, inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie polityki społecznej, współpraca z organami publicznymi i organizacjami pozarządowymi, realizowanie projektów finansowanych ze środków UE, Departament Zdrowia i Polityki Społecznej UMWM – aktywizacja osób starszych, zapobieganie ich wykluczeniu i utracie samodzielności oraz polepszenie jakości życia mieszkańców regionu w wieku senioralnym,

Poziom	Opis
Organizacja i finansowanie zadań mających na celu włączenie społeczne	<p>Unia Europejska</p> <p>Realizacja priorytetu polityki spójności 2021–2027, prowadzenie reform z funduszy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ● Europejski Fundusz Społeczny+ ● Fundusz Spójności ● Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji ● Program Interreg. <p>Transfer środków w związku z umową o partnerstwie z Polską na lata 2021–2027.</p> <p>Polska</p> <p>Tworzenie ogólnopolskich strategii i programów, których celem pośrednio lub bezpośrednio jest włączenie społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego ● Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego – 2030 ● Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 ● Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030 ● Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rybactwa 2030 ● Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. ● Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 ● Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027, Polityka Publiczna z Perspektywą do roku 2030 ● Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 r. ● Program „Od wykluczenia do aktywizacji. Program pomocy osobom wykluczonym społecznie i zawodowo na lata 2020–2022” ● Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa 2014–2020. Podprogram 2021 Plus. <p>A także tworzenie ram finansowych do realizacji tych celów, które są finansowane z środków budżetu państwa oraz państwowych funduszy celowych.</p>

Poziom	Opis
	<p>Powiaty Realizacja zadań własnych i zleconych z zakresu pomocy społecznej (w tym prowadzenie PCPR), prowadzenie PUP, realizacja zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, współdziałanie z organizacjami społecznymi, instytucjami i organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania z przedstawionego powyżej zakresu.</p> <p>Gminy Realizacja zadań własnych i zleconych w zakresie pomocy społecznej (w tym prowadzenie OPS), prowadzenie działalności edukacyjnej w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych, współpraca z PUP w zakresie upowszechniania ofert pracy i informacji o oferowanych usługach, POZ, współdziałanie z organizacjami społecznymi, instytucjami i organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania z przedstawionego powyżej zakresu.</p>
Realizacja zadań mających na celu włączenie społeczne przez samorządy lokalne	Jednostki organizacyjne pomocy społecznej, jednostki służby zdrowia, instytucje rynku pracy, instytucje oświatowe, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej.

Włączenie społeczne jest rezultatem przenikania się różnych form wsparcia świadczonych przez instytucje publiczne, samorządy lokalne, organizacje pozarządowe. Program włączenia społecznego wymaga współpracy jednostek związanych nie tylko z pomocą społeczną, ale również m.in. z zatrudnieniem, edukacją, zdrowiem, rozwojem, bezpieczeństwem, zapobieganiem przestępczości. System ten ma charakter kompleksowy i ma na celu zagwarantowanie równych szans niezależnie od jednostki.

Zasoby do kompleksowej realizacji programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu wynikają z treści ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (dalej: ustawa o pomocy społecznej) i obejmują: infrastrukturę, kadre i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej bez względu na to jaki podmiot je realizuje i finansuje. Podstawowym szczeblem pracy nad wspólnymi celami dotyczącymi przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu jest gmina. Umożliwienie pełnego uczestnictwa w społeczeństwie wymaga współpracy jednostek publicznych.

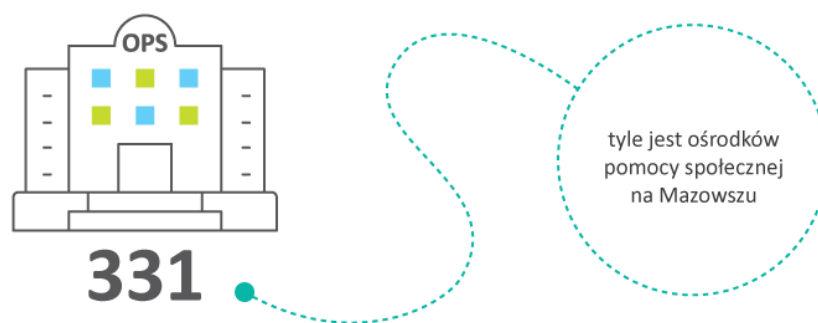
VII. Kierunki interwencji

Realizacja polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu wymaga scharakteryzowania kierunków interwencji. Ich kompleksowe wykonanie obliguje do współdziałania wszystkie jednostki samorządowe oraz organizacje sektora pozarządowego.

Tabela 3. Charakterystyka kierunków interwencji.

Kierunek	Opis
Usługi społeczne	Poprawa jakości i skuteczności usług społecznych poprzez indywidualne programy pomocy, zwiększenie elastyczności przyznawania usług (większe pole manewru dla pracownika) oraz zwiększona dostępność /kadra specjalistów (z przeprowadzonej diagnozy wynika, że największe zapotrzebowanie jest na stanowiska asystenta osób z niepełnosprawnością, prawnika, psychologa i opiekuna środowiskowego).
Integracja społeczna grup wykluczonych (włączanie społeczne)	Tworzenie działań mających na celu usamodzielnienie i budowanie potencjału beneficjentów w jak najkrótszym czasie (w celu zapobiegania wzrostu odsetka osób pobierających zasiłki powyżej 2 lat), zmniejszenie ograniczeń strukturalnych, z którymi borykają się ubogie gospodarstwa domowe poprzez poprawę ich kondycji oraz zaspokojenia potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku; poprawa ich zdolności do wychodzenia z sytuacji kryzysowych i zwiększenie ich produktywności (zwiększona aktywność na rynku pracy). Zgodnie z diagnozą przykładowe działania mogłyby obejmować: szkolenia w zakresie umiejętności zawodowych ukierunkowane na lokalny rynek pracy, przedsiębiorczości i zdolności adaptacyjnych na rynku pracy, uwarunkowanie

Kierunek	Opis
	otrzymywania zasiłków (dostosowane do danej osoby np. osoby niepełnosprawne) lub upowszechnianie informacji na temat możliwości korzystania z różnych form pomocy; zachęty motywacyjne do podjęcia zatrudnienia
Kompleksowe zmniejszanie ubóstwa	Zmniejszenie ubóstwa i wykluczenia społecznego wymaga podejścia wielokierunkowego, które uwzględnia wyzwania społeczne, gospodarcze i polityczne, przed którymi stoi uboga ludność województwa mazowieckiego. Działania uwzględniać będą ubóstwo dochodowe, energetyczne oraz ubóstwo związane z sytuacjami kryzysowymi.
Współpraca z podmiotami działającymi na rzecz zmniejszenia ubóstwa	Tworzenie przestrzeni dialogu między lokalnymi ośrodkami pomocy społecznej, podmiotami ekonomii społecznej a MCPS, w ramach funkcjonującego Forum Pomocy Społecznej, podczas którego kontynuowana będzie wymiana doświadczeń i informacji, dyskusja nad sposobami ulepszenia rozwiązań i praktyk mających na celu zmniejszenie ubóstwa i wykluczenia.
Dobrostan pracowników	Dbanie o zdrowie fizyczne i psychiczne pracowników poprzez różne działania: uzupełnienie braków kadrowych, zapewnienie opieki psychologa, stworzenie systemu motywacji do poprawy osiąganych wyników, zapewnienie szkoleń, superwizja.

ROZDZIAŁ II

OPIS REALIZACJI PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU I WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU

I. Najważniejsze wnioski z diagnozy ubóstwa i wykluczenia społecznego na Mazowszu

Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych ustalono następujące wnioski:

- Ubóstwo lub wykluczenie społeczne jest efektem nawarstwienia się kilku problemów, m.in. niskich dochodów, niskiego poziomu wykształcenia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, braku pracy, ograniczonej aktywności klientów pomocy społecznej, dysfunkcyjności rodzin, niskiego poziomu aspiracji życiowych, niekorzystnych doświadczeń z przeszłości.
- Widoczne jest przyjmowanie przez beneficjentów pomocy społecznej dwóch przeciwstawnych ról społecznych – z jednej strony przyjmowane są postawy wynikające z poczucia pokrzywdzenia, które mają na celu uzasadnienie dla pobierania zasiłków, z drugiej strony pojawia się postawa bagatelizowania własnej sytuacji poprzez postawy wypierające rzeczywistość (tworzące wiarygodne autozaprzeczenie własnej biedy lub wykluczenia społecznego).
- Znaczna grupa beneficjentów pomocy społecznej jest od niej uzależniona, a z pobierania zasiłków stworzyła pomysł na życie. Uzależnienie to jest konsekwencją m.in. dziedziczenia postaw i zachowań, przyjmowania postaw pasywnych i zachowawczych lub niedopasowania do rzeczywistości.
- Znaczny odsetek beneficjentów pomocy społecznej żyje poniżej progu minimum egzystencji, a subiektywny próg biedy określony jako możliwość „wiązania końca z końcem” jest celem, a nie punktem wyjścia dla uświadomionego poczucia biedy.
- Wśród beneficjentów pomocy zauważalne są dwie skrajne postawy – roszczeniowość, przejawiająca się w odczuciach konieczności zwiększania zakresu pomocy oraz brak uzmysłowienia potrzeb, który wiąże się z ich podświadomym ograniczeniem lub całkowitym wyparciem.
- Widoczna jest inna perspektywa patrzenia na pomoc społeczną przez jej beneficjentów oraz pracowników ośrodków pomocy społecznej – pierwsi oczekują pomocy doraźnej, zwykle w formie pieniężnej, drudzy patrzą na pomoc w długiej perspektywie, zauważając konieczność jej bezpośredniego ukierunkowania. W opinii wyżej

wymienionych specjalistów pieniądze forma pomocy daje ich podopiecznym pozorne/ złudne poczucie kontroli nad swoim życiem.

- Pracownicy pomocy społecznej odczuwają wypalenie zawodowe, nie mają motywacji do poprawy własnych wyników, jednocześnie wskazują na niską skuteczność działań pomocowych.
- Wśród pracowników pojawia się poczucie odpowiedzialności za losy beneficjentów, jednak jest ono skonfrontowane z przeświadczeniem niemocy.

II. Podstawy prawne i odniesienia do innych polityk Mazowsza

Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu jest spójny z obowiązującymi przepisami prawa oraz ze strategiami i programami dotyczącymi rozwoju społecznego na poziomie międzynarodowym, unijnym, krajowym oraz regionalnym.

Program wpisuje się w zamieszczony przez ONZ w „Agendzie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030” Cel 1 „Wylimitowanie ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie” i zadania: 1.1) „Do 2030 roku wylimitować skrajne ubóstwo na całym świecie aktualnie mierzone jako utrzymanie się za mniej niż \$1,25 dziennie; 1.2) „Do 2030 roku zmniejszyć przynajmniej o połowę odsetek mężczyzn, kobiet i dzieci, cierpiących z powodu ubóstwa, we wszystkich jego wymiarach określonych zgodnie z krajowymi definicjami”; 1.3) „Wdrożyć właściwe dla poszczególnych krajów systemy i mechanizmy dla wszystkich ludzi, włącznie z najniższymi klasami społecznymi oraz objąć nimi do 2030 roku jak największą liczbę ludzi ubogich i szczególnie narażonych”; 1.b) „Stworzyć ramy stabilnej polityki na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym w oparciu o strategię rozwoju wspierające ubogich i uwzględniające kwestię płci, by wesprzeć szybkie inwestowanie w działania ukierunkowane na eliminację ubóstwa”².

Przepisy i traktaty wynikające z partnerstwa Polski z Unią Europejską:

- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (art. 145-150; 151-161)
- Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju ONZ 2030

² http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf (dostęp: 28.02.2023 r.)

- Europejska Karta Społeczna
- Strategic Plan 2020-2024 Directorate-General Employment, Social Affairs and Inclusion – w ramach celów mających pomóc w osiągnięciu sprawiedliwości społecznej poprzez walkę z ubóstwem, nierównością społeczną oraz wykluczeniem społecznym, a także wykorzystanie działań pomocy społecznej skupiających się na grupach zagrożonych powyższymi problemami, tj. osoby starsze, dzieci oraz osoby bezdomne
- „EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” – w ramach działania na rzecz rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu w zakresie walki z ubóstwem, wykluczeniem społecznym oraz zmniejszeniem nierówności w obszarze zdrowia
- Europejski Filar Praw Socjalnych – poprzez realizowanie założeń z zakresu ochrony socjalnej i włączenia społecznego.

Program jest zgodny z następującymi aktami prawnymi:

- Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej
- Kartą Praw Podstawowych Unii Europejskiej (art. 34)
- ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (art. 21, 108)
- ustawą z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych
- ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (art. 4)
- ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia (art. 62a)
- ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej (art. 35, 47)
- ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (art. 4, 20)
- ustawą z dnia 17 grudnia 2021 r. o dodatku osłonowym (art. 5gb.1)
- ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (art. 4)
- ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych
- Polityką społeczną wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność w zakresie Obszaru III.3 „Tworzenie warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału osób starszych jako aktywnych uczestników życia gospodarczego i rynku pracy, dostosowanych do ich możliwości psychofizycznych oraz sytuacji rodzinnej”.

Cele zawarte w Programie są spójne z następującymi strategiami krajowymi:

- Krajowym Programem Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030, w zakresie:
 - Priorytetu I – Przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży
 - Priorytetu II – Przeciwdziałanie bezdomności i wykluczeniu mieszkaniowemu

- Priorytetu III – Usługi społeczne dla osób z niepełnosprawnościami, osób starszych i innych osób potrzebujących
- Priorytetu IV – Instytucje pomocy społecznej oraz podmioty ekonomii społecznej – wsparcie dla osób i rodzin
- Priorytetu V – Integracja cudzoziemców – rozwój usług społecznych dla migrantów, w tym cudzoziemców objętych ochroną międzynarodową oraz wsparcie integracji na rynku pracy
- Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego w zakresie Celu 1: „Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym”
- Strategią Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030 w zakresie Celu szczegółowego 4 „Redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne”
- Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 w zakresie wspierania rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej poprzez tworzenie wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków europejskich
- Strategią Zrównoważonego Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rybactwa 2030 w zakresie „przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (w tym w szczególności przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu dzieci, młodzieży oraz osób starszych i z niepełnosprawnościami), integrację przez aktywizację społeczną i zawodową, rozwój wysokiej jakości usług społecznych, rozwój kapitału społecznego oraz promocję ekonomii społecznej i solidarnej”
- Strategią na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 w zakresie priorytetu V „Warunki życia i ochrona socjalna”. Działania w ramach priorytetu Warunki życia i ochrona socjalna obejmują zwalczanie ubóstwa osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin, a także zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych
- Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 r. w zakresie Obszaru II. Solidarny rynek pracy w ramach Priorytetu 1. Wspieranie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w jednostkach reintegracyjnych w ramach Programu „Od wykluczenia do aktywizacji. Program pomocy osobom wykluczonym społecznie i zawodowo na lata 2020–2022”
- Aktywnych Form Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu zakresie:
 - Celu 1 – Polepszenie sytuacji osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez popularyzowanie wielosektorowej animacji aktywnych form pomocy, w tym zatrudnienia socjalnego z wykorzystaniem idei partnerstwa
 - Celu 2 – Wyższa jakość usług dla osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Poprzez profesjonalizację aktywnych form pomocy, w tym przygotowanie się do standaryzacji usług (standard minimalny).

Cele zawarte w Programie są spójne z poniższymi dokumentami na poziomie regionalnym:

- Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030+ „Innowacyjne Mazowsze” w zakresie traktowania włączenia społecznego i przeciwdziałania ubóstwu jako jedno z kierunków działań, w tym: „Wspomaganie włączenia społecznego i przeciwdziałanie ubóstwu; Wspieranie rozwoju ekonomii społecznej”
- Strategią Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030 w zakresie celu głównego – „Zapobieganie pogłębianiu się problemów społecznych poprzez wdrażanie programów i projektów na rzecz ogółu mieszkańców i wybranych grup (w tym mniejszości narodowych i etnicznych) oraz sprawne realizowanie polityki społecznej na Mazowszu”
- Wojewódzkim Programem Pomocy i Oparcia Społecznego dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi na lata 2018–2022 w zakresie Obszaru II – „rekomenduje się przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu osób i rodzin poprzez zwiększenie świadomości społeczności lokalnej o potrzebie inkluzji osób zagrożonych wykluczeniem, wykluczonych i wspieranie działań profilaktycznych prowadzonych przez publiczne i niepubliczne instytucje działające na rzecz włączenia społecznego i walki z ubóstwem również na rzecz osób doświadczających kryzysu psychicznego”.

III. Adresaci Programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

Szeroki zakres Programu powoduje, że jest on kierowany do wielu grup społecznych, które zostały wyodrębnione poniżej wraz z opisem działań do nich skierowanych.

Tabela 4. Grupy docelowe Programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Grupy	Działania
Mieszkańcy Mazowsza	Informowanie o kierunkach i celach programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, promowanie integracji społecznej i zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu.
Beneficjenci pomocy społecznej	Zmniejszanie barier w dostępie do świadczeń, szczególnie dla osób z wieloma problemami, przy jednoczesnym ograniczeniu nadużyć, pomoc w wychodzeniu z ubóstwa i zapobieganie utrwalania ubóstwa i wykluczenia społecznego.
Osoby korzystające z zatrudnienia socjalnego	Rozwijanie przedsiębiorczości społecznej, aktywizacja, działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Grupy	Działania
Osoby od 16 do 30 roku życia bez zatrudnienia, w szczególności osoby niepracujące i nieuczące się	Zachęcanie do aktywności zawodowej, informowanie o możliwościach zatrudnienia i podniesienia kwalifikacji zawodowych.
Emeryci i renciści	Wspieranie senioralnej gospodarki poprzez zapobieganie zbyt szybkiej rezygnacji z zatrudnienia, pozyskiwanie dochodu opartego na świadczeniach emerytalnych przy jednoczesnym wynagrodzeniu z pracy, . Usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania.
Osoby bezrobotne przez co najmniej 12 miesięcy w ciągu ostatnich dwóch latach	Pomoc w poszukiwaniu pracy, poradnictwo zawodowe, wspieranie w dalszej edukacji i szkoleniach.
Osoby niepełnosprawne	Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania, aktywizacja zawodowa i społeczna, pomoc specjalistów (np. pedagog, psycholog), zapewnienie dostępu do informacji i komunikacji dostosowanych do ich potrzeb.
Rodziny wielodzietne	Pomoc w organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży, wyrównywania szans tych rodzin, promowanie działań zapobiegających ubóstwu.
Rodziny z osobą niepełnosprawną	Usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania, pomoc specjalistów (np. psychologa, pedagoga).
Osoby samotnie wychowujące dzieci	Wsparcie w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych, pomoc specjalistów (np. psychologa, pedagoga)
Osoby mieszkające w gospodarstwach rolnych niebędące właścicielami gospodarstw (w tym bezrobotne)	Aktywizacja zawodowa, podnoszenie kwalifikacji i organizowanie szkoleń.

Grupy	Działania
Właściciele małych, niedochodowych gospodarstw rolnych	Wsparcie pozarolniczych działalności, szkolenia, podnoszenie kwalifikacji.
Osoby bezdomne i zagrożone eksmisją po wyroku sądowym	Pomoc w opracowaniu indywidualnego programu wychodzenia z bezdomności, poradnictwo w sprawach mieszkaniowych (np. zadłużenie, zagrożenie eksmisją), pomoc prawna.
Migranci	Pomoc w integracji społecznej i poszukiwaniu pracy.
Osoby zamieszkujące obszary zdegradowane społecznie i gospodarczo	Pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy.
Osoby o niskich dochodach, pracujący w niepełnym wymiarze czasu	Pomoc w podnoszeniu kwalifikacji.
Lokalni liderzy, instytucje i organizacje oraz wolontariusze	Działania informacyjne, aktywizujące, szkoleniowe i włączające, w tym okresowe kierowanie apelu o pomoc w rozpoznawaniu potrzeb potencjalnych beneficjentów.

IV. Cel główny oraz cele szczegółowe i działania Programu

Biorąc pod uwagę złożoność kwestii przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu określono cel główny oraz trzy cele szczegółowe pozwalające kompleksowo spojrzeć na poruszaną problematykę. Powstały one na podstawie analizy z badań przeprowadzonych wśród beneficjentów pomocy społecznej oraz wniosków wynikających z rozmów z pracownikami ośrodków pomocy społecznej (patrz Rozdział III).

Cel główny: poprawa dostępu i podniesienie efektywności usług społecznych dla mieszkańców województwa mazowieckiego zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

CS1. Ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego (w tym przeciwdziałania konsekwencjom ubóstwa dochodowego, ubóstwa energetycznego czy sytuacjom kryzysowym) w ramach systemowego wsparcia beneficjentów pomocy społecznej.

Realizatorzy:

- gminy
- powiaty.

Działania:

1. Systematyczne prowadzenie pracy socjalnej w środowisku lokalnym w celu identyfikacji i zaspokojenia potrzeb mieszkańców zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
2. Zabezpieczenie w budżetach gmin i powiatów odpowiednich środków finansowych na pomoc społeczną, w tym na przyznawanie świadczeń pieniężnych i niepieniężnych.
3. Wspieranie rodzin z dziećmi, w tym rodzin wielodzietnych zagrożonych ubóstwem poprzez przyznawanie świadczeń rodzinnych.
4. Pełniejsze wykorzystanie istniejących narzędzi w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej osób w wieku produkcyjnym, dotychczas nieaktywnych, długotrwale korzystających z pomocy społecznej.
5. Systematyczne tworzenie w gminach i powiatach zasobu mieszkań wspomaganych i treningowych, służące wsparciu osób niesamodzielnych w procesie usamodzielniania i integracji.
6. Pomoc w usamodzielnianiu i integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym placówki instytucjonalnej pomocy społecznej poprzez objęcie ich programami adaptacyjnymi w społeczności lokalnej.
7. Integracja uchodźców w społeczności lokalnej w obszarze: nauki języka, kształcenia zawodowego, zatrudnienia.

CS2. Wsparcie integracji społecznej grup najbardziej zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem poprzez rozwój zindywidualizowanych świadczeń i usług społecznych w środowisku lokalnym.

Realizatorzy:

- gminy
- powiaty.

Działania:

1. Rozszerzenie w gminach i powiatach województwa dostępności do spersonalizowanych, dopasowanych do indywidualnych potrzeb mieszkańców, zintegrowanych i skoordynowanych usług społecznych, finansowanych ze środków własnych, uzupełnionych środkami zewnętrznymi w tym z funduszy Unii Europejskiej w nowym okresie programowania (2021–2027) i budżetu państwa.
2. Kontynuowanie działań profilaktycznych i aktywizujących, kierowanych do osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej, szczególnie przez rozwój pracy socjalnej, usług społecznych, kontraktów socjalnych przy jednoczesnym dalszym odchodzeniu od tzw. działań interwencyjnych.
3. Tworzenie w gminach Centrów Usług Społecznych, których działania zastąpią lub uzupełnią przyznawanie świadczeń pieniężnych i pozwolą ich odbiorcom skorzystać z profesjonalnego i indywidualnego wsparcia w postaci usług społecznych.
4. Organizowanie w gminach usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.
5. Tworzenie warunków osobom z niepełnosprawnościami, seniorom, osobom w kryzysie psychicznym do pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia społecznego poprzez zwiększanie ich dostępu do dóbr i usług społecznych, takich jak: warsztaty terapii zajęciowej, środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy, zakłady pracy chronionej, zakłady aktywności zawodowej, asystenci osoby niepełnosprawnej.
6. Wdrożenie wielowymiarowych działań dotyczących wsparcia rodzin, w oparciu m.in. o powszechnie dostępny system specjalistycznego poradnictwa rodzinnego, usług specjalistycznych dla rodzin z dziećmi, asysty rodzinnej.
7. Tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu, rozwojowi i wzmocnieniu podmiotów ekonomii społecznej, jako partnera działań samorządów w obszarze aktywizacji zawodowej, świadczenia usług społecznych i deinstytucjonalizacji.

8. Wsparcie ponadlokalnych systemów pozyskiwania, magazynowania, dystrybucji żywności dla organizacji pozarządowych i innych podmiotów realizujących działania na rzecz osób ubogich i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

CS3. Zwiększenie kompetencji zawodowych pracowników sektora pomocy społecznej oraz inspirowanie działań prowadzących do poprawy ich warunków pracy i jakości świadczonych usług.

Realizatorzy:

- gminy
- powiaty
- samorząd województwa.

Działania gmin i powiatów:

1. Uwzględnienie w budżetach gmin i powiatów środków finansowych na uzupełnienie przez ośrodki pomocy społecznej zatrudnienia pracowników, w tym pracowników socjalnych szczególnie w tych jednostkach, które wciąż nie spełniają wskaźników w tym zakresie określonych w ustawie o pomocy społecznej (1 pracownik socjalny na 2000 mieszkańców lub 50 rodzin objętych pracą socjalną).
2. Uatrakcyjnienie ofert zatrudnienia (w zakresie płacy i warunków pracy) dla kadr pomocy społecznej celem zminimalizowania procesu odpływu pracowników z systemu pomocy społecznej.
3. Promowanie i rozwijanie zatrudnienia subsydiowanego i staży oraz idei wolontariatu, poprzez współpracę z organizacjami pozarządowymi i centrami wolontariatu w powiatach.

Działania samorządu województwa:

1. Zwiększanie kompetencji oraz stałe doskonalenie zawodowe pracowników systemu pomocy społecznej poprzez organizowanie przez samorząd województwa: szkoleń, konferencji, webinarium oraz kształcenia na poziomie studiów.
2. Wykorzystanie nowoczesnych technik informacyjnych, umożliwiających przekazywanie wiedzy w sposób zdalny.

CS4. Badanie przyczyn ubóstwa i monitorowanie tej kwestii społecznej.

Realizatorzy:

- gminy
- powiaty
- samorząd województwa.

Działania gmin i powiatów:

Upowszechnianie wśród władz samorządowych idei opierania procesów decyzyjnych w polityce społecznej na dowodach naukowych poprzez stosowanie obiektywnej wiedzy, badań, analiz, opieranie się na mocnych wnioskach statystycznych i ewaluacyjnych.

Działania samorządu województwa:

1. Monitorowanie poziomu ubóstwa i wykluczenia w województwie przy pomocy Barometru Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego.
2. Badanie skali występowania kwestii społecznych w regionie oraz gromadzenie danych dotyczących osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej w ramach oceny zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę sytuacji społecznej i demograficznej województwa mazowieckiego.
3. Diagnozowanie szczegółowej sytuacji osób i rodzin ubogich na Mazowszu w ramach badań i analiz prowadzonych na szczeblu samorządu województwa.

V. Oczekiwane efekty realizacji Programu

Oczekiwany rezultat Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu to zapewnienie godnego życia osobom dotkniętym i zagrożonym ubóstwem w makroregionie.

Dziesięć najbardziej istotnych zakładanych efektów wdrażania Programu:

1. Zmniejszenie liczby nowych przypadków wchodzenia w ubóstwo i wykluczenie społeczne – ograniczenie doptywu osób, które dotąd nie doświadczyły ubóstwa i wykluczenia.
2. Pomaganie w wychodzeniu z ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz przeciwdziałanie utrwalaniu się tego problemu/sytuacji.

3. Ograniczenie liczby przypadków powrotu do ubóstwa i wykluczenia społecznego przez aktywną reintegrację ze społeczeństwem.
4. Zwiększenie samodzielności oraz aktywności społecznej i zawodowej osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
5. Zindywidualizowane podejście do klientów pomocy społecznej dotkniętych i zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
6. Przesunięcie środka ciężkości działań pomocowych z instytucjonalnych form wsparcia na oferowane w środowisku lokalnym.
7. Kadra pomocy społecznej świadoma kierunku zmian zachodzących w systemie pomocy społecznej i przygotowana na nowe wyzwania związane z tym procesem.
8. Podniesienie statusu społecznego pracownika socjalnego i uatrakcyjnienie tego zawodu na rynku pracy.
9. Pogłębienie współpracy oraz poprawa koordynacji działań instytucji samorządowych z organizacjami pozarządowymi, lokalnymi liderami oraz wolontariuszami w celu lepszego wykorzystania potencjału tych podmiotów.
10. Efektywne wykorzystanie w procesie decyzyjnym przez władze samorządowe wiedzy zebranej na podstawie przeprowadzonych badań, analiz i monitoringów.

VI. Mierniki efektywności Programu i ich monitorowanie

Realizacja Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w województwie mazowieckim na lata 2023–2026 będzie monitorowana w oparciu o poniższe wskaźniki.

Pierwsze 4 wskaźniki to wskaźniki kontekstowe, które obrazują nasilenie określonych zjawisk/problemów społecznych na Mazowszu, mierzonych przez instytucje europejskie i krajowe.

Tabela 5. Wskaźnik nr 1.

Wyszczególnienie	Opis
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem i / lub wykluczeniem społecznym AROPE
Źródło	Eurostat, GUS
Wartość obecna (2021)	AROPE: 15,5
Wartość docelowa (2026)	AROPE; 15,0

Tabela 6. Wskaźnik nr 2.

Wyszczególnienie	Opis
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik stopy bezrobocia BAEL
Źródło	Eurostat, GUS BDL
Wartość obecna (2020)	3,4
Wartość docelowa (2026)	3,2

Tabela 7. Wskaźnik nr 3.

Wyszczególnienie	Opis
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)
Źródło	GUS BDL
Wartość obecna (2019)	3,7
Wartość docelowa (2026)	3,5

Tabela 8. Wskaźnik nr 4.

Wyszczególnienie	Opis
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (minimum ustawowe)
Źródło	GUS BDL
Wartość obecna (2019)	6,9
Wartość docelowa (2026)	6,5

Tabela 9. Wskaźnik nr 5 dla celu szczegółowego 1.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS1
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik świadczeń z powodu ubóstwa
Sposób obliczenia	Liczba rodzin, którym przyznano świadczenia z powodu ubóstwa do liczby rodzin ogółem, którym przyznano świadczenia w ramach zadań własnych i zleconych w pomocy społecznej
Źródło	MRiPS-03-R
Wartość obecna (2021)	0,49
Wartość docelowa (2026)	0,45

Tabela 10. Wskaźnik nr 6 dla celu szczegółowego 1.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS1
Nazwa wskaźnika	Liczba osób, którym przyznano świadczenie na 1000 mieszkańców
Źródło	MRiPS-03-R, Bank Danych Lokalnych
Wartość obecna (2021)	22,38
Wartość docelowa (2026)	20,00

Tabela 11. Wskaźnik nr 7 dla celu szczegółowego 2.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS2
Nazwa wskaźnika	Liczba centrów usług społecznych w województwie
Źródło	Dane własne MCPS
Wartość obecna (2021)	10
Wartość docelowa (2026)	20

Tabela 12. Wskaźnik nr 8 dla celu szczegółowego 2.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS2
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik kontraktu socjalnego (liczba osób objętych kontraktem socjalnym / liczba osób, którym przyznano świadczenie)
Źródło	MRiPS-03-R
Wartość obecna (2021)	0,03
Wartość docelowa (2026)	0,05

Tabela 13. Wskaźnik nr 9 dla celu szczegółowego 3.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS3
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik przeszkolenia pracowników (liczba pracowników, którzy wzięli udział w szkoleniach organizowanych przez MCPS / suma wszystkich pracowników OPS i PCPR)
Źródło	Dane własne MCPS

Wyszczególnienie	Opis
Wartość obecna (2021)	0,26
Wartość docelowa (2026)	Utrzymanie wartości 0,26

Tabela 14. Wskaźnik nr 10 dla celu szczegółowego 3.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS3
Nazwa wskaźnika	Wskaźnik dostępności kadry socjalnej (min. 3 pracowników w gminie lub wymóg proporcjonalności)
Źródło	MRiPS-06
Wartość obecna (2021)	72%
Wartość docelowa (2026)	80%

Tabela 15. Wskaźnik nr 11 dla celu szczegółowego 4.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS4
Nazwa wskaźnika	Liczba diagnoz sytuacji osób i rodzin ubogich na Mazowszu
Źródło	Dane własne MCPS
Wartość obecna (2021)	0
Wartość docelowa (2026)	2

Tabela 16. Wskaźnik nr 12 dla celu szczegółowego 4.

Wyszczególnienie	Opis
Cel szczegółowy	CS4
Nazwa wskaźnika	Liczba monitoringów ubóstwa z wykorzystaniem Barometru Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego ³
Źródło	Dane własne MCPS
Wartość obecna (2021)	4
Wartość docelowa (2026)	6

³ Narzędzie stworzone w 2015 r. na potrzeby OZPS. Obecnie trwają prace nad jego aktualizacją.

Monitoring Programu opierać się będzie na ocenie poziomu realizacji celów szczegółowych określonych w Programie, na podstawie informacji sprawozdawczych i dostępnych danych statystycznych. Podstawowymi źródłami informacji w procesie monitorowania Programu będą następujące elementy:

- wskaźniki określone dla poszczególnych celów szczegółowych, pozwalające zmierzyć ich realizację oraz kierunek zmian wynikających bezpośrednio lub pośrednio z działań podejmowanych w ramach Programu (przy doborze wskaźników kierowano się dostępnością źródła danych do monitorowania)
- dane statystyczne i dostępne rejestry (MCPS, rejestry MRiPS, Bank Danych Lokalnych, bazy GUS oraz inne bazy statystyczne w obszarze pomocy społecznej)
- dokumentacja sprawozdawcza opisująca działania MCPS służące realizacji celów szczegółowych.

Ocena Programu prowadzona będzie poprzez monitoring poszczególnych wskaźników. Wartościami bazowymi są dane za rok 2021 (o ile nie jest wskazane inaczej). Program będzie monitorowany corocznie poprzez weryfikację wartości osiągniętych dla poszczególnych wskaźników (dane dostępne w wybranym roku). Na zakończenie realizacji Programu wskazane jest wykonanie ewaluacji ex-post.

VII. Finansowanie Programu

Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu wskazuje cele i kierunki działań, pozostawia jednak realizatorom pewną przestrzeń do wyboru metod ich osiągnięcia. Jest to uwarunkowane zarówno zindywidualizowaniem działań na rzecz integracji społecznej osób ubogich i wykluczonych społecznie, a także koniecznością szybkiej i elastycznej reakcji. Jest ono również niezbędne, gdy w działania zaangażowane są różne podmioty.

Podstawowymi źródłami finansowania Programu będą:

- budżet państwa (programy dedykowane dla samorządów i NGO)
- środki finansowe samorządu województwa, powiatów i gmin
- środki unijne.

Zakres i realizacja działań ujętych w Programie będzie zależna od wielkości posiadanych środków finansowych, które powinny być zabezpieczone w budżetach samorządów wszystkich szczebli.

ROZDZIAŁ III

DIAGNOZA UBÓSTWA NA MAZOWSZU

I. Wprowadzenie

Celem niniejszego rozdziału jest prezentacja wyników badań przeprowadzonych wśród beneficjentów pomocy społecznej i pracowników JOPS, dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego, przeprowadzonych w 2022 r. przez zespół ekspercki IRWiR PAN na zlecenie MCPS, które stawniły podstawę do przygotowania niniejszego Programu. Poniższa Diagnoza zawiera opis głównych wniosków z badań ankietowych, uwarunkowania ubóstwa i jego charakterystycznych cech w województwie mazowieckim, a także przedstawia społeczno-ekonomiczne tło badań.

Diagnoza składa się z 7 komponentów badawczych. Tworzą one obraz sytuacji majątkowej osób otrzymujących pomoc, uwarunkowania poszczególnych typów ubóstwa (w tym ubóstwa subiektywnego i energetycznego), jak również stopień zaspokojenia potrzeb oraz skuteczność otrzymywanej pomocy. W diagnozie zawarto również wyniki badań dotyczących bezpieczeństwa w wymiarze sensu stricte i socjalnym beneficjentów OPS w kontekście wojny w Ukrainie.

Rysunek 1. Komponenty badawcze Diagnozy.

II. Ogólna charakterystyka województwa mazowieckiego⁴

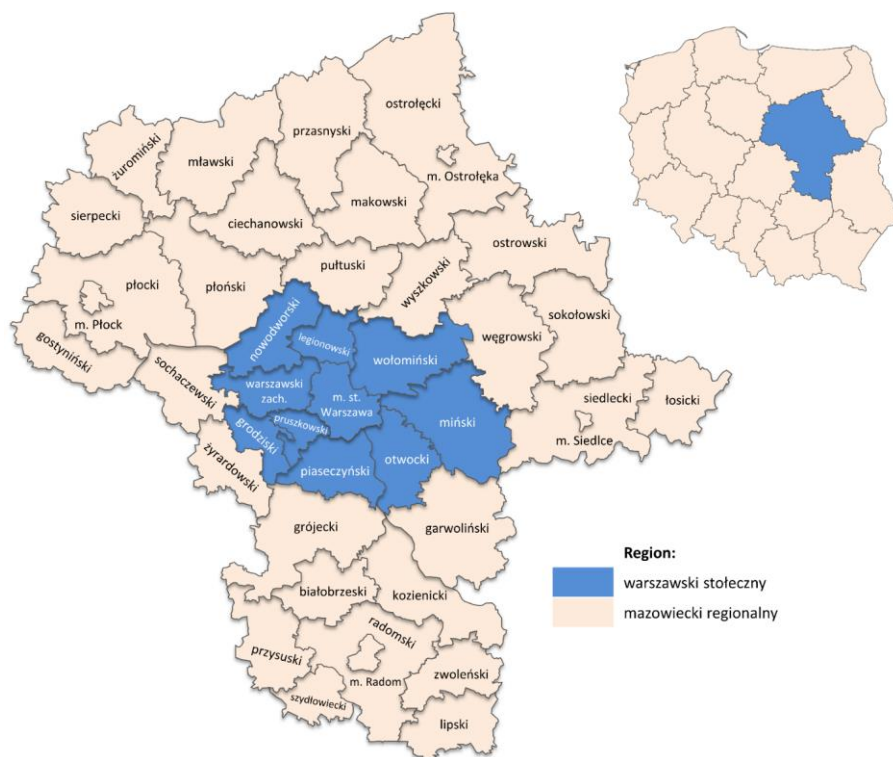
Województwo mazowieckie jest największym pod względem powierzchni oraz liczby ludności województwem w Polsce. Zajmuje powierzchnię 35 559 km², co stanowi 11,4% powierzchni kraju. Wraz z końcem roku 2021 w województwie mazowieckim mieszkało 5419 tys. osób (14,2% ludności kraju).

- Średnia gęstość zaludnienia wynosiła 152 osoby/km² co daje trzecią (za województwem małopolskim i śląskim) wartość wskaźnika wśród województw.
- W 2021 roku 35,6% populacji województwa zamieszkiwało obszary wiejskie.
- Na całe województwo składa się 37 powiatów oraz 5 miast na prawach powiatu (Warszawa, Ostrołęka, Płock, Radom, Siedlce), do których należy 314 gmin (35 gmin miejskich, 57 gmin miejsko-wiejskich oraz 222 gminy wiejskie).

Od 1 stycznia 2018 r. województwo mazowieckie dzieli się na dwa regiony statystyczne:

- warszawski stołeczny,
- mazowiecki regionalny.

Mapa 1. Podział statystyczny województwa mazowieckiego na poziomie NUTS2.

⁴ Jeżeli nie jest to wyraźnie zaznaczone, to dane (w tym infografiki) w obecnym rozdziale przedstawiają wartości za rok 2021, których źródłem jest BDL GUS.

1. REGION WARSZAWSKI STOŁECZNY (RWS)

Region warszawski stołeczny składa się z 9 powiatów i 1 miasta na prawach powiatu (Warszawa), do których wlicza się 70 gmin, z czego 15 to gminy miejskie, 19 gminy miejsko-wiejskie, a 36 to gminy wiejskie.

Region obejmuje powierzchnię **6105 km²** (17,2% powierzchni województwa mazowieckiego), zamieszkuje go **3112 tys.** osób, co stanowi 57% wszystkich mieszkańców województwa.

- W ciągu 20 lat liczba mieszkańców regionu wzrosła o 380 tys.
- Wśród mieszkańców regionu stołecznego odnotować można przewagę liczebną kobiet. W 2021 r. liczba kobiet wynosiła 1,651 mln, natomiast mężczyzn 1,460 mln.
- Liczba ludności w wieku produkcyjnym wynosiła 1790 tys., w tym 908,2 tys. mężczyzn oraz 881,4 tys. kobiet, co stanowi spadek w stosunku do roku 2010 odpowiednio o 19 898 oraz 25 946.
- 36% mieszkańców regionu jest w wieku produkcyjnym należącym do grupy mobilnej (w wieku 18-44 lata).
- Średni wiek mieszkańca regionu stołecznego wynosi 41,6 lat co stanowi wynik niewiele niższy od średniej w kraju (42 lata).
- Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym w 2020 r. wynosiła 2,32, w tym pracujących 1,1 osoby, a pobierających świadczenia społeczne 0,59.

W 2020 r. udział regionu warszawskiego w krajowym PKB wyniósł 17,7%, natomiast udział w PKB generowanym w województwie mazowieckim –77,4%. Tym samym jest to jeden z najbardziej rozwiniętych gospodarczo regionów w Polsce.

- W 2020 r. w regionie pracowało 1501 tys. osób w tym 35 tys. w sektorze rolniczym, 298 tys. w sektorze przemysłowym oraz 1151 tys. osób w sektorze usługowym.
- Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wyniosło 7 430,60 zł co stanowi około 24% więcej niż średnie zarobki brutto w kraju.
- Stopa bezrobocia w regionie stołecznym wynosiła na końcu 2021 r. 2,5%.
- W 2021 r. zarejestrowano 46 627 bezrobotnych (w tym 22 594 kobiet), nastąpił spadek w porównaniu z poprzednim rokiem.

2. REGION MAZOWIECKI REGIONALNY (RMR)

Region mazowiecki regionalny składa się z 20 gmin miejskich, 38 gmin miejsko-wiejskich oraz 186 gmin wiejskich (łącznie 244 gminy) składających się na 28 powiatów oraz 4 miasta na prawach powiatu (Ostrołęka, Płock, Radom, Siedlce).

Całkowita jego powierzchnia to **29 454 km²** co stanowi 82,8% powierzchni województwa. Region mazowiecki regionalny zamieszkuje **2308 tys.** osób (jest to 42,5% mieszkańców Mazowsza).

- W ciągu 20 lat liczba mieszkańców spadła o 82 489 osób.
- Podobnie jak w regionie stołecznym, region mazowiecki regionalny cechuje się niewielką przewagą liczby kobiet w ogólnej liczbie ludności mieszkańców (51%).
- Niemal 59,5% mieszkańców regionu jest w wieku produkcyjnym (1,370 mln osób), 62% z nich to osoby w wieku produkcyjnym mobilnym.
- Podobnie jak w przypadku regionu stołecznego, liczba kobiet oraz mężczyzn w wieku produkcyjnym zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2010, odpowiednio o 73 299 i 64 183 osoby.
- Ponad 1,3 mln osób w regionie mazowieckim regionalnym mieszka na wsi, jest to ponad dwukrotnie więcej niż w regionie stołecznym (619,6 tys. osób).
- Średnia wieku wśród mieszkańców regionu wynosi 41,2 lata.
- Średnia liczba osób zamieszkująca gospodarstwo domowe w regionie mazowieckim regionalnym wynosi 2,73 osoby (2,61 osób w Polsce), w tym 1,16 pracujących (1,07 w Polsce) oraz 0,83 pobierających świadczenia społeczne (0,84 w Polsce).

Duże różnice widać także w udziale PKB regionu w PKB Polski oraz województwa mazowieckiego, które jest znacząco niższe niż w regionie stołecznym i wynosi odpowiednio 5,2% oraz 22,6%.

- W regionie mazowieckim regionalnym w 2020 r. pracę posiadało 1027 tys. osób, w tym 189 tys. zatrudnionych w sektorze rolniczym, 307 tys. w sektorze przemysłowym oraz 527 tys. w sektorze usług.
- Średnie wynagrodzenie brutto było niższe niż średnia dla Polski oraz regionu stołecznego i wynosiło 5549,12 zł.
- W porównaniu do regionu stołecznego stopa bezrobocia rejestrowanego jest większa o prawie 6,1 p.p. i wynosi 8,6%.
- Liczba bezrobotnych w 2021 r. wynosiła 82 621 (w tym 42 688 kobiet) tak samo jak w przypadku regionu stołecznego była mniejsza w porównaniu z rokiem 2020.

3. PODREGIONY WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

W ramach Nomenklatury Jednostek Terytorialnych NUTS 3 w województwie mazowieckim wydziela się 9 jednostek statystycznych.

- **Miasto Warszawa** jest najmniejszym podregionem Mazowsza. Obejmuje on 18 dzielnic o powierzchni 517 km², który zamieszkuje blisko 1,8 miliona ludzi, z czego 53,9% to kobiety – tym samym miasto Warszawa jest najgęściej zaludnionym podregionem Mazowsza (3473 os/km²). Około 36% mieszkańców tego obszaru jest w wieku produkcyjnym mobilnym. Warszawa posiada najmniejszą na Mazowszu stopę bezrobocia rejestrowanego (1,8%), a także najwyższe średnie wynagrodzenie brutto (7687,58 zł).
- **Warszawski Wschodni** obejmuje 4 powiaty złożone z 38 gmin o łącznej powierzchni 3125 km². Subregion zamieszkuje 656 tysięcy mieszkańców w tym blisko 340 tysięcy kobiet (51,8%). Ponad 58% z jego mieszkańców żyje na terenach miejskich, a blisko 37% należy do grupy ludzi w wieku produkcyjnym mobilnym. Stopa bezrobocia rejestrowanego w podregionie warszawskim wschodnim jest wyższa niż średnia krajowa i wynosi 5,9%. Obszar ten cechuje się także najniższym średnim wynagrodzeniem w regionie stołecznym (5433,38 zł).

Mapa 2. Podział statystyczny województwa mazowieckiego na poziomie NUTS3.

- **Warszawski Zachodni** to drugi najmniejszy podregion województwa mazowieckiego, obejmujący 4 powiaty złożone z 31 gmin region zajmuje powierzchnię 2463 km². Około 35,7% z 660 tysięcy osób żyjących w podregionie Warszawskim Zachodnim należy do grupy w wieku produkcyjnym mobilnym. Współczynnik feminizacji dla tego obszaru wynosi 52%, natomiast wskaźnik urbanizacji 47,7%. Region ten cechuje się drugą najniższą stopą bezrobocia rejestrowanego na Mazowszu (3,1%). W 2021 r. średnie wynagrodzenie brutto wynosiło 6350,07 zł co jest wynikiem o 5,8% wyższym niż średnia dla kraju.
- **Ciechanowski** zajmuje powierzchnię o wielkości 5256 km² i składa się z 5 powiatów podzielonych na 44 gminy. Podregion ten zamieszkiwany jest przez 335 tysięcy osób. Prawie 41,1% mieszkańców żyje na terenach miejskich. Podregion Ciechanowski cechuje się jednym z wyższych w województwie odsetkiem osób należących do grupy w wieku produkcyjnym mobilnym (37,1%). Jest to także obszar z jedną z najmniejszych wartości współczynnika feminizacji (50,8%) na Mazowszu za podregionami Siedleckim oraz Ostrołęckim. Dodatkowo ma on drugą najwyższą wartość stopy bezrobocia rejestrowanego w województwie (9,1%) oraz najniższą wśród podregionów wartość średniego wynagrodzenia brutto (5147,09 zł).
- **Ostrołęcki** jest największym powierzchniowo podregionem na Mazowszu obejmującym 6504 km² na północnym-wschodzie regionu. Obejmuje on 5 powiatów oraz jedno miasto na prawach powiatu (Ostrołęka) i składa się z 46 gmin. Obszar ten posiada także najmniejszą w województwie liczbę osób mieszkających na 1 km² (58 os/km²). Z 380 tysięcy mieszkańców, zaledwie 36,1% zamieszkuje tereny miejskie, co czyni go podregionem o najniższej wartości wskaźnika urbanizacji na Mazowszu. Dodatkowo podregion ten odznacza się najniższym w województwie mazowieckim współczynnikiem feminizacji (50,4%). Blisko 142 tysiące mieszkańców należy do grupy osób w wieku produkcyjnym mobilnym. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2021 r. wynosiła 8,2%.
- **Płocki**, położony na północnym-zachodzie województwa składa się z 3 powiatów oraz miasta na prawie powiatu (Płock) podzielonych na 28 gmin o powierzchni 3351 km². W 2021 r. podregion zamieszkiwało 322 tysiące osób, z czego 50,9% populacji żyło na terenach miejskich. Około 51,5% mieszkańców podregionu to kobiety. Ponad 36% populacji jest w wieku produkcyjnym mobilnym. Podregion cechuje się wysoką w skali województwa stopą bezrobocia – 8,9%. Obszar ten posiada także najwyższe średnie wynagrodzenie brutto w regionie mazowieckim regionalnym, wynoszące 6408,11 zł.
- **Radomski** to południowy podregion Mazowsza, złożony z 51 gmin stanowiących 7 powiatów oraz miasta na prawach powiatu (Radom). Zajmuje on powierzchnię 5736 km², którą zamieszkuje blisko 600 tysięcy osób, co czyni go najbardziej zaludnionym podregionem regionu mazowieckiego regionalnego. Prawie 37% mieszkańców w wieku produkcyjnym należy do grupy mobilnej. Współczynnik urbanizacji w 2021 r. wynosił 48,2%, co jest drugim, za Podregionem Płockim wynikiem, w regionie. Współczynnik feminizacji w 2021 r. wynosił 51,1%. Podregion Radomski cechuje się najwyższą stopą bezrobocia w województwie (12,3%).

- **Siedlecki** to drugi co do wielkości oraz liczby ludności podregion Mazowsza. Obszar ten zajmuje powierzchnię 6044 km² zamieszkałą przez 414 tysięcy osób. Podregion Siedlecki złożony jest z 52 gmin przypisanych do 5 powiatów oraz miasta na prawach powiatu (Siedlce). Blisko 153 tysiące mieszkańców, czyli 37% populacji należy do grupy produkcyjnej mobilnej. Tereny miejskie zamieszkuje 37,8% ludności. Podregion cechuje się drugim najniższym współczynnikiem feminizacji oraz drugą najniższą stopą bezrobocia rejestrowanego w regionie mazowieckim regionalnym, wynoszącymi odpowiednio 50,7% i 5,8%.
- **Żyrardowski** to najmniejszy z podregionów regionu mazowieckiego regionalnego. Złożony z 3 powiatów podzielonych na 23 gminy, obszar ten zajmuje powierzchnię 2536 km². Jest on też podregionem o najmniejszej liczbie ludności na Mazowszu, wynoszącej 256 tysięcy osób, z których 45,4% zamieszkiwało tereny miejskie. W 2021 r. 51,5% populacji obszaru stanowiły kobiety. Podregion Żyrardowski cechuje się najniższym w regionie odsetkiem osób w wieku produkcyjnym należących do grupy mobilnej (36%). Posiada on też najniższą w regionie stopę bezrobocia wynoszącą 4,5% oraz drugie najwyższe średnie wynagrodzenie brutto w wysokości 5864,86 zł.

III. Tło badań

1. UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE W UE I W POLSCE

Podstawowym miernikiem określającym poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego w Unii Europejskiej jest **wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym** (AROPE). Składa się z trzech wskaźników cząstkowych:

1. Wskaźnika zagrożenia ubóstwem (AROP) określającego odsetek osób, których dochody nie przekraczają 60% mediany dochodów ekwiwalentnych w danym kraju.
2. Wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej i społecznej (SMSD) określającego wymuszony brak możliwości realizacji 7 spośród 13 niezbędnych człowiekowi potrzeb.
3. Wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy (VLWI) określającego gospodarstwa domowe, w których osoby zdolne do pracy przepracowały mniej niż 20% ich całkowitego potencjału pracy.

Jeżeli nie jest to wyraźnie zaznaczone, to analizy w obecnym rozdziale przedstawiają wartości za rok 2021, których źródłami są Eurostat i GUS.

W Polsce ryzyko ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego wyniosło 17,0%:

- jest mniejsze niż średnia dla krajów Unii Europejskiej, gdzie przekracza 21,5%
- znacznie częściej dotyczy kobiet niż mężczyzn
- dotyczy głównie mieszkańców obszarów wiejskich.

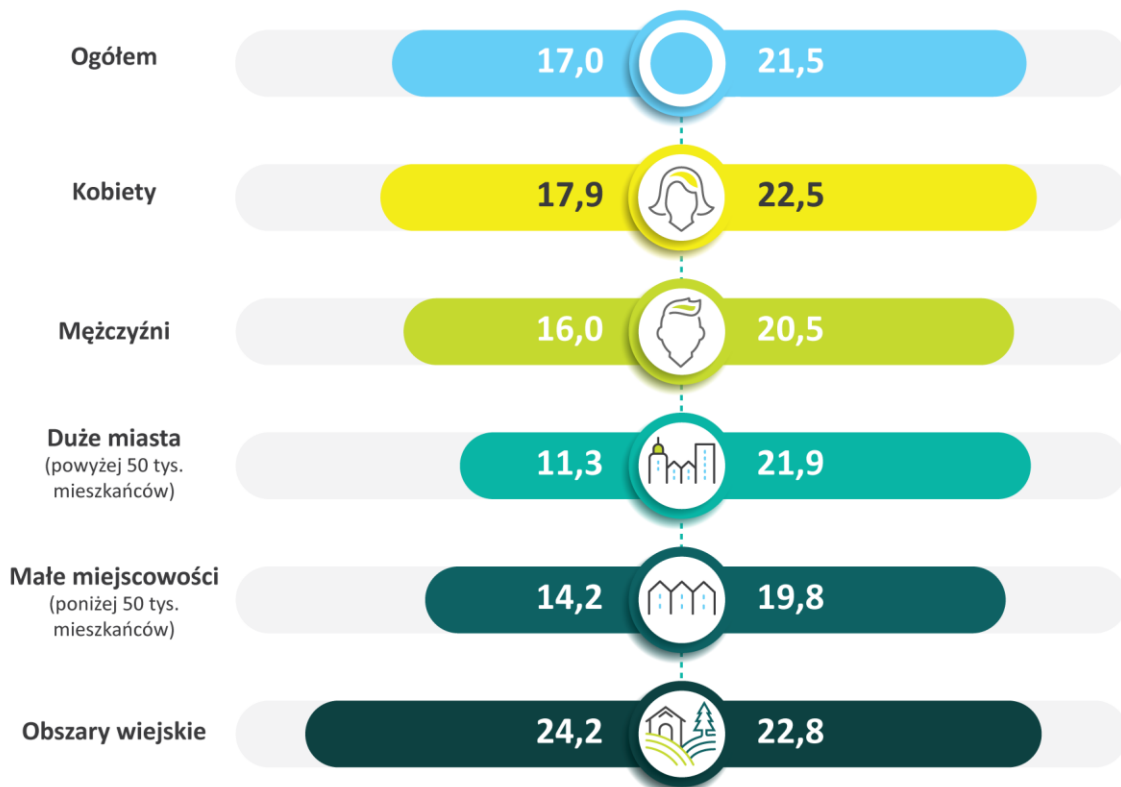
Samo zagrożenie ubóstwem dotyczy 14,8% ludności Polski:

- szacowane jest poprzez wyznaczenie udziału gospodarstw domowych, w których kwota przypadająca na 1 osobę jest nie większa niż 1700 zł w jednoosobowych gospodarstwach domowych lub w przypadku gospodarstw domowych składających się z dwóch osób dorosłych i dwójki dzieci do 14 lat – 900 zł/osobę
- od momentu wstąpienia do UE, spadło o 5,7 p.p. (z 20,5%)
- dotyczy gospodarstw domowych o niskiej i bardzo niskiej intensywności pracy (a więc pracujących w wymiarze czasowym nieprzekraczającym 45% możliwego czasu pracy)
- najczęściej dotyczy gospodarstw domowych składających się z jednej osoby (32,5%)
- w przypadku jednoosobowych gospodarstw domowych osób powyżej 65 lat wynosi 36,0%
- w gospodarstwach domowych jednoosobowych wyniosło 34,9% w przypadku kobiet i 27,8% w analogicznych gospodarstwach mężczyzn,
- najczęściej dotyczy osób powyżej 60 roku życia – 18,3% oraz dzieci do 16 roku życia – 15,3%,
- dotyczy co trzeciej osoby kończącej swoją edukację na poziomie nie wyższym niż gimnazjalne, 16,7% osób na poziomie co najwyżej policealnym, a zaledwie 5,1% osób z wykształceniem wyższym.

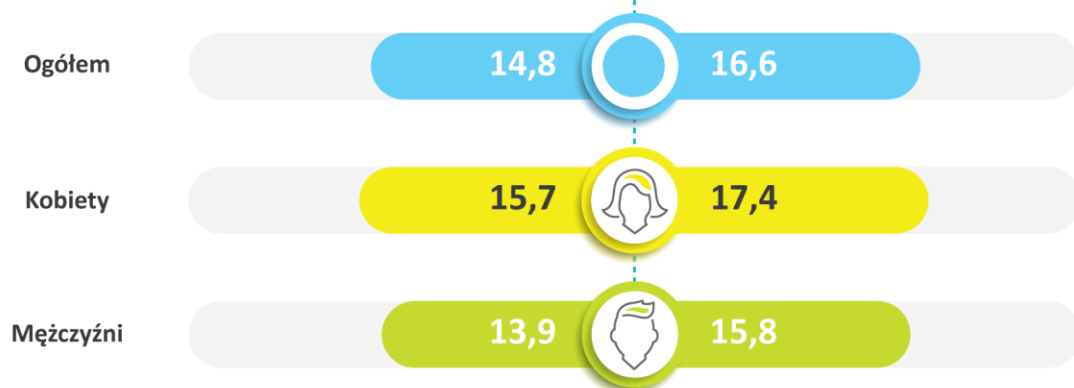
Potrzeby zaliczane do wskaźnika **pogłębionej deprivacji materialnej i społecznej (SMSD):**

- opłacenie tygodniowego wyjazdu członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku
- spożycie mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień
- ogrzewanie mieszkania odpowiednio do potrzeb
- pokrycie niespodziewanego wydatku
- terminowe regulowanie opłat związanych z mieszkaniem, spłatą rat i kredytów
- posiadanie samochodu
- wymiana zużytej odzieży na nową
- posiadanie przynajmniej dwóch par odpowiednio dopasowanego obuwia odpowiednio do pory roku
- wydawanie raz w tygodniu niewielkiej sumy pieniędzy na własne potrzeby
- regularne uczestnictwo w różnych formach spędzania czasu wolnego
- spotkanie się co najmniej raz w miesiącu z przyjaciółmi/rodziną na posiłku/drinku
- dostęp do Internetu
- wymiana zniszczonych mebli.

Wskaźnik ryzyka ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego (AROPE)

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (AROP)

Ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym zagrożonych jest 17,9% mieszkańców Mazowsza, a 15,5% zagrożonych jest samym ubóstwem. Wskaźniki te są zróżnicowane regionalnie, i tak:

- niemal co czwarty mieszkaniec regionu mazowieckiego regionalnego (RMR) zagrożony jest ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym
- mieszkańcy regionu warszawskiego stołecznego dwa razy rzadziej są zagrożeni ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym niż regionu mazowieckiego regionalnego.

Tabela 17. Wskaźnik ryzyka ubóstwa i/lub wykluczenia społecznego i wskaźnik zagrożenia ubóstwem w województwie mazowieckim i w poszczególnych podregionach województwa mazowieckiego w 2020 r. (w %).

Wyszczególnienie	Wskaźnik ryzyka ubóstwa i / lub wykluczenia społecznego	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem
Województwo mazowieckie	17,9	15,5
Warszawski stołeczny	12,8	10,4
Mazowiecki regionalny	24,0	21,6

Statystyka ubóstwa w Polsce wykorzystuje nieco inne mierniki, niż statystyka UE. Główne wskaźniki pozwalające oddzielić osoby ubogie od nieubogich to:

- **ubóstwo relatywne** – ustalone na poziomie 50% kwoty, która jest miesięcznie wydawana przez gospodarstwa domowe w Polsce
- **ubóstwo ustawowe** – odpowiada wartościom progów dochodowych, które zgodnie z obowiązującymi przepisami (tzn. ustawą o pomocy społecznej i stosownymi rozporządzeniami do niej) uprawniają do ubiegania się o świadczenie pieniężne z pomocy społecznej
- **ubóstwo skrajne** – jego podstawą jest koszyk minimum egzystencji wyznaczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, wyznaczający minimalny próg zaspokojenia potrzeb, poniżej którego zagrożone jest zdrowie i życie.

Oprócz tych mierników wyznacza się również sferę niedostatku, która określa poziom zaspokojenia potrzeb, który jest oparty o minimum socjalne obliczane przez IPISS, wskazujące na stopień zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje deprivacja potrzeb. Wydatki powyżej minimum socjalnego pozwalają na prowadzenie „godnego życia”.

- Poziom ubóstwa w Polsce (bez względu na przyjętą granicę) maleje.
- Pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie oraz wysoka inflacja powoduje jednak, że rośnie ryzyko rozwoju ubóstwa w dalszej perspektywie.

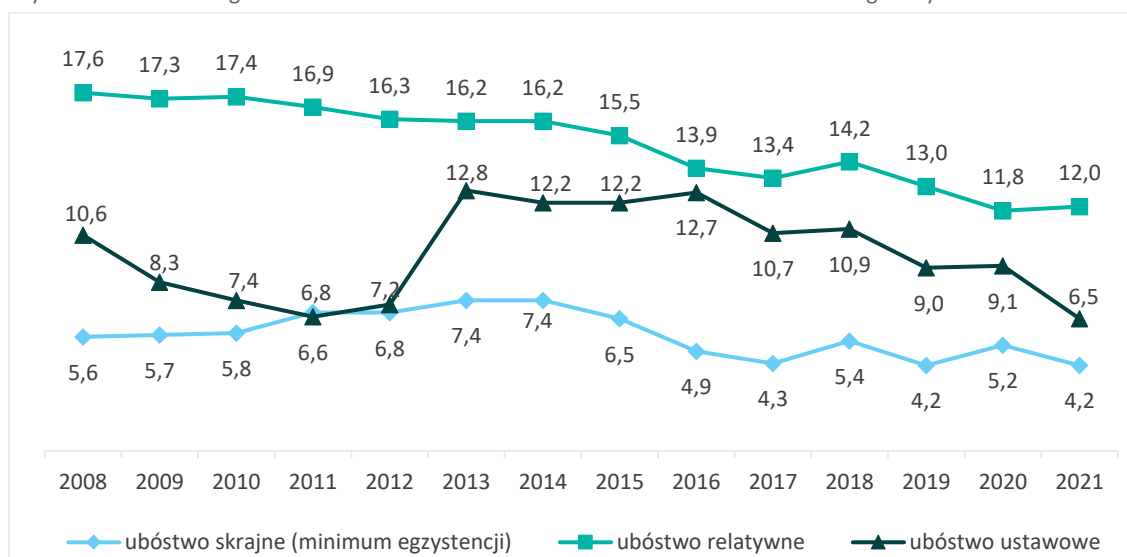

Grupy najbardziej zagrożone **ubóstwem skrajnym** to:

- utrzymujący się z niezarobkowych źródeł – 14,1% – z tej grupy najczęściej wywodzą się beneficjenci pomocy społecznej
- rodziny wielodzietne – w gospodarstwach domowych z co najmniej trójką dzieci do lat 17, stopa ubóstwa skrajnego wynosi 8,3%, podczas gdy w rodzinach bezdzietnych 2,8%
- dzieci i młodzież do lat 17, wśród których 4,8% znajduje się poniżej granicy ubóstwa, podczas gdy odsetek ten dla osób 18-64 lat wynosi 4,3%, a dla osób powyżej 65 roku życia 3,4%
- osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym – 11,0% znajduje się poniżej granicy ubóstwa, podczas gdy osoby z wyższym wykształceniem – 1,2%
- mieszkańcy wsi – 7,8% znajduje się poniżej progu ubóstwa, podczas gdy mieszkańcy miast – 2,0%, warto zaznaczyć, że im mniejsze miasto tym poziom ubóstwa jest wyższy.

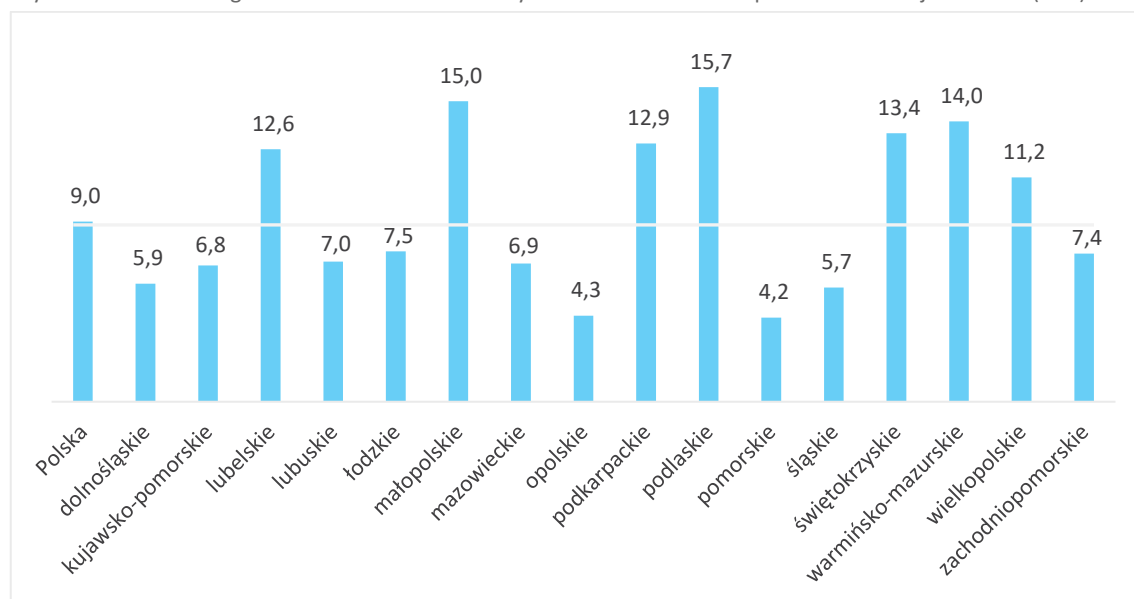
Sfera niedostatku w Polsce od lat utrzymuje się na podobnym poziomie i aktualnie dotyczy 40,7% społeczeństwa. W sytuacji rosnącej inflacji, potencjalnego wzrostu poziomu ubóstwa energetycznego oraz konsekwencji wojny w Ukrainie, to z tej grupy nastąpi przesunięcie do sfery ubóstwa skrajnego.

Wykres 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w Polsce w latach 2008-2021 w zależności od granicy ubóstwa.

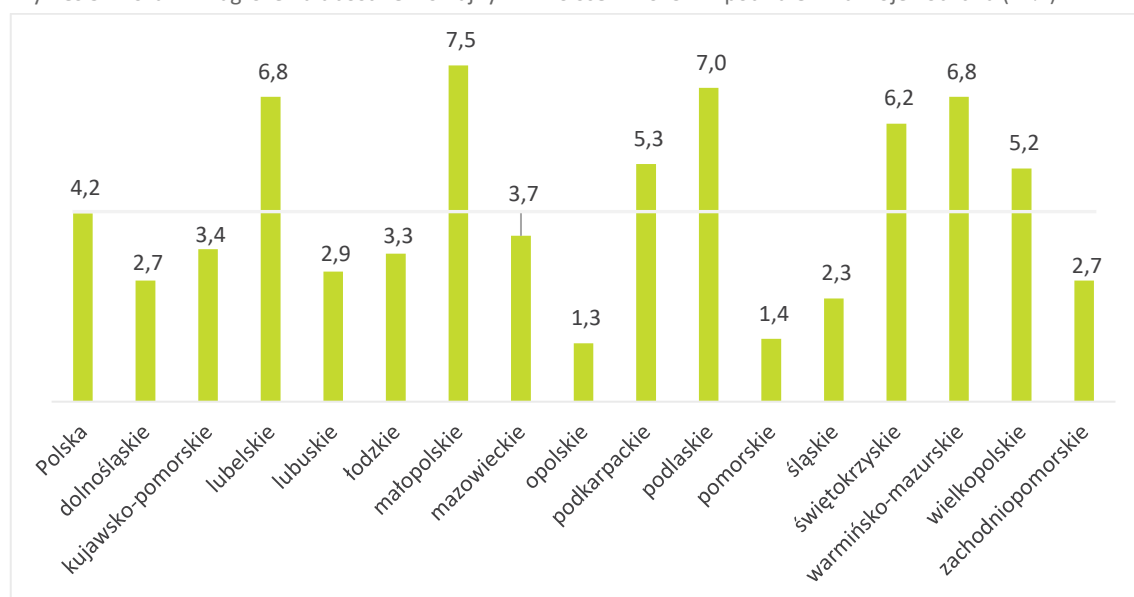

- Najwyższy poziom ubóstwa ustawowego można zaobserwować w województwie podlaskim (15,7%), najniższy zaś w pomorskim (4,2%).
- Województwo mazowieckie pod względem poziomu zagrożenia ubóstwem ustawowym lokowało się na szóstej pozycji wśród wszystkich województw w kraju.
- Poziom zagrożenia ubóstwem skrajnym najwyższy był w województwie małopolskim (7,5%), najniższy w opolskim (1,3%).
- Województwo mazowieckie znalazło się na dziewiątej pozycji ze wskaźnikiem ubóstwa skrajnego zaledwie o 0,5 p.p. niższym niż wskaźnik dla Polski ogółem (4,2%).
- W okresie pandemii COVID-19 nie badano ubóstwa na poziomie wojewódzkim.

Wykres 2. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym w Polsce w 2019 r. z podziałem na województwa (w %).

Wykres 3. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym w Polsce w 2019 r. z podziałem na województwa (w %).

2. UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

Od 2015 r. poziom ubóstwa w województwie mazowieckim monitorowany jest za pomocą Mazowieckiego Barometru Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego. Barometr ten wyznaczany jest na podstawie trzech wskaźników – zagrożenia ubóstwem, deprivacji materialnej i sytuacji na rynku pracy.

W tej części analiz dane pochodzą z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za lata 2011–2021, uzupełnione są one danymi Banku Danych Lokalnych GUS. Jeżeli nie jest to wyraźnie zaznaczone, to dane (w tym infografiki) w obecnym rozdziale przedstawiają wartości za rok 2021.

Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej w 2021 r.

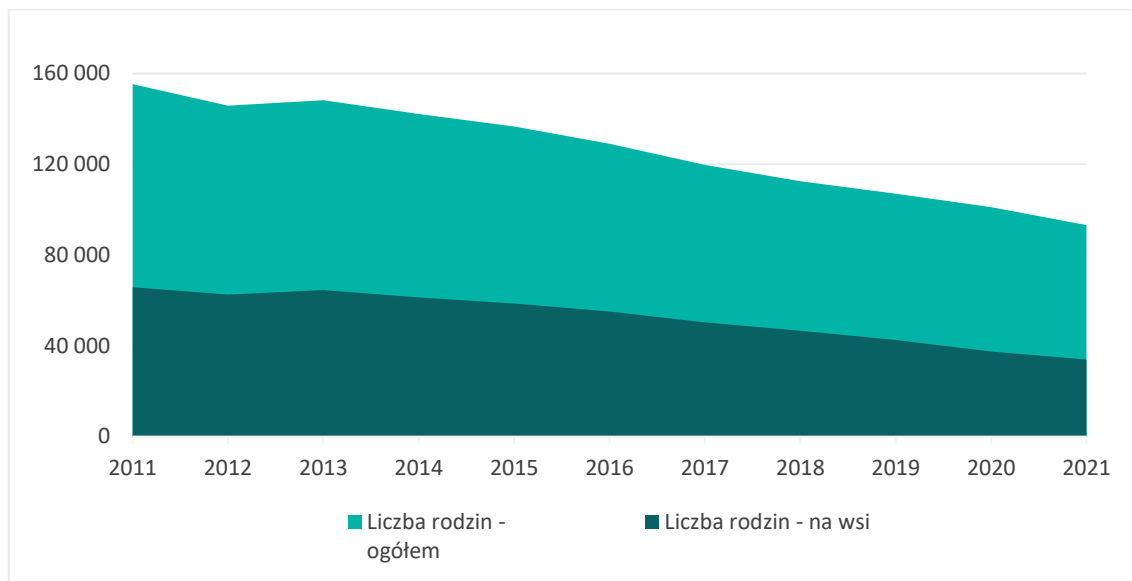
121 083	osobom przyznano decyzją świadczenie
93 261	rodzin objęto świadczeniami
183 946	osób wystąpiło w rodzinach objętych świadczeniami
33 998	rodzin zamieszkiwało obszary wiejskie
40%	o tyle % spadła ogólna liczba rodzin objętych świadczeniami w porównaniu z 2011 r.

Rzeczywista liczba rodzin objętych świadczeniami z pomocy społecznej systematycznie spada:

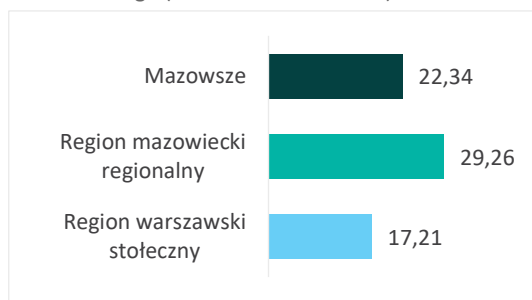
- w roku 2011 wynosiła 155 328, z czego 65 835 rodzin zamieszkiwała obszary wiejskie
- w roku 2021 liczba ta po raz pierwszy spadła poniżej 100 tys. i wyniosła 93 261 rodzin
- w 2011 r. w rodzinach objętych świadczeniem przebywało 409 908 osób
- w 2021 r. liczba ta wyniosła 183 946 osób, zanotowano zatem spadek o 55,1%.

Wykres 4. Rzeczywista liczba rodzin ogółem i na wsi objętych pomocą społeczną w woj. mazowieckim w latach 2011-2021.

Wykres 5. Rzeczywista liczba rodzin objętych pomocą społeczną w 2021 r. w regionach województwa mazowieckiego (na 1000 mieszkańców).

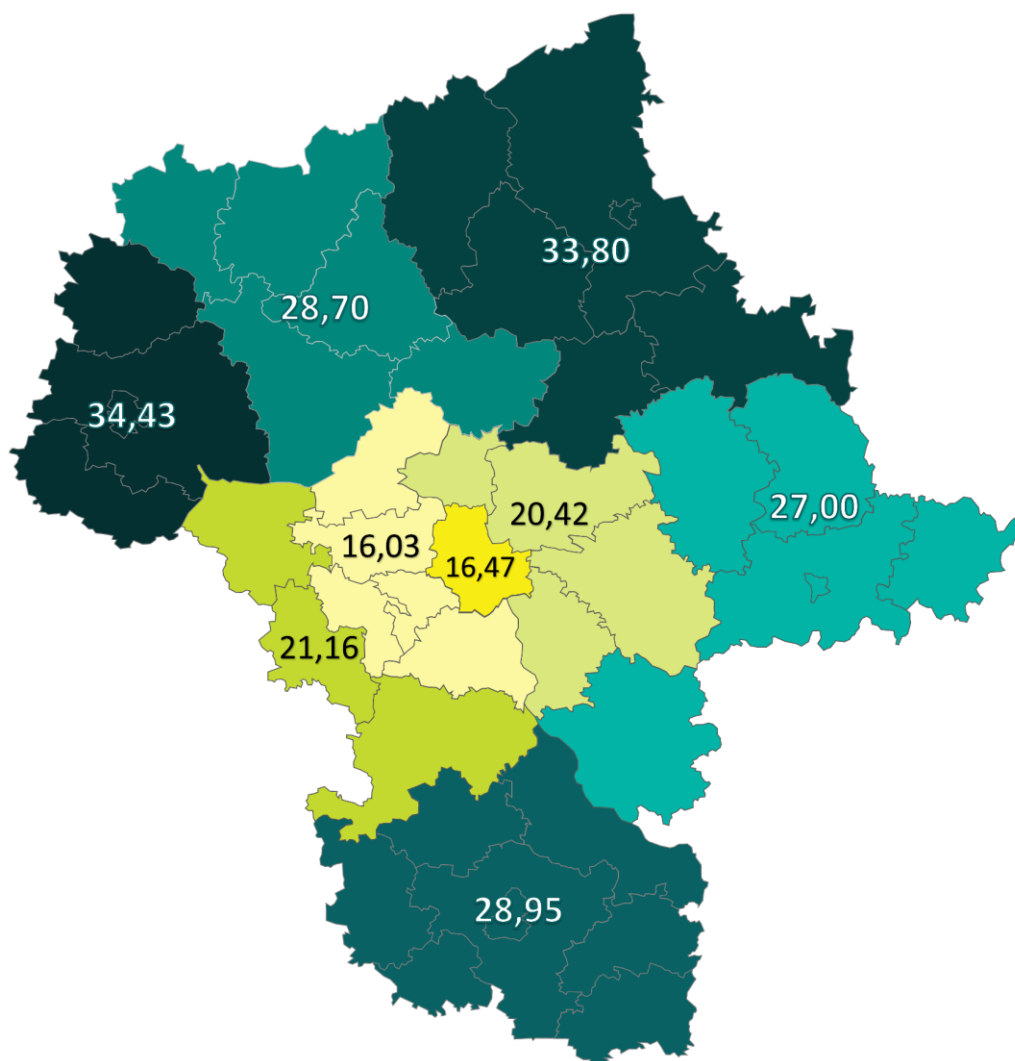
Na 1000 mieszkańców województwa mazowieckiego przyznano 22,34 świadczeń w ramach zadań własnych i zleconych ogółem. Można zauważyć zróżnicowanie w liczbie świadczeń według regionów:

- w warszawskim stołecznym na 1000 mieszkańców wsparty jest 17,21 osób
- w mazowieckim regionalnym to 29,26 osób.

Również w podregionach zauważalne jest zróżnicowanie liczby świadczeń w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Największa liczba jest w podregionach płockim (34,43) i ostrołęckim (33,80), najmniejsza zaś w warszawskim zachodnim (16,03) i w Warszawie (16,47).

Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej powodem przyznania świadczeń mogą być: długotrwała lub ciężka choroba, ubóstwo, bezrobocie i wsparcie na rynku pracy, niepełnosprawność, bezradność w sprawach wychowawczych, ochrona macierzyństwa i wielodzietności, uzależnienie od alkoholu, narkomania, bezdomność, przemoc w rodzinie, trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, zdarzenia losowe, sytuacja kryzysowa, trudności w integracji uchodźców, potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi, sieroctwo i klęska żywiołowa.

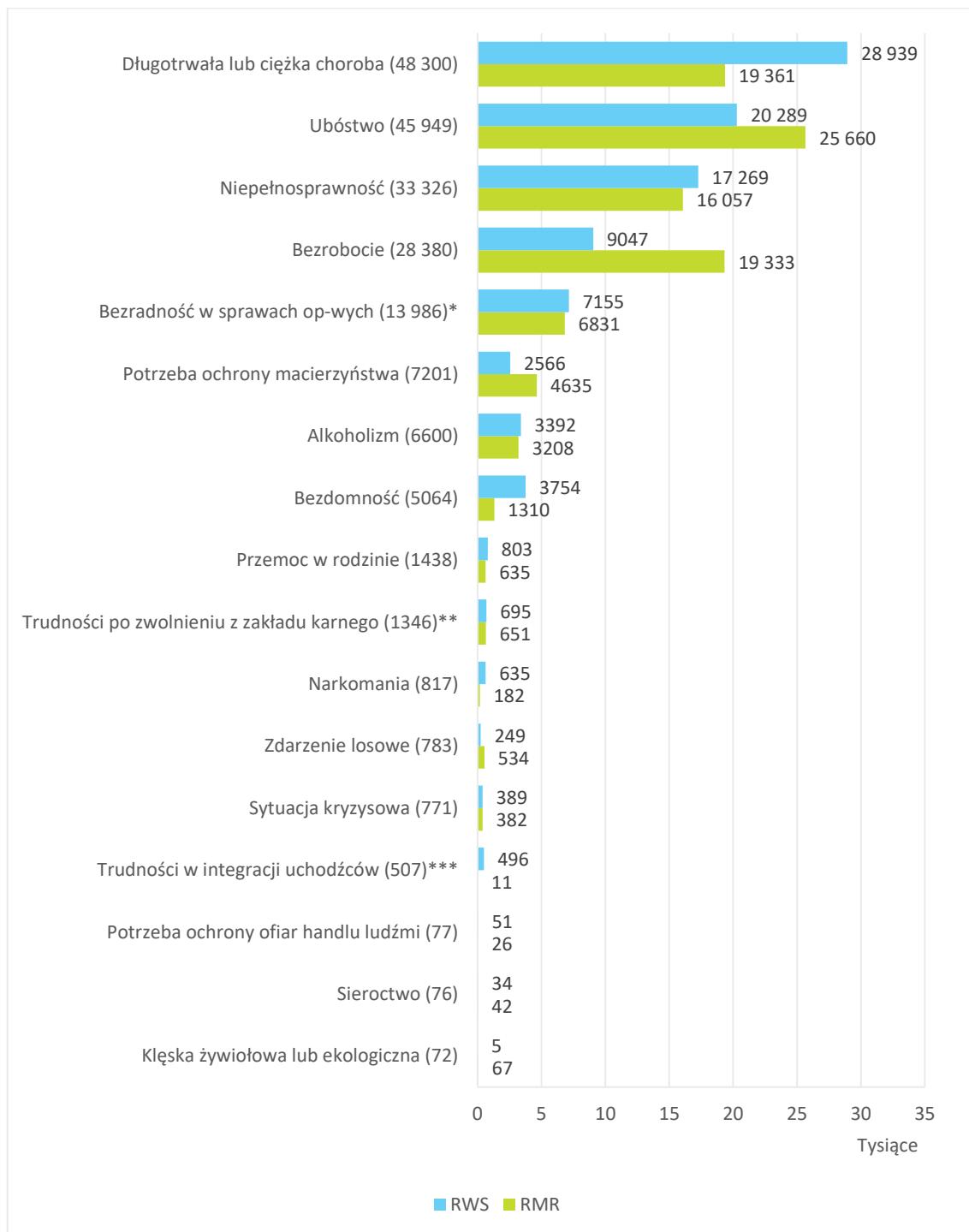
Mapa 3. Rzeczywista liczba rodzin objętych pomocą społeczną w 2021 r. w podregionach województwa mazowieckiego (na 1000 mieszkańców)

Głównymi powodami przyznawania świadczeń w województwie mazowieckim są długotrwała lub ciężka choroba, ubóstwo, niepełnosprawność oraz bezrobocie, jednak na przestrzeni lat zauważalne są pewne zależności:

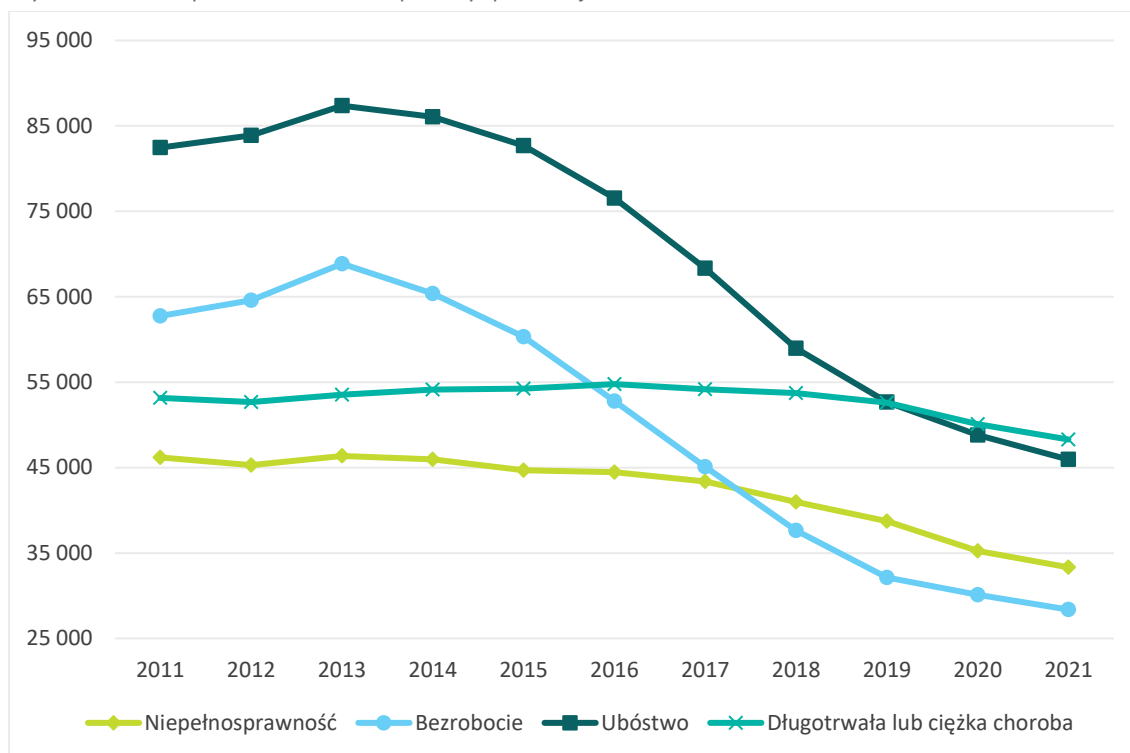
- do 2019 r. główną przesłanką udzielanych świadczeń było **ubóstwo**
- w 2020 r. po raz pierwszy od lat najczęstszą przyczyną przyznawania pomocy społecznej stała się **długotrwała lub ciężka choroba**
- do 2015 r. bezrobocie było drugą pod względem znaczenia przesłanką udzielania pomocy społecznej, od 2018 r. jest to czwarta przesłanka, co wynika ze znacznego obniżenia poziomu bezrobocia w niemal wszystkich powiatach województwa
- oprócz długotrwałej i ciężkiej choroby, liczba świadczeń przedzielanych rodzinom z tytułu pozostałych najważniejszych przesłanek w ostatnich latach spada.

Wykres 6. Liczba rodzin według powodów przyznawania pomocy społecznej w 2021 r. według regionów woj. mazowieckiego.

Liczby w nawiasach przedstawiają wartości sumaryczne dla całego Mazowsza; *bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; **trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; ***trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;

Wykres 7. Główne przestanki udzielania pomocy społecznej w latach 2011-2021 na Mazowszu

Zauważalne są różnice pomiędzy regionami w powodach przyznawania świadczeń:

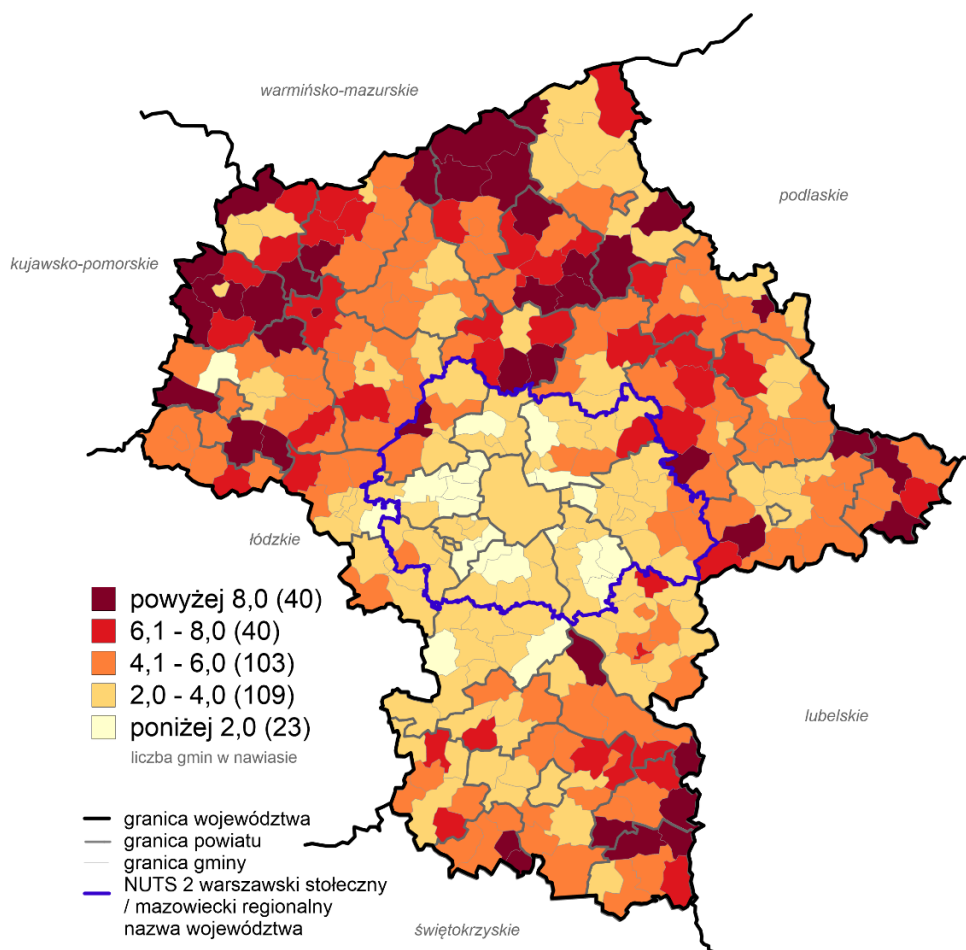
- w mazowieckim regionalnym nadal najczęstszą przyczyną przyznawania świadczeń jest ubóstwo
- w warszawskim stołecznym to głównie długotrwała lub ciężka choroba
- w RMR nadal istnieje większy problem z bezrobociem, dlatego też ponad dwukrotnie częściej jest tu udzielana pomoc ze względu na bezrobocie niż w RWS
- w RWS niepełnosprawność jest częstszą przyczyną przyznawania świadczeń niż bezrobocie
- w RWS znacznie częściej niż w RMR udziela się pomocy z tytułu bezdomności
- trudności w integracji uchodźców w 2021 r. dotyczyły głównie RWS, ze względu na wojnę w Ukrainie powód ten w statystykach kolejnych lat przybierze na znaczeniu.

Wojna w Ukrainie, a także jej konsekwencje w postaci rosnącej m.in. inflacji, rosnącej liczby uchodźców w województwie mazowieckim, trudności w zakupie nośników energii, będą silnym impulsem dla zmian w strukturze powodów przyznawania pomocy społecznej. Wzrośnie znaczenie takich powodów jak ubóstwo, bezdomność czy trudności w integracji osób otrzymujących status uchodźcy. Przewiduje się, że wzrośnie również liczba osób korzystających ze świadczeń na zakup węgla, gazu, czy też prądu.

- 45 945** rodzin objęto świadczeniami z tytułu ubóstwa w 2021 r.
- 87 463** osób wystąpiło w rodzinach objętych świadczeniami z tytułu ubóstwa
- 16 635** rodzin zamieszkiwało obszary wiejskie
- 60,4%** o tyle % spadła liczba rodzin objętych świadczeniami z tytułu ubóstwa w porównaniu z 2011 r.

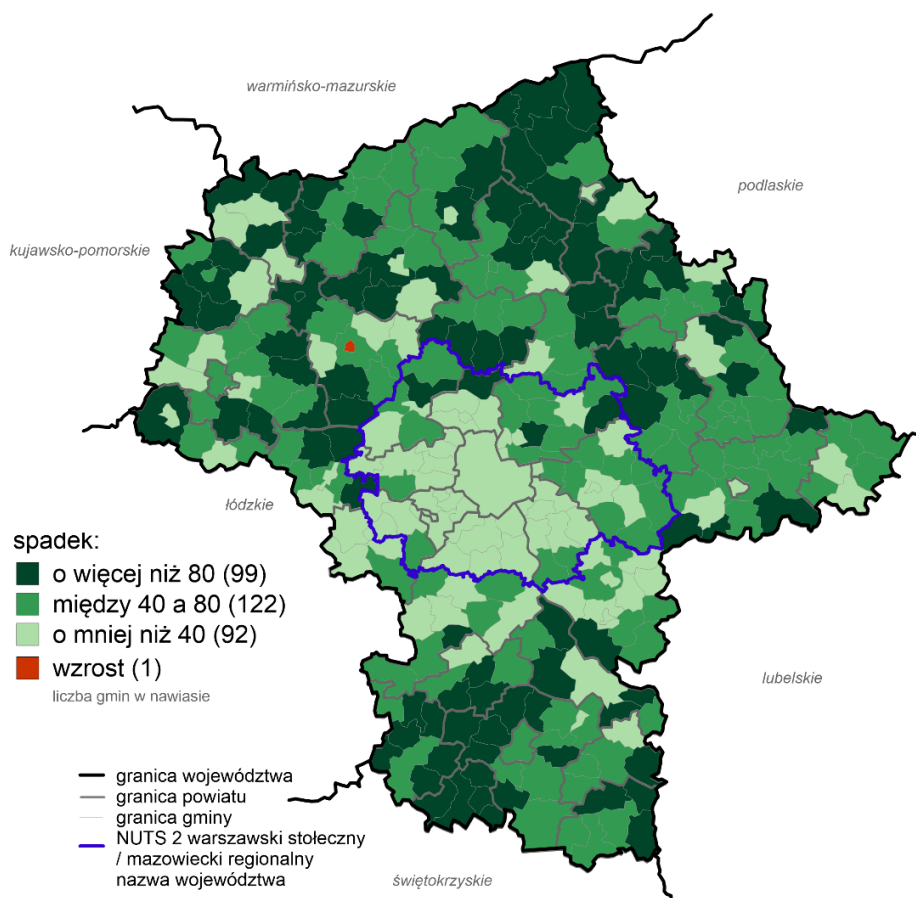
Najwyższy odsetek osób objętych wsparciem można zaobserwować w gminach Mirów (19,06%, gmina wiejska), Mochowo (14,68%, gmina wiejska), Rzewnie (14,25%, gmina miejsko-wiejska), Zawidz (13,98%, gmina wiejska) i Chorzele (13,90%, gmina miejsko-wiejska). W blisko 200 gminach odsetek ten nie przekraczał 5%.

Mapa 4. Udział osób objętych świadczeniami z pomocy społecznej w 2021 r. w woj. mazowieckim (na 1000 mieszkańców).

W porównaniu z 2011 rokiem spadła liczba osób objętych świadczeniami niemalże we wszystkich gminach. Wyjątek stanowi gmina Płońsk (miejska), gdzie zanotowano niewielki wzrost liczby osób objętych świadczeniami, przy spadku liczby mieszkańców. Najwyższe spadki zanotowano w gminach Wyszogród (24,9%), Rościszewo (24,4%), Staroźreby (23,4%), Magnuszew (22,7%) i Jednorozec (22,4%).

Mapa 5. Zmiana liczby świadczeniobiorców w latach 2011-2021 w woj. mazowieckim (na 1000 mieszkańców).

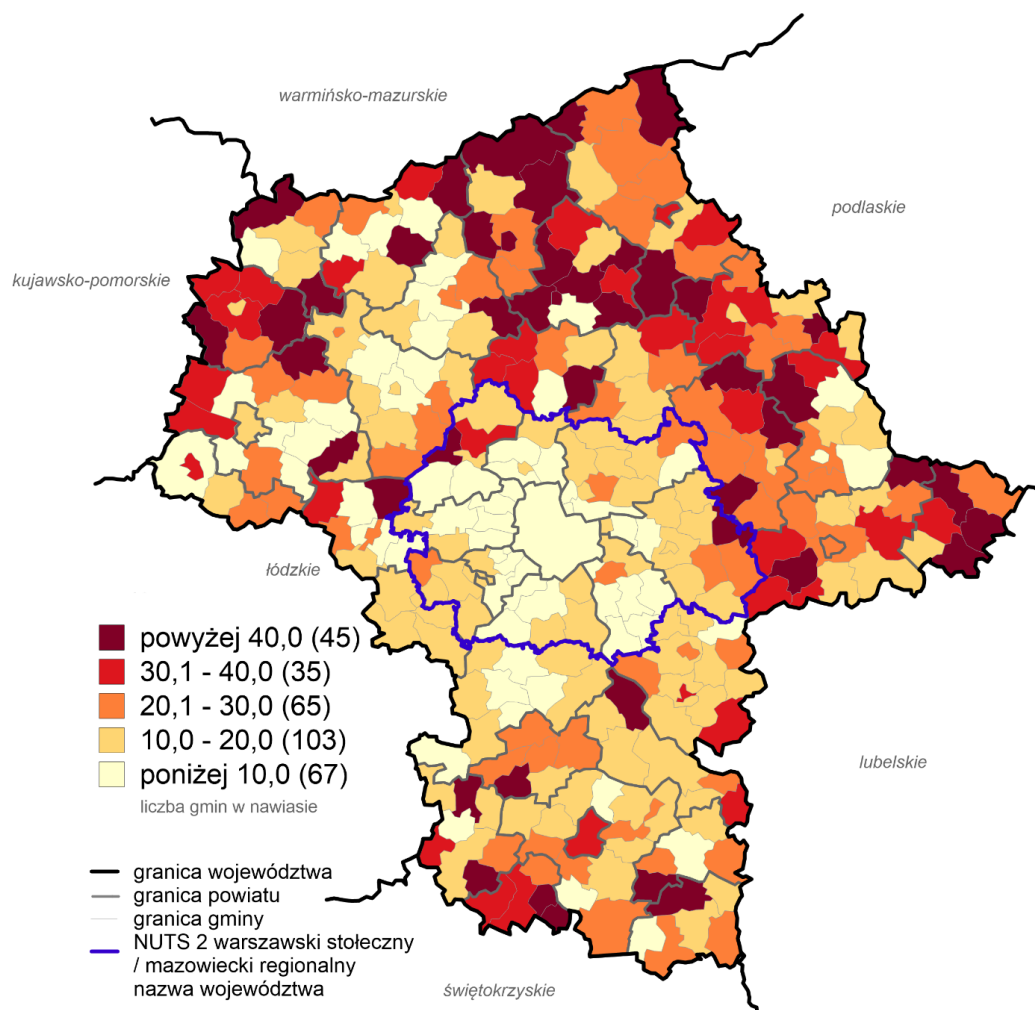

Do 31 grudnia 2021 r. kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń z pomocy społecznej dla osoby samotnej wynosiło 701 zł (od 1 stycznia roku kolejnego wzrosło do 776 zł), zaś dla osoby w rodzinie – 600 zł (pozostało bez zmian). Najwięcej osób objętych świadczeniami z tytułu ubóstwa było w Warszawie (16 080), Radomiu (7272) i Płocku (2071). Nie wzbudza to zdziwienia, z uwagi na fakt, że mowa o największych miastach województwa. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców najwięcej osób pobierających pomoc z tytułu ubóstwa widocznych jest w gminie Huszlew (105), Czarnia (86,1), Korczew (77,6), Jednorozec (72,7) i Chorzele (72,6).

Liczba rodzin, którym przyznano świadczenia z tytułu ubóstwa od 2014 r. systematycznie spada. Można zaobserwować, że:

- w 2021 r. była ona niemal o połowę mniejsza niż w 2013 r.
- systematycznie zmienia się również udział świadczeń w poszczególnych regionach – w 2012 r. 65% świadczeń z tytułu ubóstwa udzielanych było w regionie mazowieckim regionalnym, podczas gdy w 2021 r. udział ten spadł do poziomu 56%
- w 2013 r. 87 357 rodzin było objętych świadczeniami, podczas gdy w 2021 r. liczba ta spadła do poziomu 45 945.

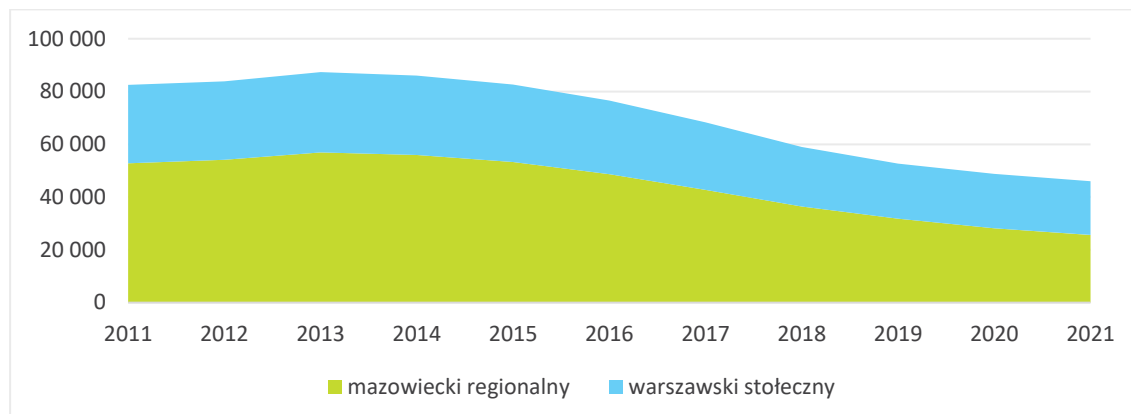
Mapa 6. Liczba osób w rodzinach objętych świadczeniem z powodu ubóstwa w 2021 r. w woj. mazowieckim (na 1000 mieszkańców).

Spośród wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną, ponad połowa (57,9%) to gospodarstwa domowe jednoosobowe. Na wsi, mimo że wspomniane gospodarstwa są najczęściej objęte pomocą społeczną, odsetek ten jest niższy o ponad 10 punktów procentowych. Wśród rodzin wspieranych przez pomoc społeczną 26,2% posiada dziecko, na wsi udział ten jest znacznie wyższy i wynosi 34,7%. Warto zaznaczyć, że wśród rodzin, które uzyskały wsparcie 11 455 to rodziny niepełne, co stanowi nieco ponad 9% wszystkich wspieranych rodzin (na wsi – 8,6%). Ponad połowa rodzin niepełnych objętych wsparciem posiada więcej niż jedno dziecko.

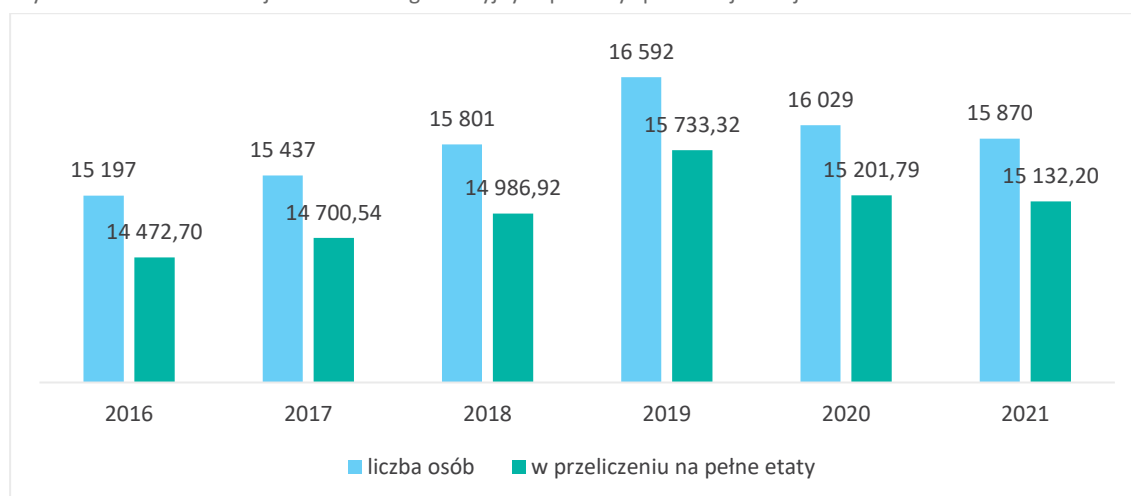
Wykres 8. Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z powodu ubóstwa w latach 2011–2021, według regionów woj. mazowieckiego.

3. ZATRUDNIENIE W JEDNOSTKACH ORGANIZACYJNYCH POMOCY SPOŁECZNEJ W 2021 R.

W kontekście możliwości realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej, ważna jest liczba osób (w przeliczeniu na etaty) zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych. W 2021 r. kadra placówek wyniosła 15 870 osób, które pracowały na 15 132,20 etatu. Od 2016 r. liczba ta wzrosła o 673 osoby (659,50 etatu). Wśród wszystkich zatrudnionych osób, ponad 40% pracowało w ośrodkach pomocy społecznej (OPS). Wśród pracowników OPS nieco ponad 1/3 stanowili pracownicy socjalni, z których niemal wszyscy świadczyli pracę w środowisku. Biorąc pod uwagę, że 252 098 osób w rodzinach objętych było świadczeniami przyznanymi w ramach zadań własnych i zleconych, **na jednego pracownika socjalnego przypada niemal 90 osób**. Niewiele mniejsza niż w OPS była kadra domów pomocy społecznej, która wyniosła 6541 osób (6286,508 etatu). Ponad 1350 osób zatrudnionych było w ośrodkach wsparcia, takich jak: ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dzienne domy pomocy, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, kluby samopomocy, schroniska dla bezdomnych i innych ośrodkach wsparcia.

Wykres 9. Zatrudnienie w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w woj. mazowieckim.

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, ośrodek pomocy społecznej musi zatrudniać nie mniej niż trzech pracowników socjalnych. Jednocześnie ich liczba powinna być proporcjonalna do liczby ludności gminy w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na 2000 mieszkańców lub proporcjonalnie do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących, objętych pracą socjalną w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej niż 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących. Obecnie, na 331 OPS (licząc oddzielnie poszczególne dzielnice m. st. Warszawy), zaledwie 238 jednostek (72%) spełniało wymóg minimalnej liczby pracowników. W pozostałych 93 ośrodkach, które nie spełniają tych wymogów, w ponad połowie spełniony był wymóg proporcjonalności – w większości były to gminy wiejskie. W przypadku m.st. Warszawa wymóg został spełniony, chociaż w niewielkim stopniu. Jednak licząc poszczególne dzielnice oddzielnie, w przypadku 6 z nich zauważalne były niewielkie problemy w spełnieniu wymogu proporcjonalności.

IV. Wyniki badań

W tej części diagnozy wykorzystano wyniki badań pochodzących z ankiet zrealizowanych w okresie od czerwca do lipca 2022 r. Badania przeprowadzono wśród osób otrzymujących pomoc społeczną z powodu ubóstwa (ankieta 1) oraz wśród pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (ankieta 2). W przypadku badań beneficjentów wykorzystano techniki badawcze PAPI, CATI oraz indywidualny wywiad pogłębiony IDI. Przy badaniu pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej wykorzystano technikę CAWI.

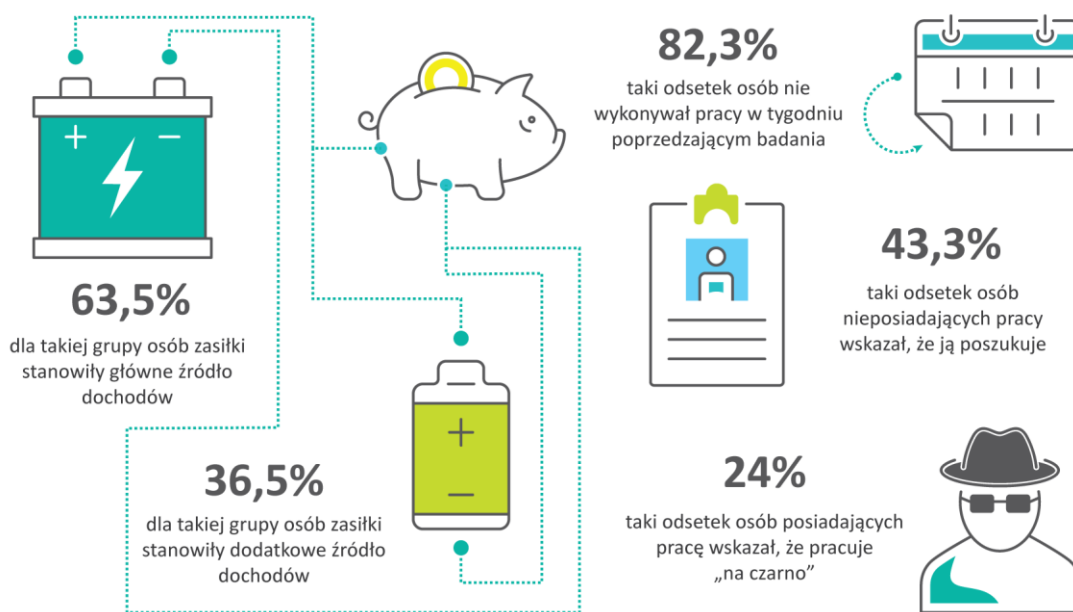
W badaniu wzięło udział 1142 beneficjentów ośrodków pomocy społecznej, (jednak do ostatecznych analiz wzięto **1057** poprawnie wypełnionych ankiet), a także **458** pracowników jednostek pomocy społecznej.

Dobór próby miał charakter kwotowy. Respondenci pochodzili ze wszystkich powiatów województwa mazowieckiego.

1. DOCHODY GOSPODARSTW DOMOWYCH

Głównym źródłem dochodów beneficjentów ośrodków pomocy społecznej są zasiłki. Niemalże 2/3 respondentów wskazało je jako podstawowe źródło utrzymania. W obu regionach odsetek ten był zbliżony. Zaledwie dla 14,9% źródłem tym była praca najemna, a dla 12,5% emerytura.

Dla tych osób, które nie wskazały zasiłków jako głównego źródła dochodów, stanowiły one źródło dodatkowe. Ponad połowa respondentów wskazała, że nie ma dodatkowego źródła dochodów.

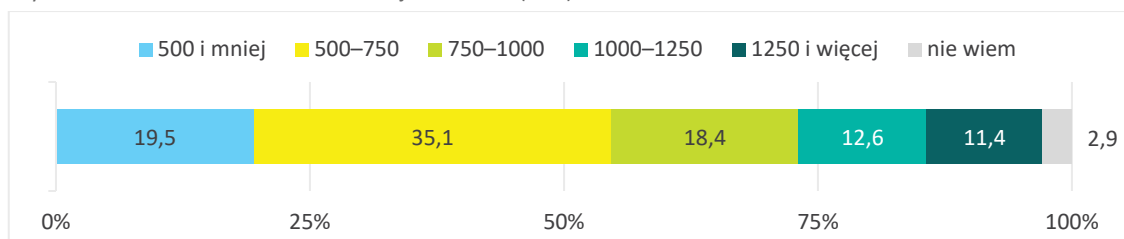

Bezrobocie w województwie mazowieckim kształtuje się na relatywnie niskim poziomie (4,2%), najwyższe jest w powiecie szydłowieckim (21,3%), makowskim (14,6%) i przysuskim (14,4%), najniższe w m. st. Warszawie (1,7%), powiecie warszawskim zachodnim (1,8%) i grójeckim (2,0%). Mimo relatywnie niskiego bezrobocia w województwie, badani beneficjenci w zasadniczej większości nie posiadali pracy. **Zaledwie 17,5% badanych w tygodniu poprzedzającym badanie było zatrudnionych.** Co interesujące 0,2% respondentów nie potrafiło określić czy wykonuje pracę. Szczegółowe analizy pozwalają stwierdzić, że:

- zaledwie co trzeci respondent posiadający pracę wykonywał ją na pełen etat
- najczęściej wykonywano ją do 10 godzin w tygodniu (57,7%)
- pracę nieco częściej posiadali mieszkańcy regionu mazowieckiego regionalnego niż warszawskiego stołecznego (odpowiednio 19,6 i 14,1%)
- 84,5% badanych respondentów miało orzeczenie o niepełnosprawności, zwykle w stopniu lekkim
- zasadnicza większość pracujących beneficjentów OPS była zatrudniona w ramach prac interwencyjnych, robót publicznych czy też prac społecznie użytecznych,
- ponad połowa ankietowanych nie poszukiwała pracy
- 50,7% respondentów obawiała się wzrostu bezrobocia w Polsce.

Niski odsetek osób pracujących wśród beneficjentów pomocy społecznej jest konsekwencją kilku nakładających się wymiarów wykluczenia na rynku pracy. Wśród nich za kluczowe należy uznać: niepełnosprawność, choroba własna lub członka rodziny, niskie wykształcenie, a w konsekwencji ograniczone możliwości podjęcia pracy, niska aktywność w poszukiwaniu zatrudnienia.

Wykres 10. Struktura dochodów beneficjentów OPS (w %).

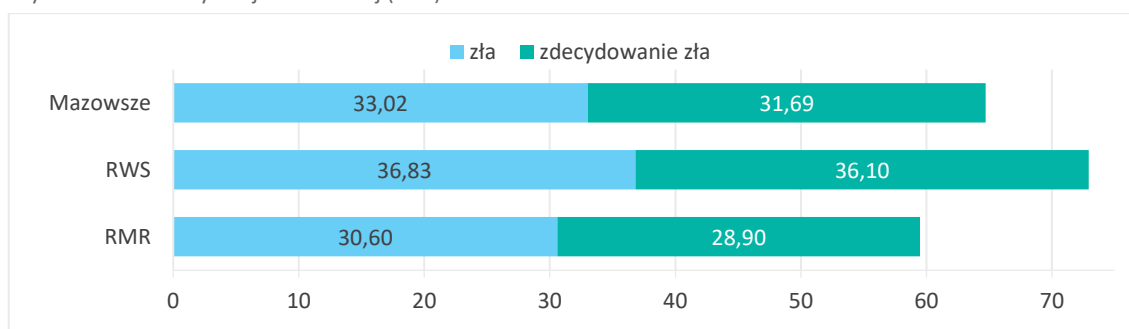
Podstawowym czynnikiem wpływającym na ubóstwo jest **wielkość dochodów**. Jak wskazują badania:

- w co piątym badanym gospodarstwie domowym całkowite uzyskiwane dochody na osobę (wraz ze świadczeniami z OPS) są niższe niż 500 zł
- zaledwie co dziewiąte gospodarstwo domowe ma łączne dochody per capita wyższe niż 1250 zł
- przeciętny deklarowany dochód na osobę w badanych gospodarstwach domowych wyniósł 793 zł
- w obu badanych regionach przeciętne deklarowane miesięczne dochody na osobę są niemalże takie same, różnica wynosi zaledwie 40 zł na niekorzyść RMR.

Niski poziom dochodów (po uwzględnieniu świadczeń socjalnych) wpływa **na negatywną ocenę własnej sytuacji materialnej**:

- niemal 2/3 badanych respondentów ocenia ją źle lub bardzo źle
- mieszkańcy regionu warszawskiego stołecznego nieco gorzej oceniają swoją sytuację materialną niż mieszkańcy mazowieckiego regionalnego (sumy ocen negatywnych wynoszą odpowiednio 72,9% i 59,5%)
- zaledwie 7,1% mieszkańców województwa ocenia pozytywnie swoją sytuację materialną
- najgorzej oceniają swoją sytuację mieszkańcy m.st. Warszawa oraz podregionu warszawskiego wschodniego
- również mieszkańcy miast gorzej oceniają swoją sytuację niż mieszkańcy wsi
- niemal 70% respondentów ma poczucie, że sytuacja w kraju pogorszy się.

Wykres 11. Ocena sytuacji materialnej (w %).

Gorsze oceny sytuacji materialnej mieszkańców Warszawy i podregionu warszawskiego wschodniego, a także mieszkańców miast wynikają z punktu odniesienia – porównania z poziomem zaspokojenia potrzeb przez innych mieszkańców, najczęściej najbliższego otoczenia. Ponieważ respondenci nie znają dokładnych dochodów innych osób, porównania dokonują na podstawie widocznych aspektów majątku. Tym samym w większych miastach, gdzie sytuacja materialna ludności jest lepsza, a konsumpcja często ma pokazowy charakter, porównanie to zwykle sprzyja gorszej ocenie. Silniejsze poczucie upośledzenia potrzeb wynika również z niespełnionych aspiracji respondentów, w szczególności odchylenia pomiędzy oczekiwaniami, a faktycznym poziomem zaspokojenia potrzeb.

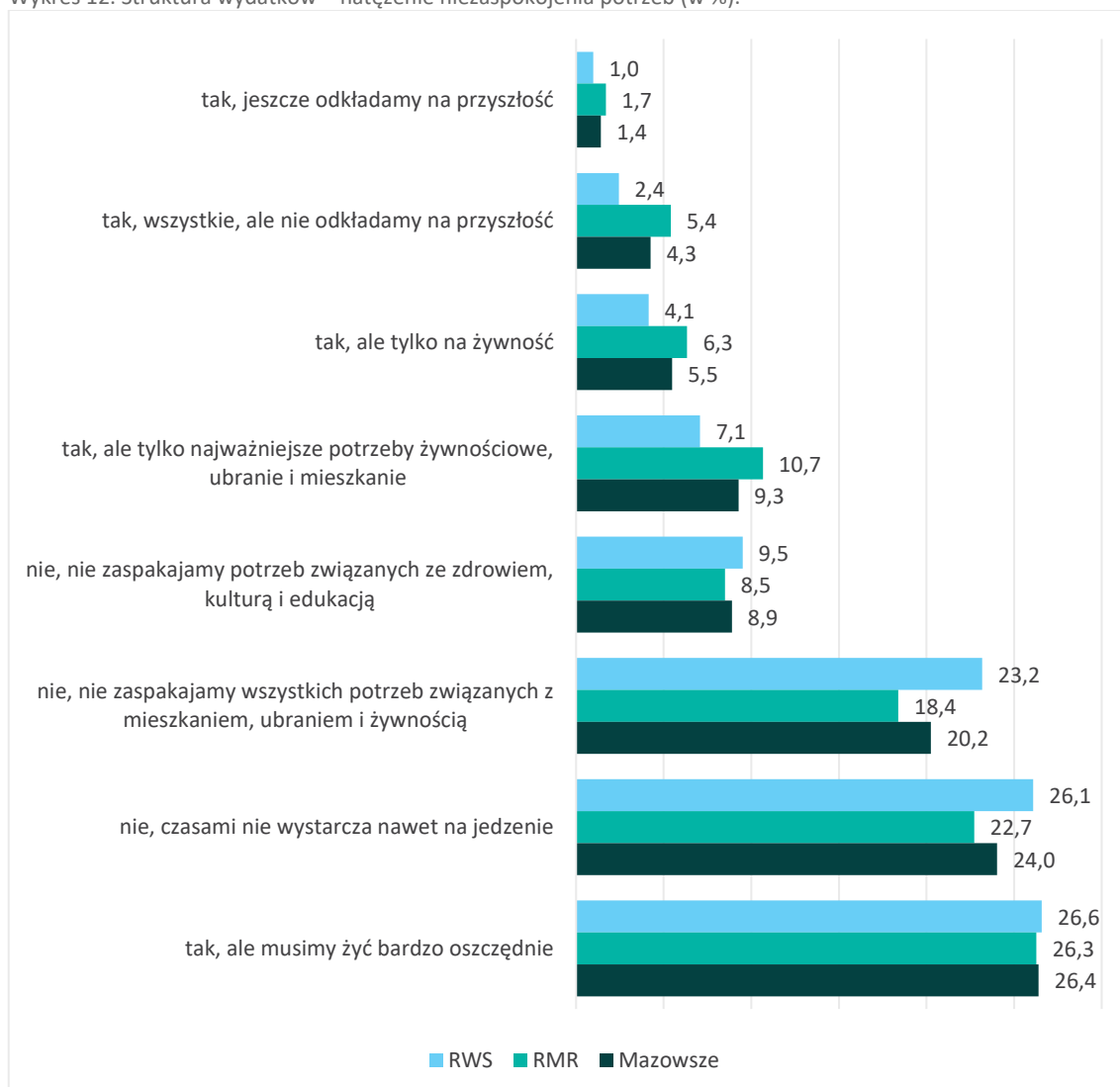
Warto zwrócić uwagę na **paradoks satysfakcji**, przejawiający się w pozytywnych ocenach własnej sytuacji materialnej, pomimo że wskaźniki obiektywne wskazują inaczej. Należy podkreślić, że w tym przypadku pozytywna ocena nie może być utożsamiana z analogicznymi ocenami wśród osób nieubogich, a jest jedynie efektem niższych oczekiwań i aspiracji.

Czynnikiem pozwalającym określić poziom ubóstwa i deprivacji potrzeb jest również **struktura wydatków**. Na podstawie pytań dotyczących hierarchii deprivacji potrzeb można zauważyć, że:

- **ponad połowa respondentów ma znaczne trudności w zaspokojeniu potrzeb**, a kolejne 41% musi je znacznie ograniczać
- co czwarty respondent deklaruje, że nie wystarcza mu środków nawet na jedzenie
- znikoma liczba respondentów odkłada pieniądze na przyszłość, dodatkowo jak wskazują w bezpośrednich wywiadach są to niewielkie kwoty (zwykle w granicach 50–150 zł miesięcznie)
- respondenci z RWS częściej niż z RMR wskazują na trzy skrajne formy niezaspokojenia potrzeb, co wynika z jednej strony z ograniczonych możliwości samozaopatrzenia (produkcji podstawowych dóbr wśród mieszkańców wsi), z drugiej zaś ze znacznie wyższych oczekiwań co do wielkości i struktury konsumpcji
- **respondenci z miast częściej skarżą się na brak możliwości zaspokojenia potrzeb niż mieszkańcy wsi** – ci drudzy mają możliwość zaspokojenia potrzeb żywnościowych w oparciu o produkty wytworzone samodzielnie, wskazują również, że sporadycznie otrzymują podstawowe artykuły spożywcze od znajomych i sąsiadów.

Wykres 12. Struktura wydatków – natężenie niezaspokojenia potrzeb (w %).

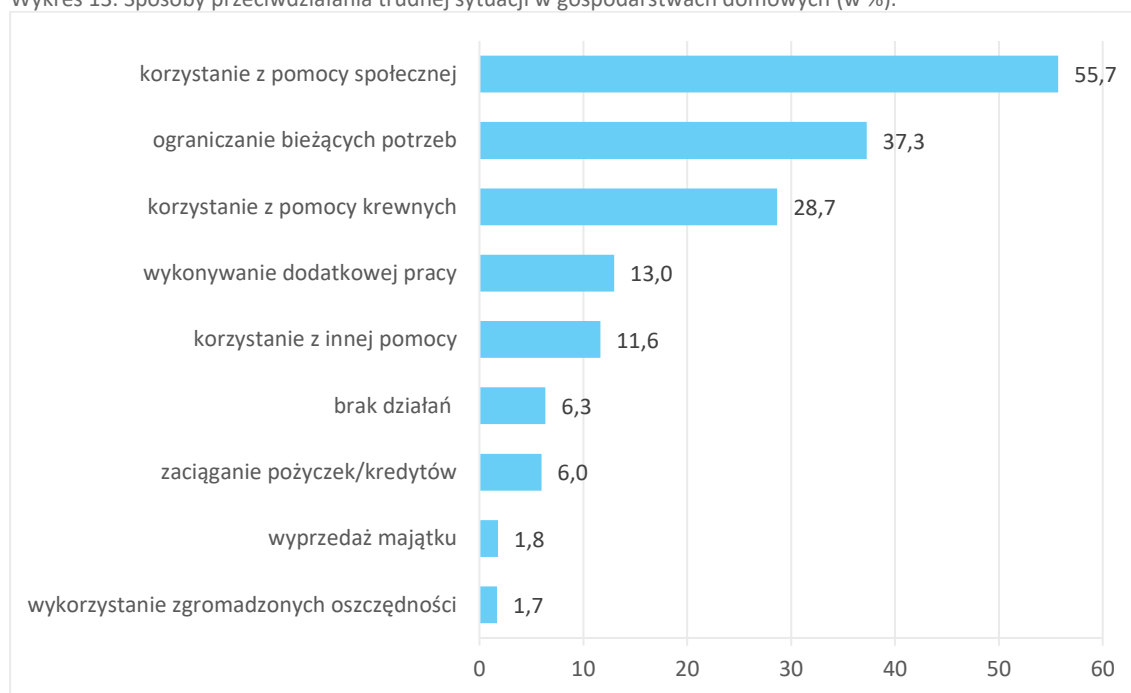

Konsekwencją niskich dochodów oraz braku realizacji potrzeb na oczekiwanym poziomie jest zniechęcenie i poczucie pozostawienia samemu sobie, co sprzyja przybieraniu pasywnych postaw. Badania pozwalają zauważyć, że:

- **większość respondentów cechuje duża bierność** – ponad połowa za najlepszą strategię radzenia sobie z niskimi dochodami uznała korzystanie z pomocy społecznej
- tylko 13% badanych poszukuje dodatkowych zajęć, które pozwoliłyby uzyskać dodatkowe wynagrodzenie
- nieco ponad 1/3 respondentów w trudnej sytuacji ogranicza bieżące potrzeby
- niemalże 29% korzysta z pomocy krewnych
- bez względu na region i miejsce zamieszkania rozkład odpowiedzi jest niemalże identyczny, w RMR nieco częściej respondenci wskazują na poszukiwanie dodatkowej pracy i zajęć

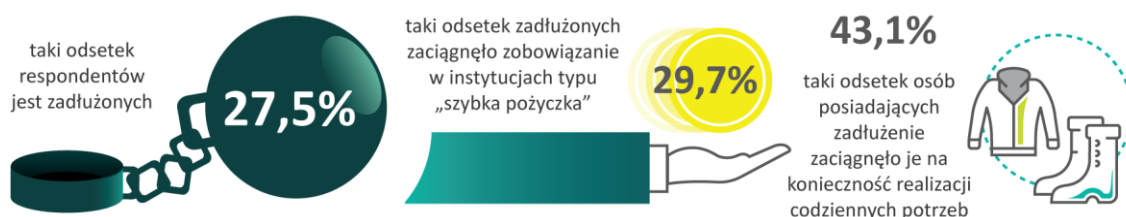
- mieszkańcy wsi podczas pogłębionych wywiadów wskazują, że w okresie letnim i jesiennym zdobywają dodatkowe środki przy pracach polowych czy zbierając runo leśne, mieszkańcy miast jako jedną z możliwości zwiększenia dochodów wskazywali zbieranie złomu, jednak działania te nie są powszechne i wskazywane są przez nieliczne osoby
- przejawem zniechęcenia były powtarzające się odpowiedzi, że „jakoś trzeba sobie radzić”, można przyjąć, że jest to forma adaptacji do niekorzystnej sytuacji, w jakiej znaleźli się badani
- **konsekwencją niskich dochodów jest brak oszczędności** – posiada je zaledwie 7,2% respondentów, dodatkowo ponad połowa z nich zwróciła uwagę, że w ciągu ostatniego roku ich rezerwy finansowe spadły (51,3%), nawet wśród posiadających oszczędności, wskazywane kwoty były niewielkie (rzadko przekraczające kilkaset złotych).

Wykres 13. Sposoby przeciwdziałania trudnej sytuacji w gospodarstwach domowych (w %).

2. ZADŁUŻENIE GOSPODARSTW DOMOWYCH

Kolejnym z przejawów ubóstwa i wykluczenia społecznego jest **zadłużenie**. Jest ono zarówno przyczyną złej sytuacji materialnej gospodarstwa domowego, jak i jego konsekwencją. Szczególnym problemem dla polityki społecznej jest błędne koło zadłużenia, w którym konieczność spłaty dotychczasowych zobowiązań sprzyja zaciąganiu nowych.

Według danych Krajowego Rejestru Długów **mieszkańcy województwa mazowieckiego mają 6,27 mld złotych długów**. Sytuacja ta w niewielkim stopniu dotyczy badanych respondentów. Mimo niskich dochodów, zaledwie **co czwarty ma zadłużenie**. Należy zaznaczyć, że w obliczu rosnącej inflacji, w tym głównie rosnących cen energii, przy utrzymujących się na niezmiennym poziomie zasiłkach, zadłużenie w kolejnych miesiącach może narastać. To ważna informacja pozwalająca określić potencjalne zmiany sytuacji beneficjentów OPS w przyszłości. Jednocześnie postępujące zadłużenie mieszkańców Mazowsza może doprowadzić do pojawienia się nowych klientów pomocy – osób, które utraciły możliwość spłaty zobowiązań. Z badań wynika, że:

- **co piąty respondent obawia się wzrostu zadłużenia w przyszłości**
- częściej są zadłużeni mieszkańcy regionu warszawskiego stołecznego niż mazowieckiego regionalnego (o 5 p.p.), co potwierdzają również dane KRD – mniejszy stopień urbanizacji oraz przewaga terenów rolniczych idą w parze z mniejszym zadłużeniem
- zadłużeni najczęściej wskazują na zobowiązania z tytułu czynszu (32,0%), za zakupione na raty dobra (19,6%) i z tytułu opłat za energię elektryczną lub gaz (16,2%)
- w przypadku czynszu i rat za dobra trwałego użytkowania, zobowiązania te zwykle dotyczą okresu przewyższającego 2 lata, co znacząco utrudnia spłatę zadłużenia, zwiększając je o odsetki i kary umowne
- zobowiązania za energię elektryczną i/lub gaz nie przekraczają z reguły 3 miesięcy, co wynika z obaw przed odłączeniem tych mediów, część osób wskazywała na konieczność korzystania z systemu przedpłatowego, który w pewien sposób chroni przed długiem, jednocześnie zaś uniemożliwia korzystanie z prądu i/lub gazu w sytuacji niewystarczających dochodów
- chociaż ze względu na przeważającą w badaniach liczbę kobiet, alimenty nie stanowiły ważnego problemu respondentów, tylko kilku mężczyzn wskazało na znaczne zobowiązania z tego tytułu, żaden z nich nie potrafił określić ani kwoty, ani okresu zaległości
- niemal co piąty respondent był zmuszony do zaciągnięcia pożyczki, najczęściej ich źródłem były instytucje typu „szybka pożyczka” – 29,7%, nieco rzadziej bank – 26,7% czy też znajomi – 13,3%
- powszechną formą zadłużenia na wsi są zakupy „na zeszyt” w lokalnych sklepach, jednak kwoty te są stosunkowo niewielkie i dotyczą głównie produktów pierwszej potrzeby

- jako powód zaciągnięcia pożyczki respondenci wskazywali konieczność realizacji codziennych potrzeb (43,1%), a także spłatę poprzednich pożyczek (16,9%); znaczna grupa osób wskazała, że powodem zaciągnięcia pożyczki były wydatki mieszkaniowe (12,8%), konieczność kupna żywności (12,8%) czy też lekarstw (11,8%).

Warto podkreślić, że niskie dochody respondentów sytuują ich w grupie potencjalnych pożyczkobiorców. Ich sytuacja finansowa sprawia, że mają problem z terminowym regulowaniem zobowiązań względem dostawców usług i dóbr (np. zakupy w sklepie „na zeszyt”). Powyższe uwarunkowania powodują, że w opinii ankietowanych, zaliczani są do grupy klientów unikanej przez pożyczkodawców. Z tego też względu zbiorowość ta cechuje się względnie niskim zadłużeniem pochodzącym z pożyczek czy kredytów instytucjonalnych.

3. UWARUNKOWANIA UBÓSTWA SUBIEKTYWNEGO

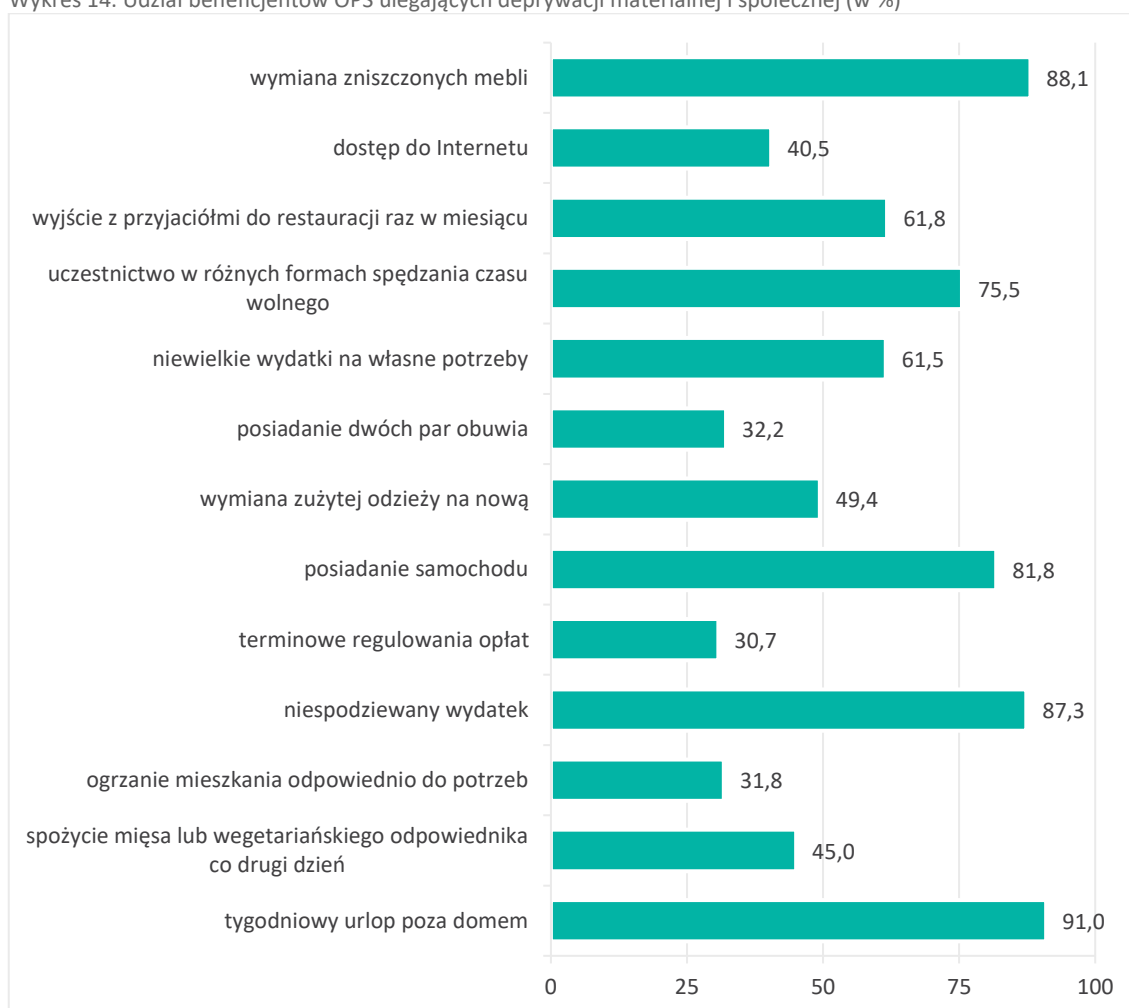
Bezpośrednim odzwierciedleniem trudnej sytuacji respondentów jest **ubóstwo subiektywne**, które jest najbardziej demokratyczną miarą deprivacji potrzeb. Pozwala określić poziom niezaspokojenia potrzeb z punktu widzenia samych zainteresowanych. Ubóstwo subiektywne odnosi się do odczuć i aspiracji respondentów, stąd też niski odczuwany poziom potrzeb może powodować, że część respondentów, mimo że obiektywnie znajdują się poniżej progu ubóstwa, oceniają swoją sytuację lepiej niż wskazywałyby na to ich dochody/wydatki.

Zgodnie ze Strategią Europa 2030 wyznacznikiem ubóstwa jest **wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej i społecznej (SMSD)**, określający odsetek osób doświadczonych wymuszonym brakiem 7 z 13 potrzeb, które przeciętny człowiek uważa za pożądane lub wręcz niezbędne do życia (6 związanych z jednostką i 7 związanych z gospodarstwem domowym). Na podstawie badań można stwierdzić, że:

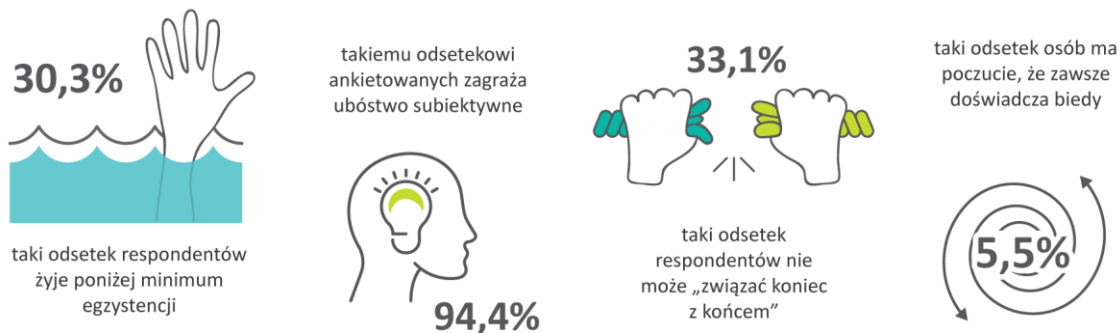
- **pogłębionej deprivacji potrzeb ulega ponad 2/3 respondentów**
- najczęściej beneficjentów **nie stać na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na urlop poza miejsce zamieszkania** – część beneficjentów wskazywała, że mogła sobie na to pozwolić rok wcześniej gdy funkcjonował bon turystyczny
- dla niemal 90% respondentów trudność stanowi wymiana zniszczonych mebli na nowe – wskazują przy tym, że w latach wcześniejszych również był to dla nich niezwykle duży wydatek, dla części ankietowanych wymiana ta wiąże się z otrzymaniem mebli używanych od znajomych lub rodziny

- również niespodziewany wydatek (w wysokości ok. 550 zł na osobę, w gospodarstwie 4-osobowym, lub 800 w jednoosobowym) lub posiadanie samochodu jest znacznie powyżej oczekiwań i możliwości realizacji potrzeb
- respondenci najrzadziej skarżą się na brak możliwości terminowego regulowania opłat związanych z mieszkaniem, spłatą kredytu i rat (30,7%), trudności z ogrzaniem mieszkania odpowiednio do potrzeb (31,8%) oraz brak posiadania przynajmniej dwóch par odpowiednio dopasowanego do pory roku obuwia
- wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej i społecznej nie jest wrażliwy terytorialnie, chociaż zauważalne są różnice wśród zaspokojenia poszczególnych potrzeb – największa dotyczy posiadania samochodu – nie posiada go 76% mieszkańców RMR (w RWS aż 91%), znaczną różnicą charakteryzuje się również możliwość wyjścia z przyjaciółmi raz w miesiącu na drinka czy obiad – również w tym przypadku mieszkańcy regionu mazowieckiego regionalnego robią to znacznie częściej niż mieszkańcy regionu warszawskiego stołecznego
- 62,1% beneficjentów OPS ulega poważnej deprywacji materialnej, a więc doświadcza wymuszonego braku 4 z 9 potrzeb uważanych za niezbędne do normalnego życia.

Wykres 14. Udział beneficjentów OPS ulegających deprywacji materialnej i społecznej (w %)

Relatywnie niski odsetek osób doznających deprivacji potrzeb związanych z odzieżą czy obuwiem nie oznacza, że respondentów stać na ich zakup. Jak wykazują badania, dobra te często otrzymują w postaci darów z organizacji charytatywnych lub też w ramach pomocy Ośrodków. Respondenci jednocześnie podkreślają, że mogą pozwolić sobie wyłącznie na ubrania i buty pochodzące ze sklepów z odzieżą używaną.

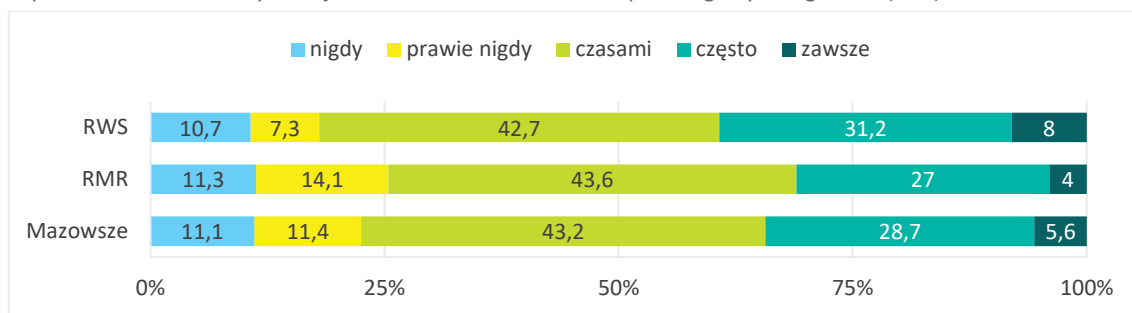
Skrajną formą deprivacji potrzeb jest **ubóstwo egzystencjalne**. Z badań wynika, że:

- **30,3% beneficjentów OPS żyje poniżej progu ubóstwa egzystencjalnego**, a ich dochody nawet po wsparciu państwa nie pozwalają zrealizować potrzeb chociażby na najniższym poziomie
- nieco częściej poniżej progu ubóstwa skrajnego żyją mieszkańcy regionu mazowieckiego regionalnego niż warszawskiego stołecznego
- wyłączenie z analiz gospodarstw domowych emerytów, powoduje wzrost progu ubóstwa skrajnego do 33,2%.

W zależności od zadanego pytania odsetek osób subiektywnie zagrożonych ubóstwem ulega niewielkim zmianom. Jeśli zada się pytanie wprost o życie w biedzie, wówczas:

- ponad 3/4 respondentów ma poczucie życia w biedzie (zawsze, często, czasami)
- 5,6% doświadcza tego stanu permanentnie
- 28,7% często go doznaje
- 43,2% ma to poczucie czasami
- zaledwie 11,1% twierdzi, że nigdy nie odczuwało biedy
- 67,2% respondentów obawia się wzrostu ubóstwa w Polsce
- 40,7% ocenia źle lub bardzo źle obecne warunki życia w Polsce
- zaledwie co czwarty ankietowany ocenia dobrze lub bardzo dobrze poziom życia własnego gospodarstwa domowego
- biedę częściej odczuwają mieszkańcy RWS niż RMR, co jest konsekwencją m.in. innych oczekiwań
- nie zauważono różnicowania pomiędzy wsią a miastem.

Wykres 15. Poczucie biedy w województwie mazowieckim oraz poszczególnych regionach (w %).

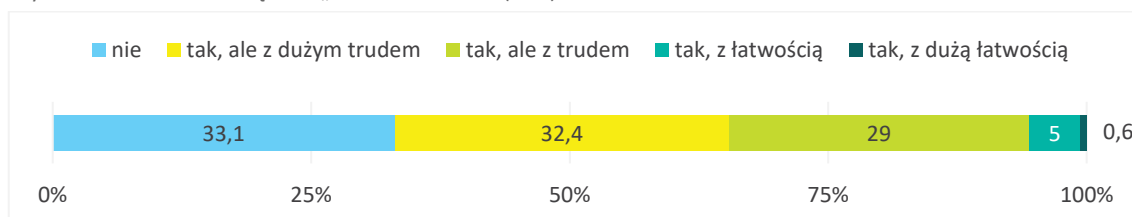
Należy podkreślić, że pytanie wprost o biedę tworzy wśród respondentów **poczucie wstydu i odpowiedzialności za swój stan**. Respondenci próbują bagatelizować własną sytuację, oceniając, że „inni mają gorzej”, czy też, że „nie jest aż tak źle”. **Mechanizm zaprzeczenia** stanowi reakcję obronną na stereotypowe i medialne obrazy osoby biednej jako winnej swojej sytuacji, osoby niezaradnej, leniwej, biernej czy wręcz dysfunkcyjnej.

Oprócz wspomnianych wyżej ankietowanych pojawia się inna grupa osób – **nieświadomych własnej sytuacji**. Część tej zbiorowości mimo skrajnie niskich dochodów (uwzględniających świadczenia), nie zauważa swojego krytycznego położenia, ograniczając potrzeby do minimum. Wśród tej grupy pojawia się wiele osób, które nie mają poczucia deprivacji potrzeb, jednocześnie nie uświadamiając sobie możliwości realizacji wielu z nich.

Świadomość stygmatyzacji osób dotkniętych biedą spowodowała, że podczas badań zadano również pytanie o możliwość „**wiązania końca z końcem**”. Pytanie to jest nacechowane mniej emocjonalnie, w efekcie czego:

- poczucie ubóstwa subiektywnego wzrasta do 94,4% (33,1% respondentów wprost mówi o braku możliwości realizacji potrzeb, 32,4% zwraca uwagę na bardzo duży trud, a 29% na utrudnienia w realizacji potrzeb)
- zaledwie co dwudziesty respondent stwierdza, że realizuje potrzeby z łatwością, a co dwusetny mówi o dużej łatwości
- próg „wiązania końca z końcem” dla wielu respondentów jest celem, a nie punktem wyjścia poczucia biedy.

Wykres 16. Możliwość wiązania „końca z końcem” (w %).

Według respondentów **minimalny dochód „na rękę”** (w przeliczeniu na osobę) powinien wynosić **1200 zł miesięcznie**. W regionie warszawskim stołecznym wartość ta wynosi 1500 zł miesięcznie i jest o 500 zł wyższa niż w regionie mazowieckim regionalnym. Znacznie wyższą kwotę wskazują gospodarstwa jednoosobowe – w tym, przypadku mediana minimalnego dochodu wynosi 2500 zł.

Według respondentów:

- 1200 zł** to wysokość minimalnego dochodu na osobę pozwalający „wiązać koniec z końcem”
- 1300 zł** to wysokość dochodu na osobę pozwalająca na skromne życie
- 2000 zł** to wysokość dochodu na osobę pozwalająca na średni poziom życia
- 3000 zł** to wysokość dochodu na osobę pozwalająca na wysoki poziom życia.

Respondenci mieli duże **problemy z określeniem poszczególnych progów dochodowych**. Największy problem był z ostatnim, najwyższym progiem – niemal 18% ankietowanych nie było w stanie określić jaki dochód pozwala żyć dostatnie. Część respondentów wskazywała, że wysoki dochód jest dla nich nieosiągalny. Warto zauważyć, że dla respondentów dochód pozwalający na średni poziom życia nie przekracza minimalnego wynagrodzenia, które od 2022 r. wynosi 3010 zł brutto.

4. UBÓSTWO ENERGETYCZNE

W kontekście rosnących cen nośników energii (m.in. gazu, węgla, ropy), a w konsekwencji również prądu, niezwykle istotne jest zwrócenie uwagi na ubóstwo energetyczne. W badaniach nie zostało zaprojektowane wyczerpująco to zagadnienie, stąd pojawiła się konieczność dalszych pogłębionych analiz oraz szczegółowa diagnoza dla województwa mazowieckiego.

Na podstawie dostępnych danych, a także cząstkowych pytań można jednak zarysować pojawiający się problem, a także implikacje dla przyszłego pogłębienia się tego rodzaju ubóstwa.

Warto zaznaczyć, że ubóstwo energetyczne to nie tylko ograniczone możliwości nabycia usług energetycznych, w celu zapewnienia codziennych potrzeb, ale także zbyt wysokie wydatki na ten cel oraz brak możliwości utrzymania adekwatnego standardu ciepła w mieszkaniu.

Pogłębione wywiady z respondentami pozwalają stwierdzić, że:

- **ze względu na okres prowadzonych badań, respondenci w niewielkim stopniu odczuwali problem rosnących cen nośników energii**, chociaż część z nich zauważała, że dalszy wzrost cen może powodować problem z ogrzaniem mieszkania w okresie jesienno-zimowym
- już teraz 31,8% respondentów ma problemy z dostatecznym ogrzaniem mieszkania
- z niewystarczającym ogrzaniem mieszkania częściej borykają się mieszkańcy RMR niż RWS, co wynika z innej struktury źródeł energii
- można przyjąć, że respondenci, którzy ograniczają swoje potrzeby do minimum i nie realizują wszystkich potrzeb związanych z mieszkaniem, ubraniem i żywnością (20,3%) oraz ci, którym nie wystarcza nawet na jedzenie (24,0%), są w największym stopniu zagrożeni ubóstwem energetycznym
- można jednocześnie uznać z dużym prawdopodobieństwem, że rosnące ceny energii spowodują, iż gospodarstwa domowe, które realizują swoje potrzeby na poziomie minimum lub są zmuszone do ich ograniczania, w sezonie grzewczym 2022/23 znajdą się poniżej progu ubóstwa energetycznego (na podstawie stopnia deprivacji innych potrzeb można ocenić, że będzie to dotyczyć 80–95% beneficjentów OPS)
- grupy osób, w największym stopniu zagrożone ubóstwem energetycznym można wyróżnić biorąc pod uwagę dwie kategorie czynników: techniczne (wiek budynku, powierzchnia mieszkania, stan techniczny, wyposażenie w instalacje grzewcze) oraz czynniki społeczno-ekonomiczne (źródło utrzymania, wiek i struktura gospodarstwa domowego)
- **najbardziej zagrożone ubóstwem energetycznym są gospodarstwa jednoosobowe oraz gospodarstwa bez osób pracujących które nie mają dzieci na utrzymaniu**; w przypadku mieszkańców wsi są to również właściciele starych, nieogrzanych, wolnostojących domów, w miastach zaś to zwykle lokatorzy komunalnych kamienic i budynków o niskiej efektywności energetycznej
- **istnieje poważne ryzyko, że ubóstwo energetyczne może objąć nie tylko osoby znajdujące się poniżej progu ubóstwa ustawowego, ale również osoby znajdujące się w sferze niedostatku, a więc w pesymistycznym wariantcie około 40% wszystkich mieszkańców województwa.**

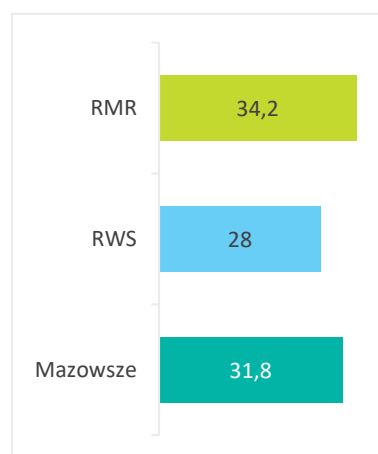
czasami nie wystarcza nawet na jedzenie

24%

nie zaspakajamy wszystkich potrzeb związanych z mieszkaniem, ubraniem i żywnością

20,3%

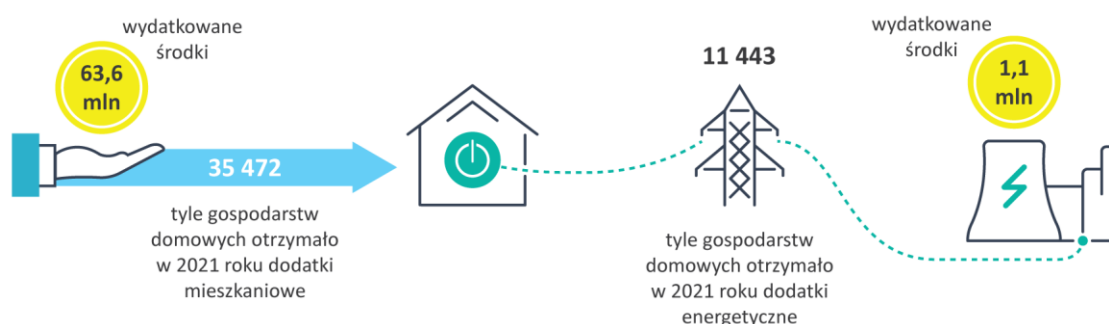

Wykres 17. Brak możliwości ogrzania mieszkania odpowiednio do potrzeb w regionach (w %).

Warto podkreślić, że letni okres badawczy powodował, że respondenci w ograniczonym stopniu uświadamiali sobie potencjalne zagrożenia wynikające z wysokich cen gazu, węgla, drewna czy też prądu. Sporadycznie pojawiały się wśród nich obawy odnośnie możliwości nabycia w późniejszych okresach wskazanych źródeł energii. Część respondentów zauważa, że będą zmuszeni do ogrzewania innymi alternatywnymi źródłami (np. śmieci, szyszki, miął węglowy).

Istnieje duże ryzyko, że na obszarach zalesionych wzrośnie rabunkowa wycinka drzew, a ograniczone możliwości nabycia węgla, drewna czy gazu, doprowadzą do spalania niskiej jakości paliw i śmieci.

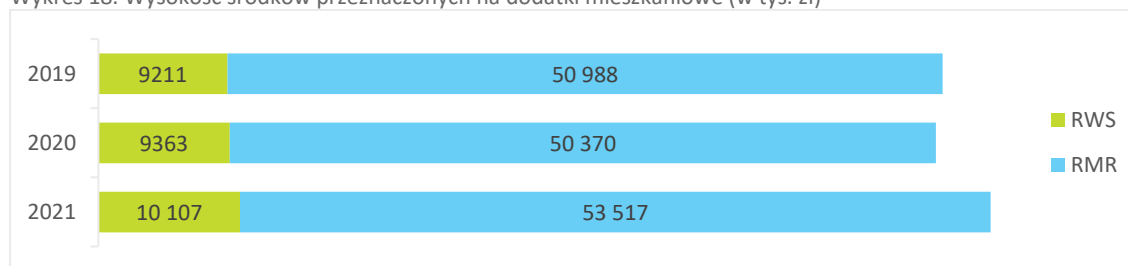
Warto podkreślić, że konsekwencje ubóstwa energetycznego dotyczą nie tylko samych ubogich, ale również otoczenie – spalanie nieodpowiednich paliw i śmieci prowadzi do zwiększenia zanieczyszczenia powietrza, a w efekcie również zwiększa się ryzyko chorób związanych z układem oddechowym.

Beneficjenci w trudnej sytuacji mogą ubiegać się w OPS o dodatek mieszkaniowy. W 2021 r. w województwie mazowieckim uzyskało go 35 472 rodzin. W ciągu dwóch lat liczba rodzin spadła o 2753, mimo to kwota wsparcia w tym czasie wzrosła o ponad 3,4 mln zł. Można zauważyć, że:

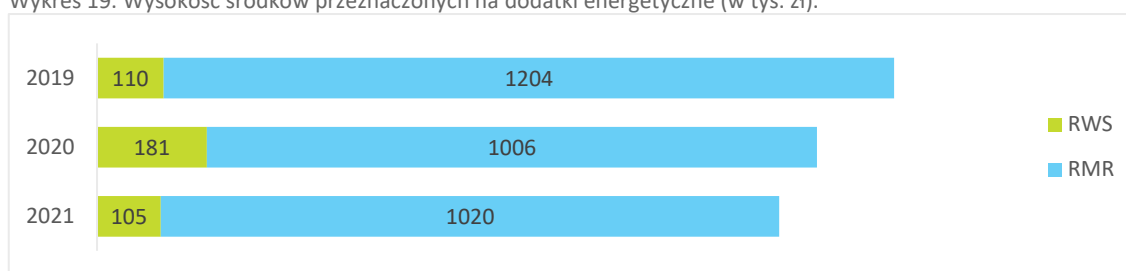
- 84,1% dodatków mieszkaniowych i 90,7% energetycznych trafia do mieszkańców regionu mazowieckiego regionalnego
- wysokość dodatków mieszkaniowych w ciągu 3 lat wzrosła o 5,7%, podczas gdy dodatków energetycznych spadła o 14,4%

Wykres 18. Wysokość środków przeznaczonych na dodatki mieszkaniowe (w tys. zł)

- liczba rodzin objętych dodatkiem mieszkaniowym spadła z 38 225 do 25 472, a dodatkiem energetycznym z 13 203 do 11 443
- w tym czasie przeciętna wartość świadczenia na rodzinę z tytułu dodatków mieszkaniowych wzrosła z 1574,85 do 1796,65 zł, a dodatków energetycznych nieznacznie spadła – z 99,54 do 98,29 zł
- przeciętna wysokość dodatku mieszkaniowego i energetycznego jest wyższa w regionie warszawskim stołecznym niż w mazowieckim regionalnym, odpowiednio o 270 i 48 zł
- z wysokim prawdopodobieństwem można stwierdzić, że w 2022 i 2023 roku zarówno liczba świadczeń, jak i osób nimi objętych wzrośnie.

Wykres 19. Wysokość środków przeznaczonych na dodatki energetyczne (w tys. zł).

Wysoki poziom ubóstwa energetycznego związany ze wzrostem cen nośników energii oraz utrudniona możliwość ich zakupu powoduje, że na poziomie lokalnym powinny pojawiać się rozwiązania zapobiegające trudnej sytuacji energetycznej. Konieczne są działania związane z wymianą źródeł energii, w tym zwiększanie znaczenia źródeł odnawialnych. Niezbędne jest również dofinansowanie termomodernizacji budynków. Samorządy powinny przeznaczyć część środków na tworzenie wspólnych inwestycji energetycznych, które mogłyby zapewnić tańszą energię zarówno mieszkańcom, jak i przedsiębiorcom prowadzącym działalność na terenie danej gminy/powiatu. Działania te muszą być wsparte również na poziomie krajowym. Konieczna jest modernizacja programów finansujących termomodernizację oraz zwiększenie nacisku na odnawialne źródła energii.

Ryzykiem dla wzrostu ubóstwa energetycznego są: przedłużający się konflikt na terenie Ukrainy, rosnące ceny nośników energii, niska efektywność energetyczna budynków i źródeł ciepła, zastopowanie rozwoju OZE, wysoki koszt instalacji fotowoltaiki, ograniczone możliwości gromadzenia energii, niska świadomość społeczna.

Niezaspokojeniem potrzeb energetycznych narażone są również gospodarstwa domowe korzystające z systemu przedpłać za energię. Ograniczone dochody, przy rosnących cenach prądu mogą powodować, że część z nich nie będzie miała możliwości ogrzania mieszkania odpowiednio do potrzeb.

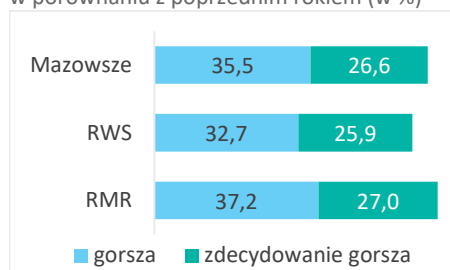
5. KONDYCJA GOSPODARSTW DOMOWYCH I ZASPOKOJENIE POTRZEB TRWAŁEGO UŻYTKU

Jednym z wyznaczników kondycji gospodarstwa domowego jest ocena jego sytuacji finansowej, a także stopień wyposażenia w dobra trwałego użytku. W dobie pełnego nasycenia tym dorobkiem (przejawiającym się w niemalże 100% poziomie wyposażenia), jego brak świadczy o szczególnie trudnej sytuacji życiowej. Brak dóbr uznawanych za powszechne zwykle wynika z przyjętej strategii ochrony podstawowych potrzeb związanych z wyżywieniem, zdrowiem czy edukacją dzieci, dlatego też stanowi silną przesłankę wskazującą na skrajne ubóstwo.

Niemal 2/3 beneficjentów OPS ocenia, że ich sytuacja finansowa pogorszyła się w porównaniu z ubiegłym rokiem. Z badań wynika, że:

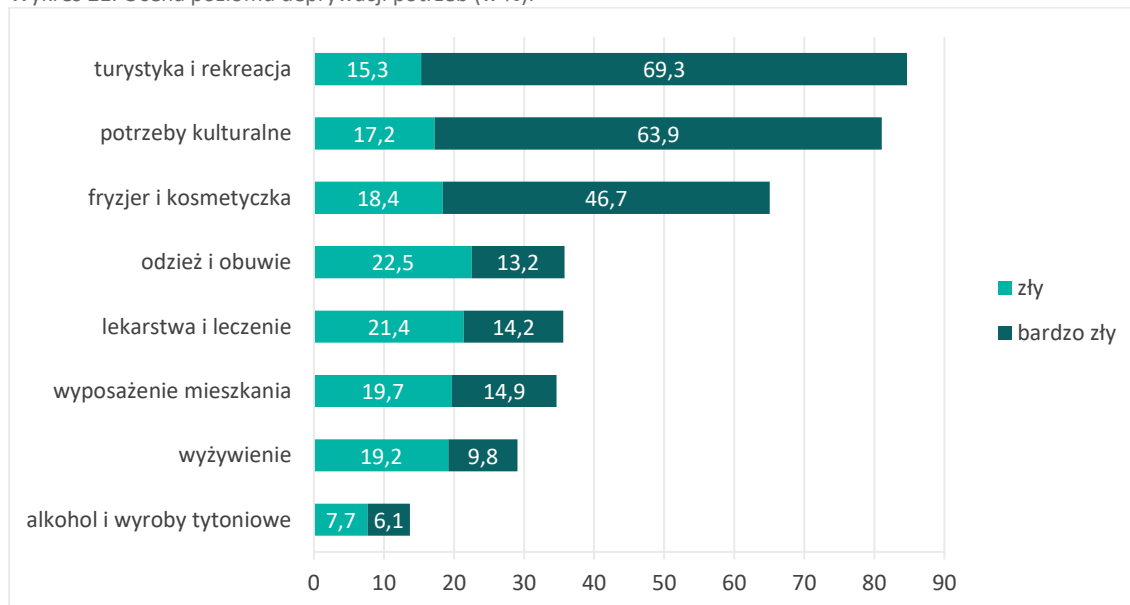
- niemal połowa respondentów uważa, iż nie ma przesłanek by twierdzić, że w najbliższym czasie ich sytuacja się poprawi
- ponad 24,7% badanych ma poczucie, że utraci stabilność finansową.

Wykres 20. Poczucie pogorszenia sytuacji finansowej gospodarstw domowych w porównaniu z poprzednim rokiem (w %)

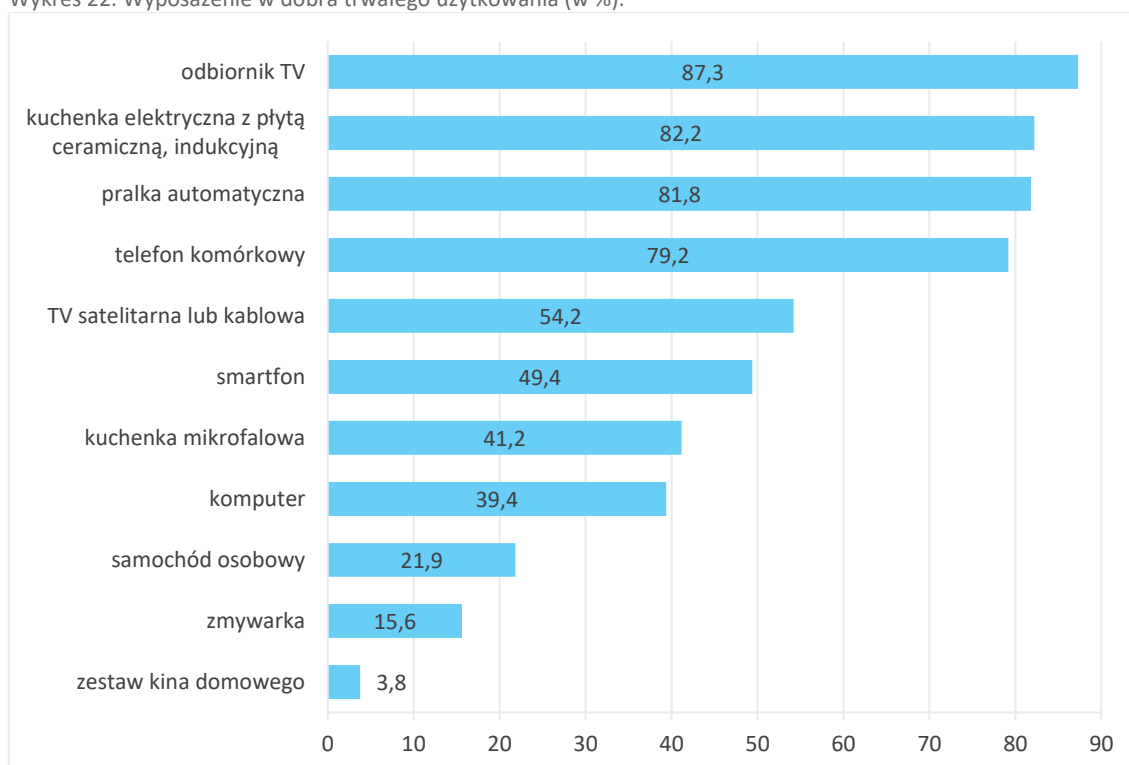
Ogólna analiza zaspokojenia potrzeb pozwala zauważyć, że w najmniejszym stopniu realizowane są potrzeby turystyczne i rekreacyjne (84,6% respondentów wskazuje, że realizuje ją w złym lub bardzo złym stopniu), potrzeby kulturalne (81,1%) oraz fryzjer i kosmetyczka (65,1%). Oceny negatywne nie są wrażliwe regionalnie.

Wykres 21. Ocena poziomu deprivacji potrzeb (w %).

Jak wynika z badań, w przypadku zaledwie czterech grup dóbr można mówić, o względnie wysokim poziomie ich posiadania: odbiornika TV (87,3%), kuchenki elektrycznej lub gazowej (82,2%), pralki automatycznej (81,8%) oraz telefonu komórkowego (79,2%). Pomimo tego omawiany poziom posiadania tych dóbr kształtuje się poniżej wartości dla ogółu mieszkańców województwa.

Wykres 22. Wyposażenie w dobra trwałego użytkowania (w %).

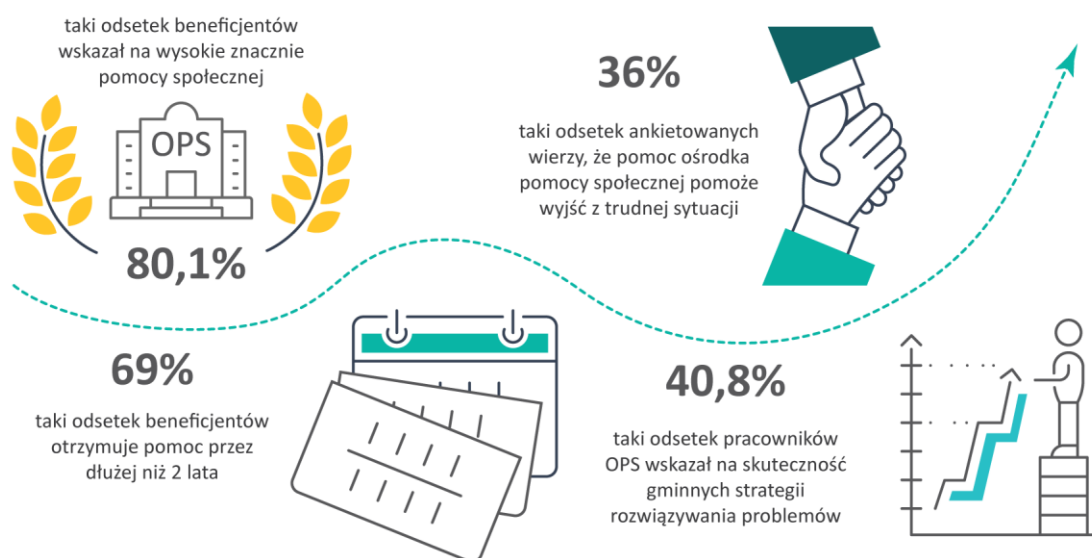
Chociaż respondenci zwracali uwagę na **zużycie posiadanych dóbr trwałego użytkowania**, to niewielka grupa wskazała na konieczność ich wymiany. Wśród najbardziej pożądaných dóbr można wymienić pralkę (20,2%) i kuchenkę elektryczną lub gazową (16,6%). Z kolei spośród dóbr, które są relatywnie rzadko w posiadaniu respondentów – zmywarkę (19,0%) i komputer (16,7%). Relatywnie rzadki brak wskazań to efekt ograniczonych potrzeb ankietowanych i pogodzenia się z aktualną sytuacją. Wielu respondentów zwraca uwagę na inne ważniejsze potrzeby, podkreślając że gdyby natrafiła się okazja wymiany, to by z niej skorzystali.

Jedną z podstawowych potrzeb jest mieszkanie. Warunki mieszkaniowe stanowią szczególną wartość przy ocenie poziomu życia, ponieważ mieszkanie wraz z wyposażeniem w dobra trwałego użytku tworzą materialno-przestrzenną ramę funkcjonowania gospodarstwa domowego. Chociaż posiadanie mieszkania lub domu stanowi warunek prawidłowej egzystencji, to posiada je zaledwie połowa respondentów. Jednocześnie **28,3% ankietowanych ocenia źle lub bardzo źle własne warunki mieszkaniowe.**

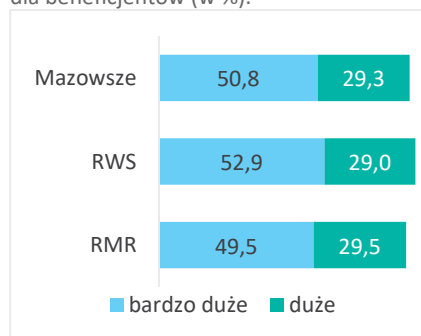
Niepokojącym zjawiskiem jest wysoki odsetek gospodarstw domowych bez dostępu do wodociągu (15,4%), ustępu spłukiwanego (16,9%), łazienki z prysznicem lub wanną (17,4%) oraz ciepłej bieżącej wody (26,5%). Można uznać, że gospodarstwa te żyją w warunkach substandardowych. Wśród nich należałoby szukać osób ulegających trwałej ekskluzji. Substandardowe warunki wiążą się zarówno z niedostatecznym wyposażeniem w instalacje sanitarne, jak i ze złym stanem technicznym budynków.

6. SKUTECZNOŚĆ POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, która ma na celu przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, którym beneficjenci nie są w stanie sprostać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc z jednej strony powinna umożliwiać zaspokojenie potrzeb, z drugiej zaś przyczyniać się do usamodzielnienia i integracji beneficjentów ze środowiskiem.

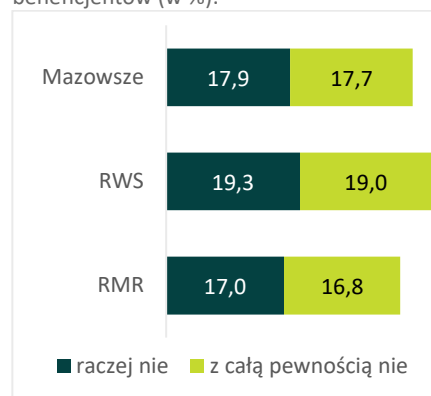
Wykres 23. Znaczenie pomocy społecznej dla beneficjentów (w %).

Większość beneficjentów pomocy społecznej (80,1%) wskazuje, że uzyskiwane świadczenia mają dla nich wysokie lub bardzo wysokie znaczenie. Podkreślają, że bez wsparcia nie mieliby możliwości realizacji potrzeb chociażby na minimalnym poziomie. Jednocześnie wielu z nich nie czuje, że pomoc pozwoli im wyjść z trudnej sytuacji życiowej w przyszłości. Jak wykazują badania, nieco większą wiarę w skuteczność pomocy społecznej mają mieszkańcy regionu warszawskiego stołecznego niż mazowieckiego regionalnego.

Również wśród pracowników instytucji pomocy społecznej nie ma poczucia, że jest ona skuteczna przy wychodzeniu z ubóstwa. Zaledwie 36,1% kadry uważa, że ich działania są wystarczające w tym zakresie. To samo dotyczy poczucia skuteczności przy integracji na rynku pracy. Zauważyć można jednak silne poczucie, że pomoc jest skuteczna przy wychodzeniu z sytuacji kryzysowej (57,6% ocen pozytywnych). Warto podkreślić, że co dziesiąty pracownik OPS ma poczucie, że weryfikacja wykorzystania środków z pomocy społecznej jest niewystarczająca.

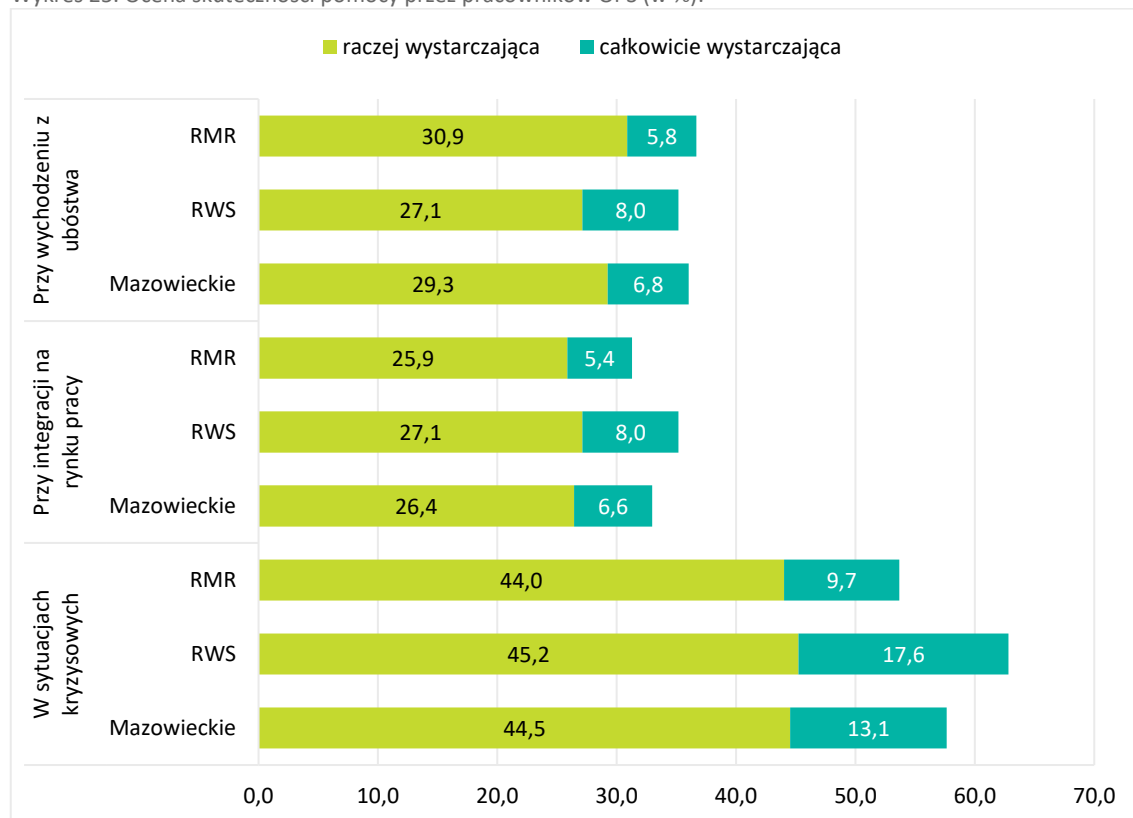
Wykres 24. Poczucie, że pomoc pozwoli wyjść z trudnej sytuacji w przyszłości wśród beneficjentów (w %).

Ograniczona skuteczność działań OPS wynika z niskiej dostępności specjalistów. Pracownicy najczęściej zwracają uwagę:

- na brak asystentów osobistych osób niepełnosprawnych (49,3%), prawników (36,2%), psychologów (31,4%) i opiekunów środowiskowych (29,9%)
- brak specjalistów w większym stopniu dotyczy regionu mazowieckiego regionalnego niż warszawskiego stołecznego.

Wykres 25. Ocena skuteczności pomocy przez pracowników OPS (w %).

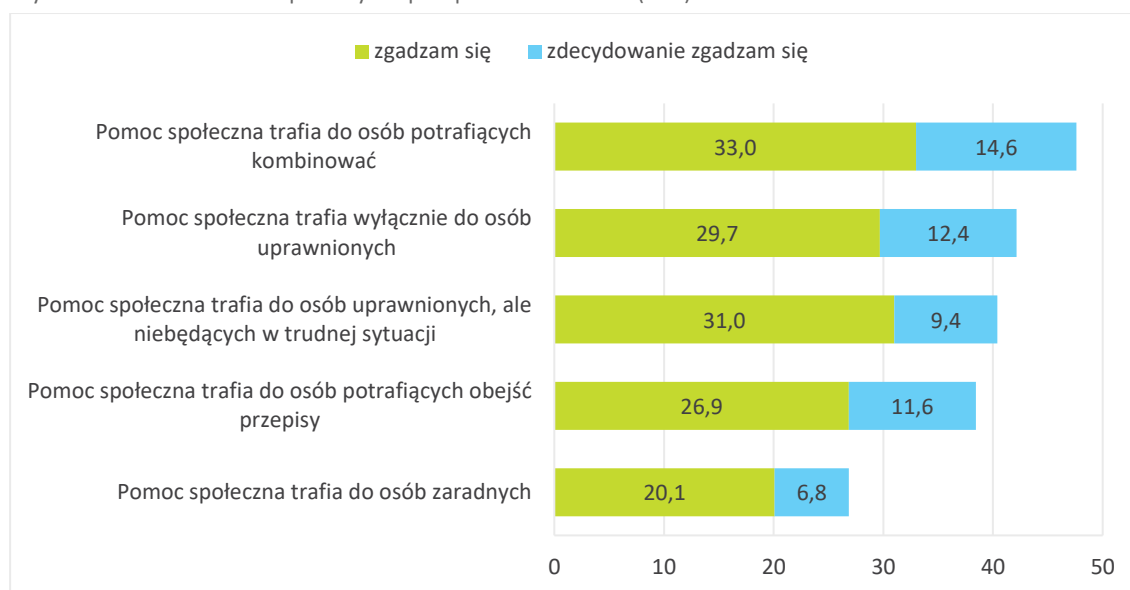

Chociaż pracownicy OPS deklarują, że lubią swoją pracę (75%), to niemal połowa odczuwa wypalenie zawodowe. Znaczna grupa pracowników ma przeświadczenie niemocy i braku odpowiednich narzędzi do poprawy sytuacji beneficjentów. Niemal 30% uważa, że brakuje im motywacji do osiągania lepszych wyników. Na niemoc i ograniczone możliwości w większym stopniu skarżą się pracownicy regionu mazowieckiego regionalnego.

Pracownicy OPS mają poczucie, że pomoc społeczna nie jest odpowiednio ukierunkowana. Mniej niż połowa badanych, zgadza się z twierdzeniem, że pomoc trafia wyłącznie do osób uprawnionych. Szczegółowe analizy pozwalają zauważyć, że:

- niemal połowa pracowników OPS uważa, że adresatami pomocy są często osoby potrafiące kombinować
- 40,4% uważa, że pomoc trafia do osób uprawnionych, ale nie zawsze znajdujących się w trudnej sytuacji
- pracownicy mają poczucie, że część beneficjentów uzyskuje pomoc dzięki obchodzeniu przepisów
- stosunkowo rzadko uważają, że trafia ona do osób zaradnych.

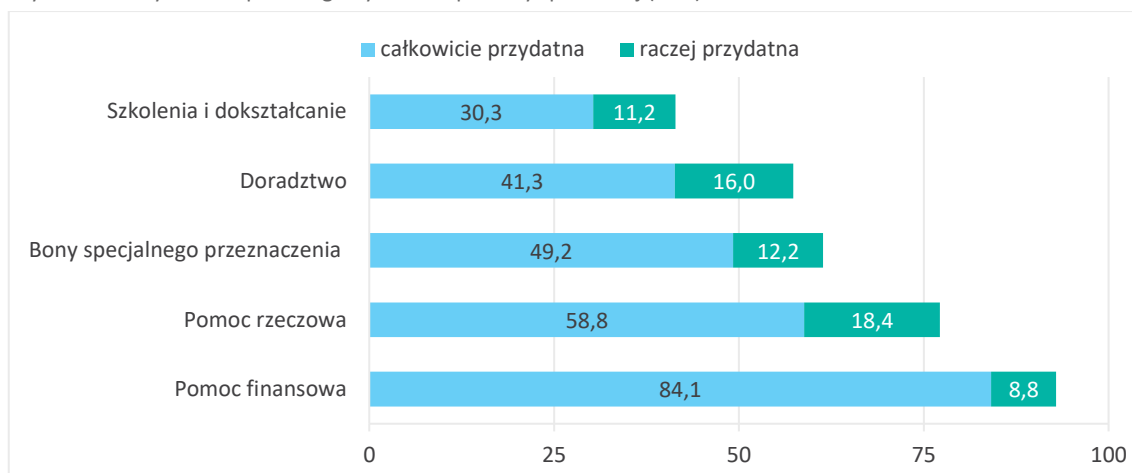
Wykres 26. Ukierunkowanie pomocy w opinii pracowników OPS (w %).

Beneficjenci pomocy uważają, że najbardziej przydatną jej formą jest pomoc finansowa (92,9%) i rzeczowa (77,2%), czy też w postaci bonów specjalnego przeznaczenia (61,4%). Można zauważyć, że:

- w opinii 42,8% respondentów, szkolenia i doszkalcenie nie przynoszą oczekiwanych efektów, niewiele mniej, tj. 41,5% uważa, że są one przydatne i zwiększają szanse na poprawę ich sytuacji materialnej
- ponad połowa beneficjentów uważa doradztwo za przydatne.

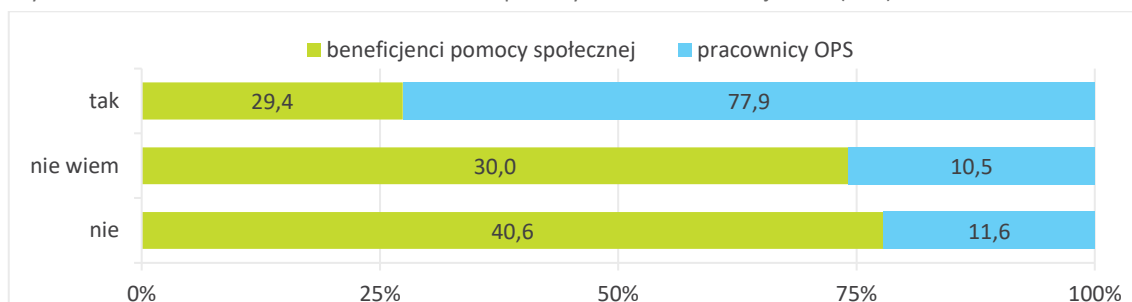
Wykres 27. Przydatność poszczególnych form pomocy społecznej (w %).

Zainteresowanie doksztalcaniem nie jest równoznaczne z faktyczną jego skutecznością. Brakuje szkoleń ukierunkowanych na potrzeby lokalnego rynku pracy, ale również dostosowanych do indywidualnych możliwości samych zainteresowanych. Dominują szkolenia z zakresu kompetencji miękkich, zamiast doksztalcających do zawodu, wyposażających w twarde umiejętności.

O niskiej skuteczności pomocy społecznej świadczy **wysoki odsetek osób, która pobiera świadczenia powyżej dwóch lat**. Dotyczy to niemal 2/3 beneficjentów uzyskujących pomoc z tytułu ubóstwa. Dodatkowo, blisko połowa wszystkich klientów OPS pobierała świadczenia przez co najmniej 18 miesięcy w ciągu ostatnich 3 lat. Co więcej, wielu z nich jest pod opieką Ośrodka powyżej dziesięciu lat. W tym przypadku można przyjąć, że zasiłki dla części beneficjentów, zamiast funkcji kompensacyjnej, stanowią formę wynagrodzenia za „brak aktywności”. Rodzi się pytanie, czy długi okres korzystania z pomocy nie sprzyja uzależnianiu od niej, poprzez tworzenie swoistej pułapki pomocowej. Jednocześnie **zauważalna jest znaczna grupa beneficjentów uzależnionych od pomocy społecznej**, która z pobierania zasiłków stworzyła pomysł na życie. Uzależnienie to jest konsekwencją m.in. dziedziczenia postaw i zachowań, przyjmowania postaw pasywnych i zachowawczych, poddania lub niedopasowania do rzeczywistości.

Wykres 28. Poczucie konieczności uwarunkowania pomocy od działań beneficjentów (w %).

Poczucie, że **świadczona pomoc powinna być uwarunkowana pewnymi zobowiązaniami pobierającego zasiłek**, zależy od grupy respondentów. I tak:

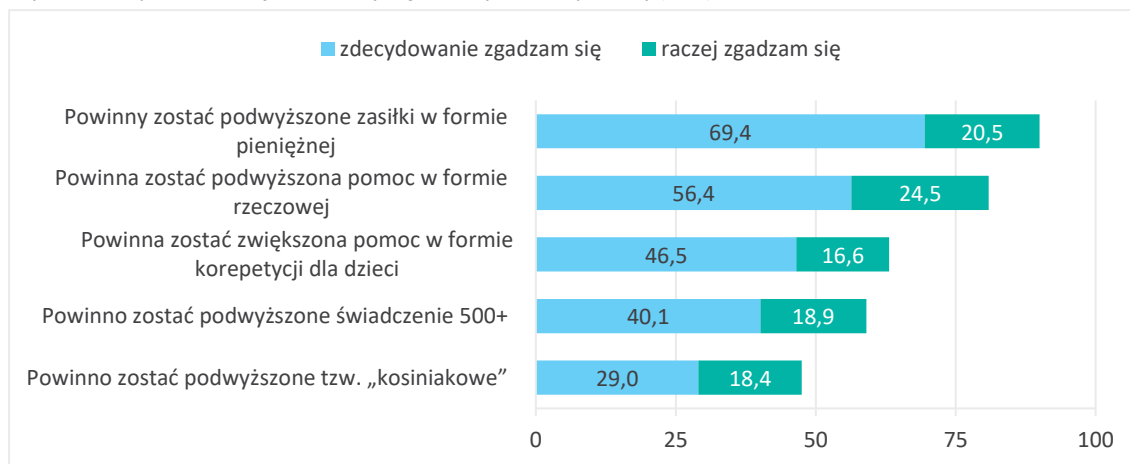
- zaledwie 29,4% beneficjentów pomocy i aż 77,9% pracowników OPS uważa, że pomoc powinna być uwarunkowana konkretnymi działaniami
- 11,7% beneficjentów i 36,0% pracowników uważa, że wypłata zasiłku powinna wiązać się z koniecznością znalezienia pracy w ciągu 12 miesięcy
- odpowiednio 7,9 i 19,7% uważa, że powinna wiązać się z koniecznością wykonania robót publicznych
- odpowiednio 5,3 i 15,6% uważa, że powinna się wiązać z koniecznością doksztalcenia lub przekwalifikowania
- zaledwie 4,5% beneficjentów i 5,7% pracowników wskazała, że powinny wiązać się z koniecznością zwrotu środków pieniężnych w momencie poprawy sytuacji materialnej.

Chociaż, jak wskazuje badanie, pomoc w formie pieniężnej nie zawsze sprzyja usamodzielnieniu i wyjściu z trudnej sytuacji, to zarówno beneficjenci pomocy jak i pracownicy OPS uważają, że **zasiłki powinny zostać podwyższone**. Jednak i w tym przypadku widoczne są różnice w ocenach.

Pracownicy pomocy społecznej uważają, że powinna **zwiększyć się** również pomoc w zakresie **usług opiekuńczych** (65,1%), **poradnictwa** (78,0%), **zabezpieczenia mieszkań** (91,7%) oraz w zakresie **zabezpieczenia schronienia** (62,7%).

Wykres 29. Opinia beneficjentów dotycząca różnych form pomocy (w %).

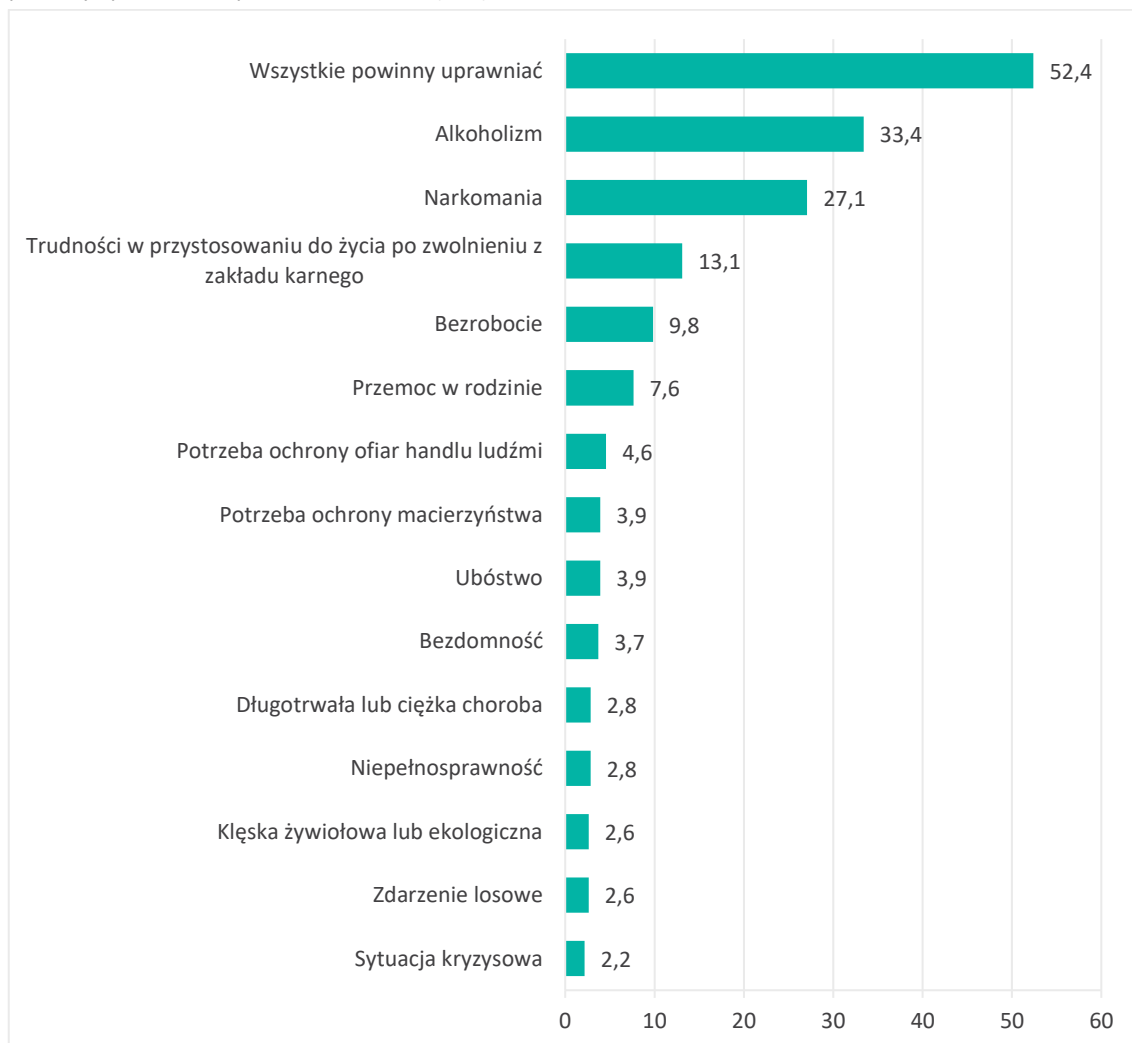

Wśród pracowników OPS, ponad połowa uznała, że wszystkie dotychczasowe przestanki przyznawania pomocy społecznej powinny uprawniać do pobierania zasiłków.

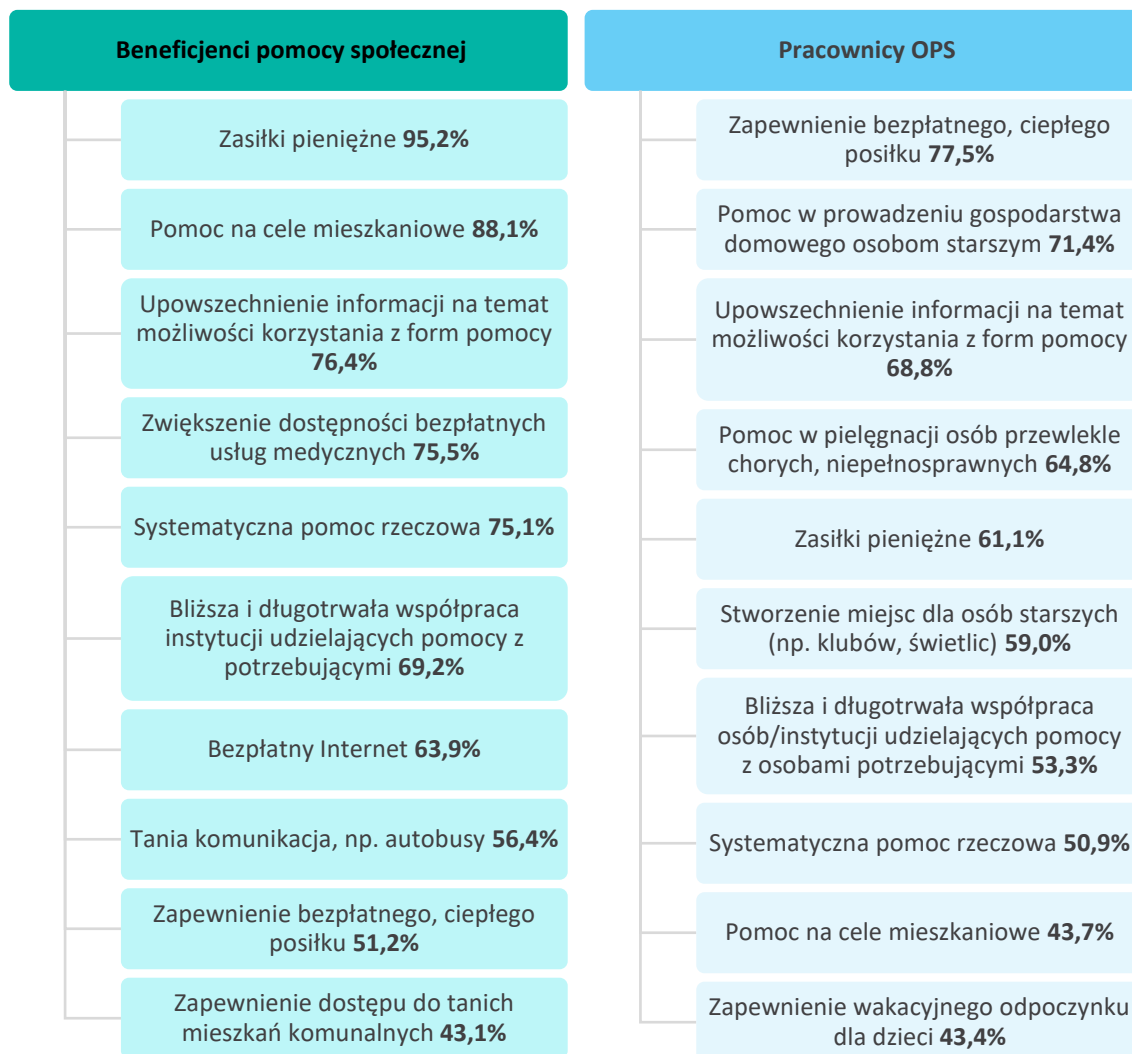
Jednocześnie, za przyczyny które nie powinny uprawniać do pobierania zasiłków:

- co trzeci pracownik wskazał alkoholizm, a co czwarty narkomanię
- 13,1% za przestankę uznało trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego
- co dziesiąty pracownik wskazał z kolei bezrobocie
- w regionie warszawskim stołecznym częściej niż bezrobocie wskazano przemoc w rodzinie (odpowiednio 7,5 i 8,0%)
- w regionie mazowieckim regionalnym bezrobocie wskazywano częściej niż przemoc w rodzinie (11,6 i 7,3%)
- niemal 4,0% pracowników za taki powód wskazało ubóstwo.

Wykres 30. Subiektywna ocena pracowników województwa mazowieckiego dotycząca przestank, które nie powinny uprawniać do pobierania zasiłków (w %).

Rysunek 2. Przydatność poszczególnych form pomocy w opinii beneficjentów pomocy społecznej i pracowników OPS (w %)

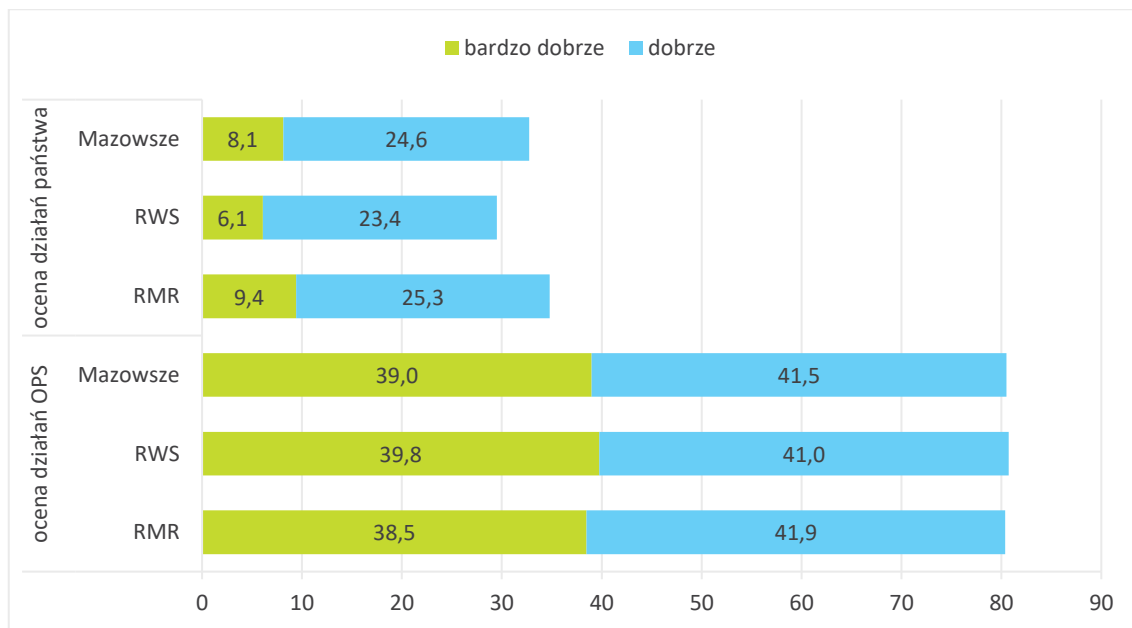
Przeprowadzone badanie wskazuje na **duże zróżnicowanie poglądów na temat skuteczności pomocy społecznej**. Dla beneficjentów najwyższą skuteczność mają zasiłki pieniężne (95,2%), podczas gdy pracownicy wskazują zapewnienie bezpłatnego, ciepłego posiłku (77,5%). Można zauważyć, że:

- beneficjenci preferują bezpośrednią pomoc pieniężną i materialną
- pracownicy OPS podkreślają głównie pomoc osobom szczególnie narażonym na wykluczenie, zwracają jednocześnie uwagę na działania długofalowe
- beneficjenci częściej niż pracownicy oceniają pozytywnie poszczególne formy pomocy.

Zasiłki pieniężne stanowią dla beneficjentów pozorną formę kontroli nad swoim życiem, dają poczucie możliwości dysponowania nimi zgodnie z aspiracjami.

Zauważalna jest silne rozróżnienie odczuć beneficjentów w stosunku do oceny skuteczności udzielanej pomocy na różnych jej szczeblach. Pozytywnie oceniają działania ośrodków pomocy społecznej przy wychodzeniu z ubóstwa (80,5% ocen pozytywnych), jednocześnie oceniając negatywnie działania państwa (32,7% ocen pozytywnych). Świadczy to o braku wiedzy w społeczeństwie o działaniach państwa z zakresu pomocy i zadaniach instytucji do tego stworzonych.

Wykres 31. Ocena działań państwa i OPS na rzecz wychodzenia z ubóstwa (w %).

Widoczne jest przyjmowanie przez beneficjentów pomocy społecznej dwóch przeciwstawnych ról społecznych – z jednej strony przyjmowane są postawy wynikające z poczucia pokrzywdzenia, które mają na celu uzasadnienie dla pobierania zasiłków, z drugiej strony pojawia się postawa bagatelizowania własnej sytuacji poprzez postawy wypierające rzeczywistość (tworzące wiarygodne autozaprzeczenie własnej biedy lub wykluczenia społecznego).

7. SYTUACJA BENEFICJENTÓW OPS W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE

Wojna w Ukrainie spowodowała, że zauważalny jest stały napływ ludności z Ukrainy do Polski. Granicę przekroczyło ponad 6 mln osób, wśród których głównie były kobiety i dzieci. Według Raportu NBP, dwóch na trzech Ukraińców deklaruje, że ich pobyt jest tymczasowy i nie będzie trwał dłużej niż rok, kolejne 20% rozważa dłuższy pobyt, ale nie planuje zostać na stałe. Około 16% chce pozostać na stałe.

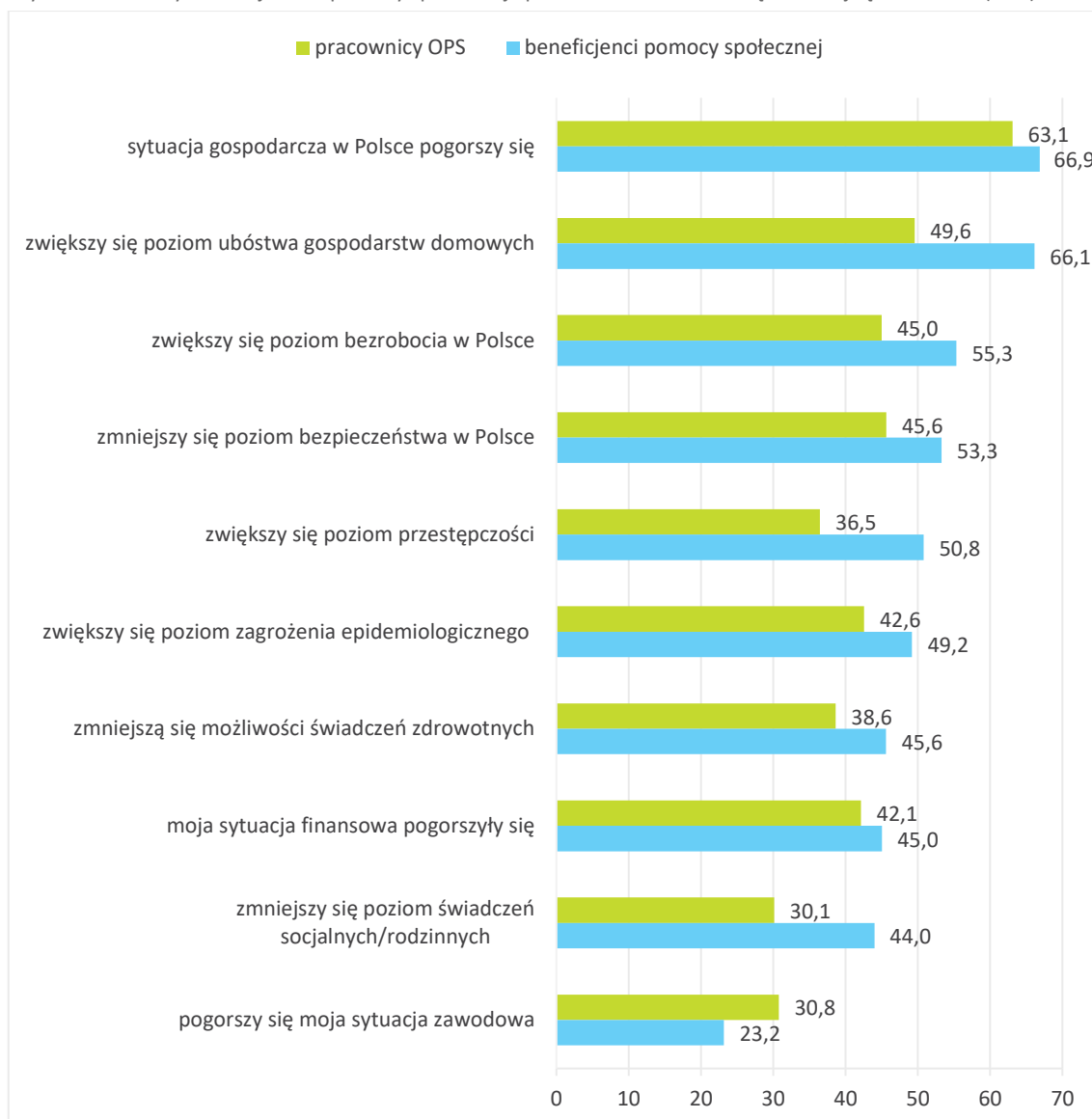
Napływ obywateli z Ukrainy, w efekcie wojny, jest wyzwaniem dla całej społeczności Polski. Bardzo duże wsparcie, które Polacy okazali względem uchodźców, koresponduje z obawami o własne bezpieczeństwo w wymiarze sensu stricte oraz wymiarze socjalnym. Wywiady z beneficjentami pomocy społecznej pozwalają stwierdzić, że:

- ponad 2/3 respondentów obawia się pogorszenia sytuacji gospodarczej w Polsce
- 66,1% obawia się wzrostu poziomu ubóstwa gospodarstw domowych
- respondenci dostrzegają możliwość zmniejszenia poziomu bezpieczeństwa w Polsce (55,3%)
- 55,3% badanych gospodarstw domowych odczuwa, że zwiększy się poziom bezrobocia w Polsce
- ponad połowa ankietowanych wskazała, że zwiększy się poziom przestępczości
- prawie połowa respondentów ocenia, że zwiększy się poziom zagrożenia epidemiologicznego i jednocześnie dla 45,6% zmniejszą się możliwości świadczeń zdrowotnych
- 45,0% badanych wskazało, że ich sytuacja finansowa pogorszyły się
- 44,0% respondentów ocenia, że zmniejszy się poziom świadczeń socjalnych/rodzinnych
- 49,6 % ankietowanych uważa, że nie pogorszy się ich sytuacja zawodowa.

Wywiady z pracownikami pomocy społecznej pozwalają stwierdzić, że:

- 42,1% respondentów sądzi, że ich sytuacja finansowa pogorszy się
- 30,8% badanych ocenia, że ich sytuacja zawodowa pogorszy się
- kadra OPS ocenia sytuację w Polsce bardziej optymistycznie niż beneficjenci pomocy społecznej, mimo to 63,1% stwierdziło, że sytuacja gospodarcza w Polsce pogorszy się
- według połowy pracowników OPS zwiększy się poziom ubóstwa gospodarstw domowych
- 45,6% twierdzi, że zmniejszy się poziom bezpieczeństwa w Polsce
- 45,0% uważa, że zwiększy się poziom bezrobocia
- zwiększenie poziomu zagrożenia epidemiologicznego dostrzega 42,6%, przy czym 38,6% wskazuje na możliwość zmniejszenia się świadczeń zdrowotnych
- dla 36,5% pracowników istnieje ryzyko zwiększenia się poziomu przestępczości,
- tylko 30,1% ankietowanych uważa, że zmniejszy się wymiar świadczeń socjalnych/rodzinnych.

Wykres 32. Obawy beneficjentów pomocy społecznej i pracowników OPS w związku z wojną w Ukrainie (w %).

PODSUMOWANIE

Polityka społeczna na Mazowszu zmierza do **poprawy jakości życia wszystkich mieszkańców, w tym również osób zagrożonych i dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym**.

Pomoc społeczna, jako instytucja polityki społecznej państwa, wykorzystuje własne uprawnienia, możliwości i zasoby aby pomóc mieszkańcom w rozwiązywaniu trudnych sytuacji życiowych. Pomoc ta powinna umożliwiać zaspokojenie potrzeb życiowych beneficjentów na odpowiednim poziomie, przy jednoczesnym zwiększaniu ich odpowiedzialności za siebie oraz podnoszeniu stopnia usamodzielnienia się, a także powinna wpływać na integrację beneficjentów ze społeczeństwem.

Kluczowym wyzwaniem są trzy obszary działań. **Pierwszy obszar obejmuje osoby zagrożone ubóstwem**, które wcześniej nie doświadczyły tego problemu i dotyczy działań związanych z zapobieganiem nowym przypadkom wchodzenia w ubóstwo i wykluczenie społeczne. **Drugi obszar działań odnosi się do osób dotkniętych ubóstwem** i nakierowany jest na pomaganie w wychodzeniu z ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz przeciwdziałanie utrwalaniu się tej sytuacji. **Trzeci obszar działań związanym jest z osobami, którym udało się pokonać trudną sytuację ubóstwa** i obejmuje działania zapobieganie powrotowi do ubóstwa i wykluczenia społecznego przez aktywną reintegrację ze społeczeństwem. Wszystkie trzy obszary działań wymagają zindywidualizowanych, kompleksowych, wielokierunkowych i skoordynowanych działań oraz poprawy dostępu do świadczonych usług.

W uzyskaniu pozytywnych rezultatów Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu ważne jest **monitorowanie środowiska lokalnego mieszkańców Mazowsza**, zwłaszcza grup szczególnie zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Istotnym elementem w procesie monitorowania i ewaluacji są mierniki efektywności Programu, które pozwolą na ocenę poziomu realizacji celów szczegółowych.

Beneficjentami pomocy realizowanej w ramach Programu mogą być m.in. osoby borykające się w problemami ubóstwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby czy przemocy w rodzinie. Problemy te niejednokrotnie współwystępują ze sobą. Wymaga to prowadzenia innowacyjnych, wielosektorowych działań. Szczególną uwagę zwrócono na koordynację, wymianę informacji, wymianę doświadczeń i dobrych praktyk oraz sieciowanie podmiotów i jednostek działających na rzecz przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu. Dlatego też w Programie podkreśla się konieczność wsparcia osób świadczących pomoc i realizujących zadania w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Duffy K. (2020): Czym jest ubóstwo i jak z nim walczyć? Informator EAPN, 2020.
- European Commission (2020): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027, Brussels.
- European Commission (2021): Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Empty. The European Pillar of Social Rights Action Plan, Brussels.
- GUS (2021): Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych), GUS, Warszawa.
- Kalinowski S. (2015): Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kalinowski S. (2020): Ubóstwo wiejskie. Ewolucja zjawiska, jego przyczyny, formy i przestrzenne zróżnicowanie, Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi, red. J. Wilkin, A. Hałasiewicz, Wyd. FDPA, WN Scholar, Warszawa, s. 139-153.
- Kalinowski S. (2022): Ubóstwo i wykluczenie na wsi, Polska Wieś 2022. Raport o stanie wsi, red. J. Wilkin, A. Hałasiewicz, Wyd. FDPA, WN Scholar, Warszawa.
- Kalinowski S. (red.) (2022): Diagnoza do opracowania Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w Województwie Mazowieckim na lata 2023–2026, MCPS, Warszawa
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030.
- Kurowski P. (2022): Informacja o poziomie i strukturze minimum egzystencji w 2021 r., IPISS, Warszawa.
- Kurowski P. (2022): Informacja o poziomie i strukturze minimum socjalnego w 2021r., IPISS, Warszawa.
- Łuczak A., Kalinowski S. (2020): Assessing the level of the material deprivation of European Union countries. PLoS ONE 15(9): e0238376.
- Łuczak, A., Kalinowski, S. (2022). Measuring Subjective Poverty: Methodological and Application Aspects. In: Jajuga, K., Dehnel, G., Walesiak, M. (eds) Modern Classification and Data Analysis. SKAD 2021. Studies in Classification, Data Analysis, and Knowledge Organization. Springer, Cham.
- MCPS (2022): Strategia polityki społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030, Warszawa.

- MPiPS (2014): Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 Nowy wymiar aktywnej integracji, Warszawa. European Commission (2020): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027, Brussels.
- European Commission (2021): Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Empty. The European Pillar of Social Rights Action Plan, Brussels.
- Sprawozdanie MRiPS-03, MRiPS 2021.
- Sprawozdanie MRiPS-06, MRiPS 2021.
- Strategia Polityki Społecznej dla Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030, MCPS, 2022.
- Szarfenberg R. (2007): Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny(red.), Polityka społeczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szarfenberg R. (red.) (2022): Poverty Watch 2021: Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce w 2020 r., EAPN, Warszawa.